

ZWART OP TELEVISIE

Een ontwikkeling in de beeldvorming van
zwarte acteurs en actrices in Nederlandse televisieseries.

*Denise Zending
Historische en Kunstwetenschappen
Erasmus Universiteit Rotterdam
Studentnummer: 158526*

*Ik draag deze scriptie op aan mijn ouders:
R.A.Zending en W.P.Zending-de Beer*

*En natuurlijk:
Jurensli Willems*

*Bedankt voor alle steun
Zonder jullie was dit niet gelukt!!*

Denise

“Ik was een oddity. Een vreemd ding. Je kon het aanraken en je kon ermee praten. Ik liep een keer door de Leidsestraat en ik voelde ineens een hand door mijn haar. Ik schrok me lam. Waren het meisjes, ze zeiden: "Sorry meneer, we wouden even voelen."

Donald Jones

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

Hoofdstuk 1   Inleiding

1.1	<i>Inleiding</i>	p. 1
1.2	<i>Stereotypen</i>	p. 2
1.3	<i>Het probleem der Surinamers</i>	p. 5
1.4	<i>Toms, Coons, Mulattoes, Mammies and Bucks</i>	p. 6
1.5	<i>Zwarte Komedies</i>	p. 9
1.6	<i>Beïnvloeding</i>	p. 10
1.7	<i>Analyse</i>	p. 14

Hoofdstuk 2   De Maatschappelijke Context

2.1	<i>Inleiding</i>	p. 19
2.2	<i>De Nederlandse verzorgingsstaat</i>	p. 20
2.3	<i>De dekolonisatie</i>	p. 22
2.4	<i>De Surinaamse migratie</i>	p. 24
2.5	<i>De Antilliaanse migratie</i>	p. 28
2.6	<i>Aanpassing en Integratie van Surinamers en Antillianen</i>	p. 32
2.7	<i>Surinaamse en Antilliaanse ervaringen</i>	p. 33
2.8	<i>Deelconclusie</i>	p. 35

Hoofdstuk 3   Televisie

3.1	<i>Inleiding</i>	p. 39
3.2	<i>Opkomst televisie</i>	p. 39
3.3	<i>Drama</i>	p. 40
3.4	<i>Series, Serials, Soaps en Komedies</i>	p. 41
3.5	<i>Surinamers en Antillianen in de Nederlandse pers</i>	p. 42
3.6	<i>De Bijlmer</i>	p. 44
3.7	<i>Zwarte Piet</i>	p. 44
3.8	<i>Zwart op de Nederlandse televisie</i>	p. 45
3.9	<i>Pension Hommeles en Kon Hesi Baka</i>	p. 46
3.10	<i>I Spy, Sanford and Son en Kon Hesi Baka</i>	p. 48
3.11	<i>Deelconclusie</i>	p. 49

Hoofdstuk 4   De Jaren Tachtig

4.1	<i>Inleiding</i>	p. 54
4.2	<i>Zeg 'ns AAA</i>	p. 55
4.2.1	<i>Inleiding</i>	p. 55
4.2.2	<i>Synopsis</i>	p. 55
4.2.3	<i>Analyse</i>	p. 56
4.3	<i>Op zoek naar Yolanda</i>	p. 59
4.3.1	<i>Inleiding</i>	p. 59
4.3.2	<i>Synopsis</i>	p. 59
4.3.3	<i>Analyse</i>	p. 60
4.4	<i>De Familie Wijntak</i>	p. 62
4.4.1	<i>Inleiding</i>	p. 62
4.4.2	<i>Synopsis</i>	p. 62
4.4.3	<i>Analyse</i>	p. 63
4.5	<i>Medisch Centrum West</i>	p. 67
4.6	<i>Inleiding</i>	p. 67
4.6.1	<i>Synopsis</i>	p. 67
4.6.2	<i>Analyse</i>	p. 68

4.7	<i>We zijn weer thuis</i>	p. 70
4.7.1	<i>Inleiding</i>	p. 70
4.7.2	<i>Synopsis</i>	p. 70
4.7.3	<i>Analyse</i>	p. 71
4.8	<i>Deelconclusie</i>	p. 74

Hoofdstuk 5   De Jaren Negentig

5.1	<i>Inleiding</i>	p. 79
5.2	<i>Sam Sam</i>	p. 79
5.2.1	<i>Inleiding</i>	p. 79
5.2.2	<i>Synopsis</i>	p. 80
5.2.3	<i>Analyse</i>	p. 81
5.3	<i>Westzijde Posse</i>	p. 84
5.3.1	<i>Inleiding</i>	p. 84
5.3.2	<i>Synopsis</i>	p. 84
5.3.3	<i>Analyse</i>	p. 85
5.4	<i>All Stars</i>	p. 88
5.4.1	<i>Inleiding</i>	p. 88
5.4.2	<i>Synopsis</i>	p. 88
5.4.3	<i>Analyse</i>	p. 89
5.5	<i>Blauw Blauw</i>	p. 92
5.5.1	<i>Inleiding</i>	p. 92
5.5.2	<i>Synopsis</i>	p. 92
5.5.3	<i>Analyse</i>	p. 93
5.6	<i>Spangen</i>	p. 96
5.6.1	<i>Inleiding</i>	p. 96
5.6.2	<i>Synopsis</i>	p. 96
5.6.3	<i>Analyse</i>	p. 96
5.7	<i>Deelconclusie</i>	p. 98

Hoofdstuk 6   Een Nieuw Millenium

6.1	<i>Inleiding</i>	p.101
6.2	<i>Bradaz</i>	p.101
6.2.1	<i>Inleiding</i>	p.101
6.2.2	<i>Synopsis</i>	p.102
6.2.3	<i>Analyse</i>	p.102
6.3	<i>Weltevreden op 10</i>	p.105
6.3.1	<i>Inleiding</i>	p.105
6.3.2	<i>Synopsis</i>	p.105
6.3.3	<i>Analyse</i>	p.104
6.4	<i>De Erfenis</i>	p.106
6.4.1	<i>Inleiding</i>	p.109
6.4.2	<i>Synopsis</i>	p.109
6.4.3	<i>Analyse</i>	p.110
6.5	<i>Deelconclusie</i>	p.113

Hoofdstuk 7   Conclusie   p.116

<i>Bijlage 1</i>	p.127
<i>Bijlage 2</i>	p.128
<i>Literatuurlijst</i>	p.129

VOORWOORD

Eindelijk! Dat is werkelijk het enige woord dat ik kan bedenken nu ik afstudeer. Hoewel ik er altijd van overtuigd ben geweest dat ik deze scriptie zou afmaken, zijn er veel momenten geweest waarop ik het even niet meer zag zitten. Ik bereikte een punt dat ik alle mensen wilde ontwijken die mogelijk zouden kunnen vragen: ‘wanneer ben je nu eindelijk klaar met je studie?’ Gelukkig heb ik het belang een scriptieonderwerp te kiezen dat mij nauw aan het hart lag vanaf het begin goed ingeschat. Dit heeft er namelijk voor gezorgd dat ik ten alle tijde met plezier aan het onderzoek heb gewerkt. Ik heb mij erg vermaakt tijdens de interviews met acteurs Kenneth Herdigein en Raymi Sambo, actrice Jetty Mathurin en scenarioschrijver Wijo Koek. Ik vond het fascinerend te luisteren naar hun ervaringen in televisieland en te horen wat hun idealen waren. Tot mijn grote spijt overleed op 8 november 2004 Donald Jones, de man die boven aan mijn lijstje stond van de acteurs die ik graag wilde interviewen. Ondanks dat ik de eerste zwarte ster van Nederland nooit had ontmoet, had ik door mijn enorme betrokkenheid bij het onderwerp het gevoel dat ik een kennis had verloren. Een vreemde gewaarwording. Graag had ik van hem willen weten hoe hij omging met de status van Nederlands eerste zwarte bekende Nederlander en wat de meest leuke en de meest pijnlijke gebeurtenissen in zijn hoedanigheid waren geweest. Helaas zal ik hem nooit kunnen vertellen hoe ik zijn optreden in *Pension Hommeles* heb bekeken. Misschien hadden we interessante standpunten kunnen uitwisselen.

Desalniettemin ben ik van mening dat ik van de vele gesprekken die ik heb gevoerd veel heb geleerd en ben ik een groot aantal leuke ervaringen rijker geworden. Ik heb zelfs een ‘gooi’ gedaan naar een glansrijke televisiecarrière toen ik toestemde als verpleegster te figureren in de Nederlandse televisieserie *Hartslag*, een serie van de NCRV, waarin Kenneth Herdigein één van de hoofdrolspelers was. Dit was de tegenprestatie die ik moest leveren van Herdigein omdat ik hem mocht interviewen. Ik heb genoten van de ervaring, maar wist aan het einde van de dag één ding zeker....figurant zijn is geen dankbare taak! Als gast van Kenneth Herdigein kreeg ik toestemming om op de set rond te dwalen, iedereen aan te spreken en hen vragen te stellen, maar de échte figuranten zaten de hele dag buiten op een bankje te wachten totdat zij geroepen werden. Op een werkdag van 8.00 tot 18.00 waren zij misschien twee uurtjes productief bezig. Gelukkig was het een zonnige dag en was het bankje buiten een goed alternatief voor de donkere vliering waar zij normaal gesproken zaten te wachten. Maar ja, je moet ergens beginnen als je een carrière als acteur ambieert.

De zoektocht naar – en het verwerken van alle informatie die ik vergaard heb de afgelopen twee jaar eindigt hier. Het is niet gemakkelijk geweest. Er was weinig tot geen informatie te vinden over ‘zwart op televisie’ in Nederland. Blijkbaar waren er geen Nederlandse schrijvers geweest die dit een interessant onderwerp hadden gevonden om over te schrijven. Dit in tegenstelling tot Amerikaanse en Britse schrijvers. Boeken over ‘zwart op televisie’ die betrekking hadden op zowel Engeland als de Verenigde Staten lagen voor het oprapen. Uiteindelijk heb ik al mijn informatie verzameld door het bekijken van een groot aantal series en het interviewen van artiesten die het klappen van de zweep kenden. Het samenvoegen van alle informatie die ik heb verzameld heeft uiteindelijk geleid tot dit dikke boekwerk. Een onderzoek naar de ontwikkeling van de beeldvorming van zwarte acteurs en actrices in Nederlandse televisieseries. Door mijn betrokkenheid bij het onderwerp ben ik vaak op mijn vingers getikt en gewaarschuwd door mijn scriptiebegeleider. ‘Houd afstand’!! Al met al denk ik dat dit mij uiteindelijk is gelukt.

Denise Zending

April 2005

Hoofdstuk 1

INLEIDING

1.1 Inleiding

Als dochter van een witte Nederlandse moeder en een zwarte Surinaamse vader heb ik altijd in twee verschillende werelden geleefd. Hoewel ik dit zelf altijd als een voordeel heb gezien, ben ik er in de loop der jaren achter gekomen dat niet iedereen er zo over dacht. De eerste negatieve geluiden over zwarte mensen ving ik op in mijn eigen familie. Door de jaren heen heb ik nogal wat verhalen aangehoord. Met enige regelmaat hoorde ik sommige van mijn witte familieleden klagen over hun zwarte burens. En de onderwerpen waren altijd hetzelfde: ‘ze draaien te harde muziek en ze lachen zo hard’. Ook ontdekte ik dat er vaak een angst bestond voor zwarte mensen. Tot mijn grote verdriet hoorde ik ooit mijn eigen grootvader een verhaal vertellen over hoe hij tijdens zijn dienstjaren als witte soldaat omging met de ‘zwartjes’. ‘Ze wisten hun plaats’ hoor ik hem nog zeggen. Het meest pijnlijke moment van de diverse anekdotes vond altijd plaats op het einde. Dan leken de vertellers te beseffen dat ik ook niet helemaal wit was en dus voegden ze er voor het gemak aan toe dat ik me niet aangesproken moest voelen. ‘Ik was immers niet zoals al die anderen’. Het ironische hiervan was dat de laatste opmerking mij harder stak dan hun werkelijke mening over zwarten. Na al die jaren begrijp ik het nog steeds niet. Hoe kan het zijn dat hun ervaringen met zwarte mensen zo slecht zijn? Waarom hebben zoveel witte mensen negatieve opvattingen over zwarten?

Naarmate ik ouder werd zag ik dat de media hier een grote rol in speelden. In de jaren tachtig viel mij al op dat er weinig zwarte mensen te zien waren in de programma's waar ik naar keek. Ik kan me *Zeg 'ns AAA* met Kenneth Herdigein herinneren en de serie over de Surinaamse familie Wijntak. Ik vond het leuk om mensen in televisieseries te zien die qua uiterlijk op mij leken. Ik heb echter nooit het idee gehad dat de zwarte mensen op televisie een goede weerspiegeling waren van de zwarte mensen die in de Nederlandse samenleving leefden. Omdat ik mij sindsdien heb geïnteresseerd voor het ‘zwart’ op televisie, besloot ik er iets mee te doen. Het lezen van het boek *Toms, Coons, Mulattoes, Mammies & Bucks* van de Amerikaanse auteur Donald Bogle bracht mij op een idee. Zijn boek liet zien hoe Hollywood door de decennia heen de bestaande stereotypen over zwarten in stand heeft weten te houden. Gefascineerd door het boek, vroeg ik mij af of de stereotypen die Bogle in zijn boek beschreef ook bestonden in Nederlandse films en de televisieseries. Ik heb er uiteindelijk voor gekozen alleen het medium televisie te onderzoeken omdat dit een centrale plek inneemt in het dagelijks leven van vele Nederlanders.

De probleemstelling die ik voor dit onderzoek heb geformuleerd luidt:

In hoeverre is er sprake van een ontwikkeling in de 'stereotype' beeldvorming van zwarte mensen in Nederlandse televisieseries sinds de jaren vijftig en past deze zich aan aan de veranderende samenleving?

De deelvragen die beantwoord moeten worden voor het beantwoorden van deze hypothese zijn:

Welke maatschappelijke veranderingen vinden er plaats die de stereotypen ten aanzien van zwarte mensen in de witte Nederlandse samenleving kunnen beïnvloeden?

In hoeverre voldoen de zwarte personages in de Nederlandse televisieseries aan de door Donald Bogle genoemde stereotypen?

1.2 Stereotypen

Het formuleren van de probleemstelling riep een tweetal vragen op. Wat is beeldvorming? En, welk beeld hebben witte Nederlanders zich sinds de jaren vijftig gevormd van zwarten? Wanneer ik nadenk over beeldvorming, denk ik aan een stereotype beeld dat iemand heeft gevormd over een ander. Dit beeld is meestal generaliserend en vertekend én wordt voor een groot deel bepaald door historische gebeurtenissen en dagelijkse situaties. In *Wit over Zwart* van Jan Nederveen Pieterse trof ik een aantal interessante stellingen aan over stereotypen. Pieterse stelde dat vereenvoudiging, vertekening en generalisering behoren tot de belangrijkste kenmerken van een stereotypeⁱ. Het gevaar dat schuilt in generalisering is dat het mogelijk leidt tot ontkenning van de individualiteit. Pieterse benadrukte dat stereotypen zowel positief als negatief kunnen zijn. Deze waardering had alles te maken met de aan de groep toegeschreven eigenschappen en kenmerkenⁱⁱ. Beeldvorming kan ontstaan uit een spectrum van vele historische gebeurtenissen. Het is onmogelijk dit alles te herleiden tot een beperkt aantal categorieënⁱⁱⁱ.

De gevolgen van stereotypering zijn nooit gemakkelijk aan te tonen. Toch kunnen zij leiden tot wezenlijke problemen. Dit zal beaamd worden door de mensen die er wel eens het slachtoffer van geweest zijn. Stereotypering draagt bij aan een gevoel van onderdrukking en het is bijna onmogelijk om een aangemeten rolpatroon te doorbreken. Het gaat vaak om kenmerken die een groep eigen zijn gemaakt en die door de maatschappij als waar zijn aangenomen. Een voorbeeld van een reactie op stereotype beelden was de rapsong 'Kutmarokkanen' van de Marokkaanse rapper Raymtzer uit 2003. De Marokkaanse artiest probeerde via zijn rap de maatschappij erop te wijzen dat de vooroordelen die bestaan over Marokkanen onterecht zijn en dat niet iedere Marokkaan crimineel is. Hij rapte: *Lijkt erop dat we weer verder kunnen, dj mass laat de track verder drummen. Grondleggers van de wis- en sterrenkunde, wie zegt dat Marokkanen niet werken kunnen. Vooroordelen, je hoort ze velen. Ik wil er wat van zeggen door met woorden te spelen. Raymtzer is een poëet die behoorlijk kan spreken. Net als Mohammed de profeet, dit behoort je te weten. Je hoorde me zeker, Ik ben door aan het breken. Niet*

dat ik verwacht dat je weet wie ik ben. Shit ik ben een mens God weet wie ik ben. En ik ben net zo Marokkaans als dat ik Nederlands ben^{iv}

Zoals in de rap komt het vaak voor dat een bepaald beeld wordt verbonden aan een bepaalde bevolkingsgroep. Over de rol van de media hierin, zal ik later terugkomen. Vooroordelen die in 2005 bestaan in Nederland zijn dat Marokkanen crimineel zijn, dat Turken stinken, dat Belgen dom zijn, witte Nederlanders gierig en dat alle zwarten van nature atletisch zijn. In het boekje *Zwarte Atleten, integratie of discriminatie?* bevestigde sportverslaggever Mart Smeets het bestaan van vooroordelen over zwarte atleten in de sportwereld. *‘Het is vreemd maar in de sportjournalistiek worden prestaties van zwarte sportmensen vrij makkelijk beschreven in termen als: natuurlijke aanleg, soepele loop of aangeboren atletisch vermogen. Doet een blanke sportmens iets goed dan knoopt men daar vaak de termen: verkregen door hard werken, puur op intellect of doorzettingsvermogen aan vast. Dus: een negersportmens doet het allemaal vanzelf: kracht en macht, uithoudingsvermogen en wat nog meer zijn ruim voorradig en eigenlijk moet de sportmens alleen maar even het glossy (nog een vooroordeel) sportpakje aantrekken om te winnen. Bij blanken is dat anders. Daar moet hard getraind worden, daar komt het zweet des aanschijns naar boven, daar wordt met de hersens gewerkt (waar de neger alleen maar de beschikking heeft over spieren) en daar is toewijding in het geding’*^v.

Bij het terugblikken in de tijd, werd duidelijk dat het ontstane beeld dat over zwarte mensen bestaat zeer gedateerd is. De vroege christelijke kerkvaders associeerden de kleur zwart met de duivel, de zonde en de duisternis. Dat een niet-christen een zwarte huidskleur had, leek voor de hand te liggen. Het was de straf voor het heiden-zijn. De vroege christelijke kolonisten completeerden het bestaande beeld. Zij beweerden dat de bestaande sprookjes en mythen over de wilde, zwarte, onbeschaafde woudmensen en de halfgoden die diep in de bossen leefden klopten. De gedachte dat deze ‘mensen’ onbeschaafd, primitief, kinderlijk en héél gevaarlijk waren, werd later door het kolonialisme en de slavernij in stand gehouden.

Schrijfster Mineke Schipper beschreef in haar artikel *Homo Caudatus. Verbeelding en macht in de letteren* waar volgens haar de angst van witte - voor zwarte mensen vandaan kwam^{vi}. De homo-caudatus was een wezen dat in de geschiedenis op verschillende plaatsen opdook. Doordat hij een staart had belichaamde hij het beeld dat mensen vaak hadden over ‘de ander’ en ontstond de discussie of hij wel tot het menselijk ras gerekend moest worden. Hij was tenslotte de mindere in zijn soort^{vii}. Schipper gaf aan dat culturele diversiteit een verschijnsel was dat in de regel werd ervaren als iets dat eng was. Mensen waren nu eenmaal bang voor hetgeen ze niet kenden en hun houding was als gevolg van deze onwetendheid negatief. Veel veiliger was het voor een mens om je binnen je eigen grenzen van ras, sekse, taal en cultuur te begeven^{viii}. De centrale gedachte achter het homo-caudatus denken was dat witte Europeanen het gevoel hadden dat zij superieur waren ten opzichte van andere rassen en dat er sprake was van een natuurlijke hiërarchie^{ix}. De nadruk in dit denken werd gelegd op de enorme verschillen tussen de beschaafde - en de wilde, oftewel barbaarse mensen. Hoewel de wetenschap

meerdere malen had bewezen dat de uitspraken die waren gedaan uit naam van het caudatus-denken, onterecht waren en geen kern van waarheid bevatten, zijn de vooroordelen over de ‘ondergeschikte’ mens niet verdwenen. De schrijvers van *Mediamaking* besteedden aandacht aan beeldvorming in relatie tot televisie. Zij beschreven stereotypes als ‘pictures in our head’^x. Televisie maakte het volgens hen gemakkelijk je een beeld te vormen van een volk of een groep mensen dat je niet kent. Volgens de schrijvers van *Mediamaking* beïnvloedde televisie niet alleen de wijze waarop mensen dachten over anderen, maar droeg zelfs bij tot het vormen en instandhouden van stereotypen. Een voorbeeld hiervan was dat sinds de opkomst van Amerikaanse film en televisie zwarten vanuit een racistisch oogpunt werden afgebeeld. Doordat Hollywood en de televisie-industrie altijd hebben geprobeerd zwarten systematisch uit te sluiten, hebben zij het beeld dat over hen bestond nooit gecorrigeerd. Vele kijkers geloven vandaag de dag nog steeds in de stereotypetjes die keer op keer op de televisie zijn vertoond.

Dit brengt mij bij de tweede vraag: welk beeld hebben witte Nederlanders zich sinds de jaren vijftig gevormd van zwarten? Rudie Kagie schetste in zijn boek *De eerste neger* een beeld van een aantal van de eerste zwarten in Nederland. Onder hen bevonden zich Darius Dhlomo, Otto Sterman, en Kid Dynamite. Dhlomo was de eerste Zuid-Afrikaanse profvoetballer. Hij werd naar Nederland gehaald om te spelen voor de Almelose club Heracles. Sterman was een acteur van Antilliaanse afkomst en Kid Dynamite, een Surinaamse muzikant. Alle drie vertelden Kagie dat de witte Nederlanders in de tijd dat zij voet op Nederlandse bodem zetten ontzettend aardig, hoffelijk en behulpzaam waren. Zonder enige moeite werden ze aan een baan geholpen en niemand wantrouwde hen. Ze werden behandeld als respectabele burgers^{xi}.

Dat de meeste zwarte mensen zich geaccepteerd voelden na hun aankomst in Nederland, bleek ook uit het boek van Oostindie en Maduro *In het land van de overheerser*. Witte mensen spraken nauwelijks over aanpassingsproblemen van zwarten en ondanks dat de witten bekend waren met de bestaande beelden over zwarten was er nauwelijks sprake van een slecht imago van de zwarten. Een verklaring voor deze positieve instelling kon zijn dat het aantal zwarten gering was en dat de meesten een gunstige sociale positie hadden. Verder kwamen witte mensen in het dagelijks leven nauwelijks zwarte mensen tegen. Op de arbeidsmarkt werd er soms zelfs gesproken van positieve discriminatie. Het was bijzonder als je een zwarte hardwerkende man in dienst had en het was misschien zelfs wel goed voor de klandizie, omdat zijn verschijning de aandacht trok. De meeste betrokken zwarten herinnerden zich dat de witten gefascineerd waren door hun parelwitte tanden, hun donkere huid en hun kroeshaar. Regelmatig wilden de nieuwsgierige witten van hen weten of zij ook hun tanden poetsten en of hun huidkleur niet afgaf op hun kleding. De zwarten van Surinaams-Creoolse afkomst, geïnterviewd door Oostindie en Maduro, zeiden deze vragen niet op te hebben gevat als vijandig of discriminerend, maar eerder als dom en naïef. Toch verklaarde een betrokken student dat de studenten van Indonesische, Antilliaanse en Surinaamse afkomst zich extra moesten bewijzen omdat er wel een stereotype de ronde deed van de ‘luie buitenlander’^{xii}. En Dhlomo gaf aan dat de witte Nederlanders

verbaasd waren wanneer hij ten tonele verscheen in een mooi driedelig kostuum. Tot aan dat moment toe dachten de witten blijkbaar toch dat alle zwarten halve wilden op blote voeten waren. Schrijver Johnny van Doorn beschreef het moment waarop hij voor het eerst een zwarte man zag: *‘Enkele peuters in het dorp deden het haast in hun broek van angst. Sikke en ik (progressieven in de dop) liepen hem een eindje achterna. We wisten niet beter dan dat zwarten kannibalen waren - wilde mannen in rieten rokjes, gemene Mau Mau’ers...maar de verschijning in zijn sjieke pak overrompelde ons. Eerbiedige vrees en respect. “Bangerikken”, zei Sikke tegen de kleuters in het portiek. “Hij bijt je echt niet”^{xiii}. Misleidende informatie werd de kinderen van kleins af aan bijgebracht door middel van kinderboeken, schoolboeken en kinderliedjes. Zo luidde een kinderliedje: ‘De zoeloes eten, ik zal ‘t nooit vergeten, bij het ontbijt hun allerliefste vrouw; die zij eerst roven, en daarna stoven, zoals bij ons de kabeljauw^{xiv}. Ook de liedjes over zwarte piet mochten niet vergeten worden: ‘Ook al is hij zwart als roet, hij meent het toch goed’. Op de flaptekst van het boek *Een slavenband als ereteken* werd het volgende vermeld: ‘Junius Ingerman beschrijft de negers zoals zij werkelijk zijn, met hun fouten, hun primitiviteit en perversiteit, hun angsten en hun bijgeloof, hun luiheid en leugenachtigheid, hun gevoeligheid en hun trouw^{xv}.*

1.3 Het probleem der Surinamers

Eind jaren dertig werd voor het eerst van het ‘zwarte gevaar’ gesproken. De zwarten zaten achter de witte meisjes aan, pleegden ontucht en de muziek van de razendpopulaire negercabarets hadden een slechte invloed op de jeugd. De vijandigheid ten opzichte van zwarte mensen ontwikkelde zich langzaam. Een zwarte man herinnerde zich dat hij aan de verkeerde kant van de weg reed en door een witte agent terecht werd gewezen: *‘Rechts rijden, zwarte klootzak^{xvi}*. In het begin van de jaren vijftig kregen de zwarten voor het eerst echt te maken met vijandige reacties. Deze waren het gevolg van een slechte economie, - huisvesting en werkloosheid. Ook Dhlomo en Sterman ondervonden dit aan den lijve. Zo bleek al snel dat de politie helemaal niet hun beste vriend was. Hun activiteiten werden op de voet gevolgd. In Amsterdam verloren het stadsbestuur en de politie de zwarten geen moment uit het oog. Commissaris Rozema gaf in november van 1960 in het Vrije Volk aan dat *‘de beste oplossing zou zijn dat een aantal van die heren met de eerstvolgende boot naar hun land worden teruggestuurd^{xvii}*. Hiernaast leefde ook de het gevoel dat de zwarten ondoordacht naar Nederland waren toegekomen en niet beseften waaraan zij begonnen waren. Het Vrije Volk schreef: *‘Want Nederland is een hard land voor iemand die niet goed is voorbereid uit een kleine tropische samenleving..[.....]...Wie in Suriname geen geld heeft, kan altijd wel bij zijn moeder of zijn tante of een vriend aan een bordje eten komen. In Nederland gaat dat niet zo gemakkelijk. Daar heb je geld nodig. En wonen? Ach, een slaappleaats is in een warm land snel gevonden, zo nodig in een hangmat of op de grond. Maar met het wispelturige Nederlandse klimaat valt niet te spotten^{xviii}.*

Acteur Donald Jones vertelde Kagie: *‘wat ik duidelijk heb gemerkt is dat blanken één neger in hun midden geweldig leuk vinden. Tien - dat gaat nog. Als het er honderd worden begint men voor*

moeilijkheden te vrezen^{xxix}. Jones beaamde dat de deuren voor een zwarte entertainer in Nederland verder openstonden dan in de Verenigde Staten, waar hij vandaan kwam. Toch kwam hij in Nederland regelmatig met racisme in aanraking. Toen hij in de revue van Rene Sleeswijk stond, ontving Sleeswijk een brief waarin hem werd gevraagd waarom hij met een zwarte in zee was gegaan. Hij kon maar beter goed opletten dat Jones niet al zijn ballerina's zwanger zou maken^{xx}. In een interview met de Groene Amsterdammer vertelde hij over de agressie van witte mensen tegenover van hem en zijn gezin: *'Een keer met Adèle. We liepen op straat. John was net geboren en lag in de wieg. Er reed een keurige man met een hoed langs op een hoge herenfiets en hij roept: negerhoer! Met een rollende r. Ik heb gerénd. Maar ik heb hem niet kunnen pakken*^{xxxi}.

De media besteedden veel aandacht aan het beeld dat witten hadden van zwarten en deden veel racistische uitlatingen. In 1968 zei een anonieme Amsterdamse politieagent in de Haagse Post: *'Het is een zootje zwervende, luie sodemieters. Werken doen ze niet. Ze hebben aanpassingsproblemen. Het merendeel leeft van roof en is souteneur. De sfeer op het bureau kan ik het beste typeren met een mopje. Vraag: het is geel met bruin erin en als je het ziet ga je lachen. Antwoord: een bus van Maarse & Kroon vol Surinamers die net in het ravijn stort*^{xxii}. Kranten maakten er zaak van om bij de beschrijving van een misdrijf de herkomst van de dader te vermelden. Ook was er veel berichtgeving over discriminatie op de huizen- en banenmarkt en in uitgaansgelegenheden. Het dagblad Trouw meldde dat de zwarten van Surinaamse afkomst niet zo moesten klagen. *'Ze zouden echt niet benadeeld worden als ze zich naar Nederlandse maatstaven correct gedroegen*^{xxiii} en Elsevier schreef dat de gemiddelde Nederlander een Surinamer beschreef als *'een klaploper met teveel praatjes*^{xxiv}. De conclusie van het onderzoek *Surinaamse arbeiders in Nederland*, verricht door het Instituut voor Culturele Antropologie van de Universiteit van Amsterdam in 1963, luidde dat Surinamers altijd bij vechtpartijen betrokken waren en dat dit veel onrust had gewekt onder de bevolking. Conclusie: er was sprake van "het probleem der Surinamers in Nederland"^{xxv}. In het begin van de jaren zeventig nam de aandacht voor de Surinamers af. Niet alleen maakten zij steeds meer deel uit van het dagelijkse straatbeeld, maar deed de komst van nieuwe bevolkingsgroepen als de Turken en de Marokkanen de aandacht van hen afleiden.

1.4 Toms, Coons, Mulattoes, Mammies and Bucks

Donald Bogle was van mening dat zwarten nooit de kans hadden gekregen om hun film- en televisiepubliek te laten zien wie zij werkelijk waren. In zijn boek *Toms, Coons, Mulattoes, Mammies and Bucks* onderscheidde hij, zoals bleek uit de titel, vijf verschillende typetjes. De tweede deelvraag zal een aantal series in de hoofdstukken vier, vijf en zes analyseren aan de hand van een turflijst met stereotype beelden zoals die door Bogle benoemd zijn (zie bijlage 1). De stereotype karakters van zijn typetjes worden hieronder besproken. De vertalingen van de benamingen van de Amerikaanse typetjes zijn afkomstig uit het Van Dale handwoordenboek. De *onderdanige neger*^{xxvi} (*Tom*), de *nikker*^{xxvii} (*coon*), de *mulat*^{xxviii} (*mulattoe*), de *zwarte kindermeid*^{xxix} (*mammy*) en de *robuuste man*^{xxx}

(*buck*) worden hieronder uitgebreid besproken en toegelicht.

Het typetje van de *onderdanige neger* stamde uit de tijd van de slavernij en was onlosmakelijk verbonden met het personage *Oom Tom*, de zwarte hoofdrolspeler uit de vele verfilmingen van *De Negerhut van Oom Tom (Uncle Tom's Cabin)*, naar de roman van Harriët Beecher-Stowe. Hij was een man die zich had berust in het gegeven van de slavernij. Zijn sterke geloof in God hield hem staande. Hij was ervan overtuigd dat zijn verblijf op aarde tijdelijk was, vergaf de witte man voor de misdaden die hij pleegde tegen de zwarten en cijferde zichzelf weg voor hem. Dit werd hem door de zwarte bevolking niet in dank afgenomen. Zo is '*Oom Tom*' vervallen tot scheldwoord en werd het begrip geassocieerd met 'overloper' of 'verrader'. Het passieve karakter van de *onderdanige neger* maakte hem acceptabel voor zijn witte meester omdat hij geen bedreiging vormde voor hem. De belangrijkste kenmerken van de *onderdanige neger* waren^{xxxvi}:

- , Hij was altijd vriendelijk voor de mensen in zijn omgeving;
- , Hij was trouw als een hond;
- , Hij was standvastig in zijn geloof;
- , Hij werd kinderlijk behandeld door zijn meester

Het typetje van de *nikker* heeft zich ontwikkeld in de jaren twintig en dertig. Hij was een amusementsobject en clown. Bogle onderscheidde twee verschillende *nikkers*, namelijk de *pickaninny* en *uncle Remus*. De *pickaninnies* werden gespeeld door onnozele zwarte kinderen, die er verwilderd uitzagen. Ze hadden ongekamd haar en droegen gescheurde kleding. *Oom Remus* was een neef van *oom Tom*. Hij was een geschikte, maar naïeve man. De altijd vrolijke *Remus* werd net als *Tom* beschouwd als ongevaarlijk. Hij sprak de taal gebrekkig en de bedoeling was dat dit grappige taferelen opleverde. Hoewel een *nikker* niet snugger genoeg was om iemand kwaad te doen, werd hij door iedereen in de gaten gehouden. Hij was zeer onbetrouwbaar en pleegde kleine vergrijpen als het stelen van kippen. Zijn vrolijkheid, zang- en danskunsten, dans en brede glimlach konden misleidend zijn. Het stereotype van de *nikker* heeft een zeer negatieve uitwerking gehad op het beeld dat de maatschappij had van zwarten. Opgesomd waren de belangrijkste kenmerken van een *nikker*^{xxxvii}:

- , Hij hield van muziek, zingen en dansen;
- , Hij deed altijd gekke en ondoordachte dingen;
- , Hij werd geacht het publiek te vermaken;
- , Hij sprak de taal gebrekkig;
- , Hij was onnozel, naïef en onbetrouwbaar.

Bogle's derde typetje was de *mulat* en vond in de jaren twintig doorgang. De *mulat* kreeg het label 'tragisch' opgeplakt, omdat hij of zij het slachtoffer was van raciale vermenging. Het personage moest voor altijd leven met de gedachte dat hun leven niet verwoest zou zijn als hun witte vader of moeder het niet met een zwarte had aangelegd. Mulatten probeerden vaak voor wit door te gaan, maar de waarheid over hun ware aard kwam altijd aan het licht. Hun poging tot misleiding leidde meestal tot

maatschappelijke uitstoting. Kenmerkend voor een *mulat* was^{xxxiii}:

- , Hij of zij was het product van raciale vermenging en daar ontevreden over;
- , Hij of zij probeerde regelmatig, tevergeefs, voor wit door te gaan;
- , Hij of zij werd door de samenleving gestraft voor het hebben van één zwarte ouder;
- , Hij of zij werd sympathiek aan het kijkerspubliek voorgesteld. Dit had alles te maken met het feit dat er wit bloed door zijn/haar aderen stroomde.

Hoewel de dikke *zwarte kinderbeid* vaak vergeleken werd met de *Oom Tom*, onderscheidde zij zich door haar sekse, haar kracht en onafhankelijkheid. De *kindermeid* liet niet met zich sullen. De bekendste *zwarte kinderbeid* aller tijden was Hattie McDaniel uit de Amerikaanse filmklassieker *Gone with the wind*, een rol waarvoor ze als eerste zwarte vrouw een oscar won. Net als bij *Tom* was haar geloof in God onwrikbaar. Ze was lief, vrolijk en goedgeluimd. Ze zorgde voor de kinderen van haar meester, alsof het haar eigen kinderen waren. Samengevat bleken de stereotype kenmerken van een *zwarte kinderbeid*^{xxxiv}:

- , Ze was een dikke en gezellige, maar zeer onafhankelijke vrouw;
- , Ze was altijd vrolijk en goedgeluimd;
- , Ze was een moederfiguur voor haar eigen kinderen én de kinderen van haar baas;
- , Ze zei altijd waar het op stond.

De *robuuste man* werd geïntroduceerd met de film *The Birth of a Nation* van D.W. Griffith. Net als de *nikker* was hij een zeer schadelijk stereotype. Het verschil met de *nikker* was dat hij wél werd gezien als een bedreiging. Hij was een barbaarse, primitieve en gewelddadige man, die veel dronk en niet werkte. De *robuuste man* was oversekst en had zijn oog gericht op de witte vrouw. Hij was de reden dat de witte vrouw vreesde voor haar veiligheid. Bogle beschreef zijn rol in *Birth of a Nation* als volgt: '*Bucks are always big, baadddd niggers, oversexed and savage, violent and frenzied as they lust for white flesh*'^{xxxv}. De kenmerken van een zwarte *robuuste man* waren^{xxxvi}:

- , Hij was zeer onbetrouwbaar en gevaarlijk;
- , Hij was gewelddadig en primitief;
- , Hij onderdrukte zijn seksuele gevoelens ten aanzien van witte vrouwen;
- , Hij was werkloos en aan de drank;
- , Hij was een gevaar voor de gevestigde orde.

Er waren tot slot een aantal stereotype kenmerken die Bogle in de loop van zijn boek heeft behandeld die niet aan één typetje verbonden waren. Stereotypen waren ook dat zwarten hielden van sport en er van nature aanleg voor hadden. Zwarte personages hadden in film- en televisieseries vaak geen achternaam, waardoor ze geen identiteit hadden. Hierdoor werd hun geschiedenis en achtergrond ontkend. Als persoon werden zwarte acteurs en actrices vaak met seks en erotiek geassocieerd, maar ze hadden, in tegenstelling tot hun witte tegenspelers, geen liefde (en al helemaal geen wit liefde). Hun carrièremogelijkheden waren minimaal en ze werden vaak gebruikt als excuusneger.

1.5 Zwarte Komedies

Toen zwarte mensen begin jaren zeventig in de Verenigde Staten op televisie wilden, kregen ze weinig rollen aangeboden. De rollen die zij kregen aangeboden waren stereotype en hun mogelijkheden waren minimaal. Met de opkomst van de burgerrechtenbeweging kregen zwarten meer inspraak. Voor het eerst werd er naar hen geluisterd. De eerste serie met zwarte acteurs in de hoofdrollen op prime-time vertoond, was *Amos 'n Andy*. De serie zorgde voor enorme rellen. Oorspronkelijk was *Amos 'n Andy* een radioprogramma dat ging over twee klungelige mannen. De stemmen van Amos Jones en Andy Brown waren van witte mannen geweest. Besloten werd dat de personages op televisie vertoond moesten worden door de zwarte acteurs Spencer Williams (Amos) en Alvin Childress (Andy). Amos en Andy werden afgeschilderd als twee zwarte idioten. De serie werd aangeklaagd door de National Association for the Advancement of Colored People (NAACP) vanwege de racistische ondertoon.

Pas in de jaren zeventig kregen zwarte acteurs voor het eerst hun eigen series. De bekendste hiervan waren *Sandford and Son*^{xxxvii}, *The Jeffersons* en *Good Times*^{xxxviii}. De ironie die achter deze series schuilde, was dat ze misschien wel een geheel zwarte cast hadden maar dat ze allemaal hetzelfde onderwerp hadden, namelijk de strijd van de zwarte middenklasse tegen armoede^{xxxix}.

Volgens Ross was de representatie van zwarte mensen in deze televisieseries een realistische. In het echte leven vochten zij net zo hard voor hun bestaan. Dat stereotypering tot op zekere hoogte mogelijk moest zijn, was Ross eens met Andy Medhurst, de auteur van *Introduction to Laughing Matters: Situation Comedies*. Hij zei: '*comedy can never be inoffensive. Attack and hostility are built into it's very structure and the skill in producing good, successful, political comedy lies in finding the right target*'^{xl}.

Karen Ross besprak in *Black and White Images* waarom een zwarte visie op televisie essentieel was. Het publiek moest zich ervan bewust zijn dat niet alle zwarten op elkaar leken. Individualiteit moest erkend worden. Het toestaan van culturele expressie en juiste representatie droeg bij aan het vormen van een positief beeld van zwarten in de maatschappij^{xli}. Juiste representatie kon bereikt worden door ervaringsdeskundigen te raadplegen. Het werk van de Amerikaanse filmmaker Spike Lee was hier een treffend voorbeeld van. Enige kritiek van Ross op Lee was dat hij een wereld toonde waarin zwarte mannelijkheid en agressiviteit hoog stonden. Zwarte vrouwen, homoseksuelen en lesbiennes kwamen hierdoor op de achtergrond te staan en dit belemmerde de vooruitgang^{xlii}. Ross onderscheidde in haar boek drie verschillende televisiepersonages, de eloquente huisvrouw, de stervende Ethiopiër en de beroemde popster. Volgens haar waren deze beelden de hedendaagse vertalingen van respectievelijk de onbezorgde slaaf, de edele wilde en de entertainer. Door de macht van de media waren televisiemakers erin geslaagd het bestaande negatieve beeld van de zwarte man in stand te houden. Door de problematiek van zwarten frequent op televisie aan te kaarten, werd de houding die witten hadden tegenover zwarten beïnvloed. Vanaf de opkomst van de Amerikaanse televisie werden de bestaande stereotypen van zwarte mensen getoond. Deze racistische formule was razend populair bij

de witte kijkers. *‘The structure of television simply could not prevent older images from spilling over into the new medium...television adopted many of the storylines and stereotypes already successful in radio and film...stereotypical and demeaning roles entered the medium and compromised the many positive images of blacks in early television’*^{xliii} Onterecht werden in zwarte komedies de witte xenofobie en de zwarte onderdanigheid benadrukt. Barry concludeerde in haar *Black Mythologies* dat zwarten nooit de hoofdrol hadden in de Amerikaanse series die werden vertoond tijdens prime-time. De rollen die de zwarte acteurs werden toebedeeld hadden nooit een voorbeeldfunctie, maar dienden alleen als decoratie om de witte cast te versterken^{xliv}.

1.6 Beïnvloeding

In hoeverre de televisie invloed had op de wijze waarop witte mensen dachten over etnische minderheden zijn de meningen verdeeld. Er zijn in het verleden in Nederland een gering aantal onderzoeken verricht naar dit onderwerp. Vergeer wilde in zijn onderzoek in *Een gekleurde blik op de wereld* nagaan of, en zo ja in welke mate, de verschillende manieren waarop iemand blootgesteld kon worden aan de media, verband hield met de wijze waarop zij dachten over etnische minderheden. Ten grondslag aan het onderzoek van Vergeer lag de Cultural Indicatorsbenadering van Gerbner. Gerbner heeft zijn theorie in het begin van de jaren zestig ontwikkeld toen de macht van de media een veelbesproken onderwerp was. De Cultural Indicatorsbenadering bestudeerde de overgang van een kleine naar een grote samenleving. Zij liet zien dat er tijdens deze overgang één en ander is veranderd met betrekking tot de informatievoorziening. Functies die vroeger werden vervuld door interne instituties als het gezin, de kerk en een pastoor zijn heden ten dage overgenomen door externe instituties als de school en verschillende media. Een medium als televisie speelde een grote rol bij het vormen en verschaffen van realistische maatschappelijke beelden.

De theorie van Adoni en Mane en Van Den Bulck omtrent de relatie tussen de verschillende realiteiten maakte onderdeel uit van de Cultural Indicatorsbenadering. Zij onderscheidden drie typen realiteit, namelijk een objectieve realiteit, een symbolische realiteit en een subjectieve realiteit.^{xlv} De verschillende realiteiten beïnvloedden elkaar. De objectieve realiteit was de realiteit die buiten het individu stond en die door het individu als vaststaand feit werd aangenomen. Een voorbeeld hiervan was de constatering van een witte vrouw dat haar zwarte Antilliaanse buurman nogal luidruchtig was en op een harde toon in zijn eigen taal sprak. De symbolische realiteit was de objectieve realiteit weergegeven door middel van een vorm van expressie. Dit kon betekenen dat diezelfde witte vrouw in een nieuwsuitzending op de televisie een item zag over criminaliteit op de Nederlandse Antillen, waarbij zij een aantal zwarte Antilliaanse mannen luidruchtig harde taal hoorde spreken. De subjectieve realiteit werd tenslotte gezien als een vervormde objectieve realiteit, die was ontstaan door beïnvloeding van een expressiemiddel (in dit geval de televisie). Voor het voorbeeld betekent dit dat de witte vrouw na het zien van het nieuwsitem op televisie haar eigen conclusies zou trekken over haar luidruchtige zwarte Antilliaanse buurman. Als het nieuwsitem slechts een negatief beeld verschaft

over Antillianen was de kans groot dat de witte vrouw het gedrag van haar Antilliaanse buurman zou vertalen als agressief en gewelddadig, niet wetend dat het Antilliaanse volk temperamentvol is dat vaak luid praat als vorm van expressie en dat criminaliteit heeft hier niets mee te maken.

Gerbner's driedelige benadering poogde de werking van de media uit te leggen, opgedeeld naar *productie* van de *boodschap* en haar *consequenties*. Zij bestond uit de Institutional Process Analysis, de Message System Analysis en de Cultivation Analysis. 'In de Institutional Process Analysis stond de bestudering van met name de instituties die verantwoordelijk waren voor de productie van mediaboodschappen centraal, alsmede de bestudering van de instanties in de omgeving van de instituties die een rol speelden en (rand)voorwaarden stelden omtrent het institutionele handelen'.^{xlvi}

Van groter belang voor mijn onderzoek was het tweede deel van de Cultural Indicatorsbenadering, de Message System Analysis, omdat deze analyse zich bezighield met de media-inhoud. Gerbner stelde hier de volgende vragen:

- , wie of wat komt er in welke mate op televisie?
- , Op welke thema's wordt de nadruk gelegd?
- , Wat is goed en wat is fout (gelet op het normatieve karakter van de boodschap)?

Gerbner maakte bij het beantwoorden van deze vragen een tweedeling tussen nieuws- en actualiteitenprogramma's en dramaprogramma's, waaronder televisieseries. Om de vragen van de Message System Analysis op juiste wijze te beantwoorden, nam Vergeer verschillende studies uit binnen- en buitenland onder de loep. De aandacht zal hier liggen op de uitkomsten met betrekking tot de dramaprogramma's.

Het eerste onderzoek dat Vergeer behandelde was van de Amerikaanse onderzoeker Oliver. Hij concludeerde naar aanleiding van zijn onderzoek naar 'reality-based police programs' op de Amerikaanse televisie dat er aanzienlijk meer witte dan zwarte politieagenten op televisie te zien waren, dat zwarten vaker het slachtoffer waren van ongewapend politiegeweld dan witten, dat zwarten vaker als verdachte werden getoond op televisie en dat zij vaker geweld initieerden dan ontvingen. Het stereotype beeld dat zwarten een bedreiging vormden voor de samenleving en gevaarlijk waren werd mede ten gevolge van deze programma's in stand gehouden. Vergeers tweede voorbeeld had betrekking op de Nederlandse situatie. Het betrof een onderzoek van de Nederlandse socioloog Willem Bouwman. Hij kwam tot de conclusie dat de Nederlanders van allochtone afkomst vaker bij geweld waren betrokken dan autochtonen en dat ze in de meeste gevallen man, jong volwassen, allochtoon en ongehuwd waren.^{xlvii}

Dat niet alle initiatieven negatief waren, bleek uit programma's die poogden een positief beeld te schetsen van zwarte mensen. Twee bekende Amerikaanse voorbeelden hiervan zijn *The Cosby Show* en *All in the Family*. In *The Cosby Show* draaide alles om het succesvolle zwarte gezin de Huxtables. Zij stond hoog op de sociaal-economische ladder en wilde laten zien dat je met hard werken alles kon bereiken. De familie vervulde een voorbeeldfunctie voor vele zwarte gezinnen.

Hoewel de serie immens populair was, waren de critici meedogenloos. Punten van kritiek waren dat de Huxtables geen normaal gezin vormden, gezien haar sociaal-economische status en dat het gezin het bestaande racisme en de onderdrukking ontkende. In *All in the Family* stond Archie Bunker in het middelpunt. Hij was getrouwd met Edith en ze hadden een dochter Gloria. Archie lag constant overhoop met zijn schoonzoon Mike doordat Archie nogal conservatieve en radicale ideeën had over minderheden, de rechten van vrouwen, seks en vrijheid van meningsuiting. De relatie met de Jeffersons, hun zwarte buren, leverde ook eindeloze discussies op. Net als *The Cosby Show* had *All in the Family* enorm onder vuur gelegen. De serie sneed actuele maatschappelijke problematiek als rassendiscriminatie aan. Er ontstond echter verwarring bij het publiek over de zeer racistische standpunten die hoofdrolspeler Archie Bunker innam. Leverde Archie Bunker nu kritiek of sprak hij de waarheid? De conclusie die getrokken werd uit de beschikbare analyses over Nederlandse media-inhouden was dat alle etnische minderheden, en in dit geval zwarte mensen, in verband werden gebracht met criminaliteit en geweld. Door zwarte mensen dikwijls met geweldsdelicten in verband te brengen op televisie, werden zij gezien als bedreigend voor de maatschappij.

Het laatste onderdeel van Gerbner's benadering was de Cultivation Analysis. De kernvraag luidde hier: 'Bestaat er een verband tussen blootstelling aan televisie in het algemeen en inschattingen en attituden bij kijkers, met betrekking tot aspecten van het boodschapsysteem van televisie?'^{xlviii} Bovengenoemde hypothese onderzocht Gerbner aan de hand van een tweetal deelvragen:

- , 'Bestaat er een verband tussen blootstelling aan televisie in het algemeen en de mate van homogeniteit van inschattingen en attituden?'
- , 'Onder welke omstandigheden is de relatie tussen blootstelling aan televisie enerzijds en inschattingen anderzijds sterker dan wel zwakker?'

Volgens Gerbner was het antwoord op de eerste vraag dat de meningen van mensen met verschillende achtergronden, die veel televisie keken, meer op elkaar leken dan de meningen van mensen die nauwelijks televisie keken. De uitkomst van de tweede vraag was dat het cultivatie-effect verschillend kon zijn. Mensen die in een buurt woonden waar veel criminaliteit voorkwam, zouden beamen dat de onveilige samenleving die hen op televisie werd getoond, werkelijkheid was. Dit in tegenstelling tot degenen die in een rustige omgeving woonden. Het gevoel van onveiligheid werd bij de eersten versterkt omdat zij ervaringsdeskundigen waren. Televisie had dus wel degelijk invloed op het denkpatroon van mensen. Andra Leurdijk beschreef onderzoeken die waren verricht naar berichtgeving van de pers over minderheden. Ze noemde het onderzoek van Bovenkerk en Bovenkerk-Teerink. Zij onderzochten of de media het aandeel in criminaliteit van Surinamers, Turken en Marokkanen overdreven in hun berichtgeving ten opzichte van de werkelijkheid en of er een verschil was in de presentatie van een misdaad, die respectievelijk door

een niet-witte Nederlander en een witte Nederlander, was gepleegd. De belangrijkste conclusies die werden getrokken naar aanleiding van dit onderzoek waren:

- , De berichtgeving omtrent etnische minderheden concentreert zich op negatieve thema's als criminaliteit, werkloosheid, drugs, immigratie, racisme en raciale spanningen.
- , Er wordt te weinig aandacht besteed aan zaken die van belang zijn voor (het aanzien van) de minderheden zelf als hun culturele en economische ontwikkelingen.
- , Minderheden zijn onderbelicht in de media. Echter, als zij in de media verschijnen is dit met betrekking tot hun rol als crimineel of slachtoffer van werkloosheid of racisme^{xlix}.

Amerikanen en Engelsen hebben meer onderzoek verricht op het gebied van beeldvorming van zwarte mensen dan de Nederlanders. Hun conclusies kwamen op hetzelfde neer. Er zou nog een lange weg afgelegd moeten worden voor het einddoel was bereikt en voordat zwarte mensen hun plek op de televisie en achter de schermen hadden opgeëist. In Nederland lopen we op het gebied van onderzoek naar de beeldvorming van zwarte mensen achter. Dat er weinig informatie over te vinden is, kan ik melden uit persoonlijke ervaring. De uitkomsten van de onderzoeken die wél gedaan zijn, vertonen grote overeenkomsten met de Amerikaanse en Engelse situaties. Ook in Nederland was men van mening dat de nadruk van media-aandacht voor zwarten teveel lag op negatieve aspecten als criminaliteit en geweld en dit leverde negatieve stereotypen op. In de afgelopen decennia heeft Nederland zich met de komst van verschillende bevolkingsgroepen ontwikkeld tot een multiculturele samenleving. Nederlanders kunnen van Turkse, Surinaamse, Chinese, Antilliaanse en Irakese herkomst zijn. Het zou daarom ook vanzelfsprekend moeten zijn dat deze ontwikkeling op televisie te zien is. Hoewel deze zich ogenschijnlijk in de juiste richting begeeft, bekend de Nederlandse televisie nog steeds weinig kleur. Ondanks dat er veel mensen met verschillende nationaliteiten wonen in dit land, blijft het blijkbaar moeilijk multiculturele televisieprogramma's te maken. Joost de Bruin gaf aan dat de Dutch Public Broadcasting Organisation de volgende drievoudige definitie hanteerde voor een multicultureel programma. Het programma moest personages introduceren met verschillende culturele en etnische achtergronden; de verhaallijnen waren gericht op het tonen van het multiculturele karakter van de Nederlandse samenleving en het programma was specifiek gericht op een culturele of etnische minderheid. De Bruin onderscheidde zelf twee uitersten als het ging om representatie van niet-witten in televisieseries. Als voorbeeld hiervoor noemde hij het personage Arthur gespeeld door Jimmy Geduld in de soapserie *Goede Tijden, Slechte Tijden*. Geduld speelde een allemansvriend. Er werd vrijwel geen aandacht besteed aan zijn huidskleur en achtergrond. Bij de introductie van een Marokkaanse actrice viel onmiddellijk op dat de problematiek rondom haar cultureel gebonden was. Ze werd in de serie uitgehuwelijkt^l. Iets waar ik tijdens mijn onderzoek tegenaan liep, was dat de acteurs die ik heb gesproken veelal van mening waren dat het niet

gemakkelijk was een rol te bemachtigen als een ‘gewone’ Nederlander. Uit onderzoek bleek ook dat het niet-witte publiek zichzelf wilde herkennen in televisieprogramma’s. Té vaak kregen niet-witten nog de rol van crimineel aangeboden en té vaak vervulden zij de rol van de excuusneger. Volgens de Bruin zou het vaker uitzenden van kwalitatief hoge multiculturele programma’s op prime-time een oplossing kunnen zijn^{li}. In 1992 hield de dienst Kijk- en Luisteronderzoek van de NOS een telefonische enquête onder 255 kijkers van het programma *Spiegel Verkeerd*. Het programma bevatte onderwerpen over beeldvorming over de multiculturele samenleving in de media. De helft van de geïnterviewden bleek onder de indruk van het programma te zijn en besloot meer programma’s te bekijken waarin etnische minderheden voorkwamen. De Stichting Omroep Allochtonen concludeerde na een onderzoek onder scholieren tussen de 15 en 18 jaar dat televisie niet zoveel invloed op had op hun manier van denken als hun ouders en vrienden, maar dat televisie wel het meest invloedrijke medium was^{lii}.

1.7 Analyse

Waarop moet je letten bij het analyseren van een aflevering van een televisieserie? Chris Vos onderscheidde bij het analyseren van een film of televisieserie drie verschillende lagen in zijn ideaalmodel van analyse. De eerste was de filmische laag^{liii}. Bij het bestuderen van deze laag werd er gelet op de wijze waarop de filmische middelen gehanteerd werden. Hiertoe behoorden de mise-en-scène, de beeldomkadering, de camerabewegingen en het geluid. De mise-en-scène was bepalend voor de eerste indruk die de kijker kreeg van een programma en liet zien waar een verhaal zich afspeelde, met wie je te maken had en waar zij zich mee bezig hielden. De beeldomkadering en de camerabewegingen gaven aan welke personages belangrijk waren in de verhaallijn. Muziek kon essentieel zijn omdat zij kon aangeven hoe een scène of een personage geïnterpreteerd moest worden of hoe een personage in het leven stond. De tweede laag die Vos onderscheidde was de narratieve^{liv}. Deze concentreerde zich op de vertelstructuur, de geschiedenis van een de serie en waarop het verhaal was gebaseerd. Wie kwam er op het idee en waardoor werd hij of zij geïnspireerd? Wat waren de thema’s, problemen en overtuigingsstrategieën waarvan gebruikt gemaakt is? De derde laag was het meest belangrijk voor dit onderzoek. In de symbolische laag werd de symboliek van de verhaalelementen en de personages onderzocht en bekeken in hoeverre de personages, de relaties die werden onderhouden en de behandelde thema’s herkenbaar waren voor de maatschappelijke context en de problematiek van de tijd waarin de serie zich afspeelde^{lv}.

De filmtheorie van Johan van Kempen in het boek *Geschreven op het Scherm* was vergelijkbaar met die van Chris Vos. Van Kempen onderscheidde de verhaalmiddelen^{lvi}, de cinematografische middelen^{lvii} en de buiten-filmische context^{lviii}. Voor het verkrijgen van inzicht in de verhaalstructuur maakte Van Kempen gebruik van wat hij de W-vragen noemde^{lix}. Waar speelde het zich af? Wanneer vond het plaats? Wie waren er aanwezig? Wat deden zij? En op Welke manier? Waarmee werkte men en Waarom? Bij zijn cinematografische analyse besteedde hij aandacht aan

dezelfde elementen als Vos. Hij schreef dezelfde betekenis toe aan cameragebruik, beeldkadering en muziek. Van Kempen's buiten-filmische context was het totale terrein van culturele - en maatschappelijke achtergronden waarin de film was gemaakt. Rekening moest hierbij gehouden worden met het referentiekader van de individuele kijker. Iedere kijker kon met zijn achtergrond, kennis en interesses een televisieserie of film op zijn eigen manier interpreteren. Van Kempen's buiten-filmische context was vergelijkbaar met Vos' symbolische laag. Eerstgenoemde behandelde dit onderdeel alleen iets uitgebreider. Hij onderscheidde binnen deze laag drie verschillende categorieën, namelijk de filminstitutionele, de cultureel-maatschappelijke en de toeschouwergebonden laag. In de filminstitutionele laag draaide het vooral om de makers van het product. Waren er bijzonderheden op te noemen over de regisseur en de acteurs? Werkten zij vaak in hetzelfde genre? En waren de thema's typerend voor hen? De culturele - en maatschappelijke categorie draaide om de betekenis die een kijker toekende aan het product. Deze betekenis was meestal het gevolg van de hoeveelheid kennis waarover een kijker beschikte. Van Kempen onderscheidde hier drie soorten kennis, namelijk die over cultuur en culturele codes^{lx}, die over algemene historische feiten^{lxi} en politiek, sociaal-maatschappelijke kennis^{lxii}. Onder kennis over cultuur en culturele codes verstond hij het bekend zijn met kunststromingen, genres, literatuur en symboliek. De algemeen historische kennis controleerde in hoeverre de film of serie een waarheidsgetrouw beeld gaf van de periode waarin de film zich afspeelde. Tenslotte was van belang bij de kennis over politiek en de sociale maatschappij in hoeverre de politiek invloed heeft gehad op het eindproduct en of dit zichtbaar was. Tenslotte heeft Van Kempen aandacht voor de kijker^{lxiii}. Wat voor invloed had de film op de kijker? Sprak de film de kijker rechtstreeks aan of was er sprake van een voice-over? Had de film een boodschap en hoe werd die overgebracht? Kortom, in hoeverre kon een film de kijker beïnvloeden?

In dit onderzoek zijn de vragen die Vos stelde binnen zijn symbolische laag en die Van Kempen stelde in zijn buitenfilmische context van belang. In dit onderzoek wil ik nagaan of en hoe het beeld van de 'stereotype neger' in Nederlandse televisieseries in relatie staat tot het veranderend tijdsbeeld. Zoals bleek uit de probleemstelling wil ik onderzoeken of de ontwikkeling van zwarte mensen in televisieseries parallel loopt aan hun ontwikkeling in de maatschappij. Het afbakenen van het werkteerrein bleek geen gemakkelijke taak. Ik heb besloten de periode van 1950 tot op heden te onderzoeken. Er moeten een aantal decennia worden bestudeerd om een eventuele ontwikkeling zichtbaar te maken. Het jaar 1950 is ook het aangewezen jaar omdat de televisie omstreeks 1950 opkwam. Uit ieder decennium beschrijf en bestudeer ik een aantal televisieseries en bekijk ik in hoeverre de stereotypen, zoals Bogle hen beschrijft, in die series terug te vinden zijn.

Tot mijn grote verbazing kwam ik tot de ontdekking dat er in de periode van 1950 tot 1969 in totaal 227 series op de Nederlandse televisie vertoond zijn, waarvan er 35 van Nederlandse bodem waren. Van die 227 series bevatten 11 series zwarte acteurs en van die 11 series was er slechts één van Nederlandse bodem (*Pension Hommes* uit 1957). Het decennium erna deed het niet veel beter.

In totaal werden er van 1970 tot 1979 345 series op de Nederlandse buis vertoond, waarvan er 54 uit Nederland afkomstig waren. Van het totale aantal bevatten er 21 zwarte acteurs en van die 21 series was er wederom slechts één afkomstig van Nederlands bodem (*Kon Hesi Baka*). De genoemde series zullen in het volgende hoofdstuk kort behandeld worden. In de loop van het onderzoek zal blijken dat ik begrippen als televisieprogramma, televisiedrama en (televisie)serie regelmatig door elkaar heen gebruik. Onder alle genoemde begrippen versta ik programma's die vallen binnen het genre drama, te weten soap-operas, miniseries en komedies. Inhoudelijk worden deze genres in hoofdstuk drie behandeld.

Alle series die in de volgende hoofdstukken de revue zullen passeren voldoen aan een aantal criteria, te weten dat de series van Nederlandse bodem zijn en vertoond zijn op de Nederlandse televisie. De series hebben een vaste cast en een zwarte acteur of actrice moet hier deel van uitmaken. Gastrollen vallen buiten beschouwing. Het is tenslotte van belang dat de series een verhaallijn hebben en dat de ze met enige regelmaat (dagelijks, wekelijks) op televisie werden vertoond. Als ik spreek over zwarte mensen heb ik het over Nederlanders van Afro-Surinaamse en Afro-Antilliaanse afkomst. Ik heb voor deze groep mensen gekozen omdat zij onder de zwarte acteurs op de Nederlandse televisie verreweg de grootste vormt. De tweede reden voor mijn keus van Afro-Surinamers en Afro-Antillianen heeft met de geschiedenis te maken. Suriname heeft deel uitgemaakt van het Nederlands Koninkrijk van 1667 tot 1975 en de Nederlandse Antillen maken er nog steeds deel van uit.

Iets dat bij mij persoonlijk moeite heeft gekost, is het gebruik van het woord zwart. Hoewel ik vind dat het woord in het Nederlands een racistische ondertoon heeft en denigrerend, maar vooral pijnlijk klinkt, heb ik er toch voor gekozen het te gebruiken. De keus voor het woord heeft te maken met verschillende zaken. De essentie van deze scriptie heeft te maken met op welke wijze blanke mensen kijken naar mensen met een negroïde uiterlijk op de televisie. Ik zocht naar een gelijkwaardige tegenhanger van het woord blank dat ik gedurende de gehele scriptie kan gebruiken. Het woord: 'zwart' was dit in mijn ogen niet. Het woord 'neger' is ook niet de tegenhanger van 'blank'. Hoewel ik Afro-Nederlander beschouw als een goede term en ik het zo nu en dan gebruik, is mijn keus ook hier niet op gevallen. Verder wilde ik niet het woord Nederlander plaatsen tegenover van Surinamer of Antilliaan, omdat iedereen met een Nederlandse paspoort in mijn ogen een Nederlander is. Toen ik besloot de zaak om te draaien en niet te zoeken naar de tegenhanger van het woord blank, maar naar de tegenhanger van het woord zwart, had ik meteen mijn keus gemaakt. Zwart is namelijk niet het tegenovergestelde van blank, zwart is het tegenovergestelde van wit. Om de simpele reden dat 'een witte man' in mijn oren net zo onacceptabel klinkt als een 'zwarte man' heb ik besloten van deze terminologie gebruik te maken.

Zoals in het begin van deze inleiding vermeld wordt de probleemstelling ondersteund door twee deelvragen. De eerste deelvraag zal in hoofdstuk twee en in mindere mate hoofdstuk drie aan de orde komen. De tweede deelvraag vormt de leidraad in de hoofdstukken drie, vier, vijf en zes. De kern van

hoofdstuk twee is de op gang gekomen stroom van zwarten van Afro-Surinaamse en Afro-Antilliaanse afkomst in Nederland. Wat dreef hen ertoe hun moederland te verlaten en hun geluk te beproeven in het overzeese Nederland? De problemen waar zij tegen aanliepen op gebied van onderwijs, werk en huisvesting worden aan de orde gesteld en dit geldt ook voor het aspect discriminatie. Hoofdstuk drie behandelt het televisiegenre dat ten grondslag ligt aan dit onderzoek, namelijk drama. Wat is drama en wat maakt een dramaserie succesvol? Waaraan moet zij voldoen en hoe komt het dat het zo'n populair genre is? Een aantal bekende Nederlandse en Amerikaanse televisiedramaseries zullen de revue passeren. Zoals aangegeven worden in de hoofdstukken vier, vijf en zes respectievelijk de periodes 1980-1989 en 1990-1999 en 2000-2005 behandeld. In iedere hoofdstuk worden een aantal televisieseries beschreven en geanalyseerd waarin tenminste één zwarte acteur of actrice de hoofdrol speelt. Met behulp van de turflijst met stereotype typetjes, naar het idee van Bogle, zal per serie beoordeeld worden of en in hoeverre er sprake is van stereotypering. Aan het eind van ieder hoofdstuk zal een deelconclusie geformuleerd worden die gekoppeld is aan de maatschappelijke context. In de conclusie worden de uitkomsten van de decennia naast elkaar gelegd en zullen we zien in hoeverre er sprake is van een ontwikkeling in de stereotype beeldvorming van zwarte mensen in Nederlandse televisieseries en of deze zich aanpast aan een veranderende samenleving.

- ⁱ Nederveen Pieterse, Wit over Zwart, p.11
- ⁱⁱ Nederveen Pieterse, Wit over Zwart, p.12
- ⁱⁱⁱ Nederveen Pieterse, Wit over Zwart, p.12
- ^{iv} <http://www.songteksten.net/lyrics/artiest/Raymzter.htm>
- ^v Koster, Gerard, zwarte topsporters, integratie of discriminatie, p.2-3
- ^{vi} Schipper, De boomstam en de krokodil, p.24-44
- ^{vii} Schipper, De boomstam en de krokodil, p.31
- ^{viii} Schipper, De boomstam en de krokodil, p.31
- ^{ix} Schipper, De boomstam en de krokodil, p.30
- ^x Lippman, Mediamaking, p.221
- ^{xi} Kagie, de eerste neger, p. 17
- ^{xii} Oostindie, In het land van de overheerser, p. 99
- ^{xiii} Kagie, de eerste neger, p. 19
- ^{xiv} Kagie, de eerste neger, p. 20
- ^{xv} Ingerman, een slavenband als ereteken, flaptekst
- ^{xvi} Oostindie, In het land van de overheerser, p. 98
- ^{xvii} ?, In Surinamers uit Vrije Volk 17-11-1960, p.5
- ^{xviii} ?, In: Surinamers uit Vrije Volk 17-11-1958, p. 5
- ^{xix} Kagie, de eerste neger, p.104
- ^{xx} Kagie, de eerste neger, p. 104
- ^{xxi} Pleij, Ik ben een vreemd ding uit: de Groene Amsterdammer van 23-06-1999, p.3
- ^{xxii} Kagie, de eerste neger, p. 114
- ^{xxiii} Trouw, 13-08-1958, p.2
- ^{xxiv} Elseviers magazine, 06-05-1972, p.63-71
- ^{xxv} Kagie, de eerste neger, p.117
- ^{xxvi} Hannay, Handwoordenboek Engels-Nederlands, p.735
- ^{xxvii} Hannay, Handwoordenboek Engels-Nederlands, p.176
- ^{xxviii} Hannay, Handwoordenboek Engels-Nederlands, p.465
- ^{xxix} Hannay, Handwoordenboek Engels-Nederlands, p.439
- ^{xxx} Hannay, Handwoordenboek Engels-Nederlands, p.107
- ^{xxxi} Bogle, Toms, Coons, Mulattoes, Mammies and Bucks, p.4
- ^{xxxii} Bogle, Toms, Coons, Mulattoes, Mammies and Bucks, p.7-8
- ^{xxxiii} Bogle, Toms, Coons, Mulattoes, Mammies and Bucks, p.9
- ^{xxxiv} Bogle, Toms, Coons, Mulattoes, Mammies and Bucks, p.9
- ^{xxxv} Bogle, Toms, Coons, Mulattoes, Mammies and Bucks, p. 13
- ^{xxxvi} Bogle, Toms, Coons, Mulattoes, Mammies and Bucks, p.10-18
- ^{xxxvii} Gossey, Groot lexicon van de t.v.-series uit de jaren vijftig, p. 138-139
- ^{xxxviii} Gossey, Groot lexicon van de t.v.-series uit de jaren vijftig, p. 105-106
- ^{xxxix} Ross, Black and white images, p.99
- ^{xl} Ross, Black and white images, p.99
- ^{xli}
- ^{xlii}
- ^{xliii} Ross, Black and white images, p.88
- ^{xliv} Onbekend
- ^{xlv} Geciteerd uit: Vergeer, een gekleurde blik op de wereld, pag. 9
- ^{xlvi} Vergeer, een gekleurde blik op de wereld, p. 12
- ^{xlvi} Bouwman, televisie als cultuurschepper, p.103
- ^{xlvi} Vergeer, een gekleurde blik op de wereld, p. 20
- ^{xlvi} Leurdijk, televisiejournalistiek over de multiculturele samenleving, p.19-20
- ⁱ <http://www.beeldvorming.net/4.pdf>
- ^{li} <http://www.beeldvorming.net/4.pdf>
- ^{lii}
- ^{liii} Vos, Het verleden in bewegend beeld, p.107
- ^{liv} Vos, Het verleden in bewegend beeld, p.108
- ^{lv} Vos, Het verleden in bewegend beeld, p.108
- ^{lvi} Van Kempen, Geschreven op het scherm, p.85
- ^{lvii} Van Kempen, Geschreven op het scherm, p.100
- ^{lviii} Van Kempen, Geschreven op het scherm, p.122
- ^{lix} Van Kempen, Geschreven op het scherm, p.86
- ^{lx} Van Kempen, Geschreven op het scherm, p.125
- ^{lxi} Van Kempen, Geschreven op het scherm, p.125
- ^{lxii} Van Kempen, Geschreven op het scherm, p.127
- ^{lxiii} Van Kempen, Geschreven op het scherm, p.127

Hoofdstuk 2

DE MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT

2.1 Inleiding

De Afro-Surinaamse en - Antilliaanse emigratie naar Nederland kent een lange geschiedenis. Deze migratie kan het beste omschreven worden als een koloniale traditie. Vanaf het eerste moment dat de Nederlanders voet zetten op Surinaamse en Antilliaanse bodem tot op de dag van vandaag heeft er veelvuldig personenverkeer plaatsgevonden tussen de landen. Al sinds de 17e eeuw werden soms zwarte slaven van de plantages afgehaald door hun witte meesters en meegenomen naar Nederland als huispersoneel. Zwarte slaven kregen de opdracht de kinderen van de witte meesters naar Nederland te begeleiden omdat zij een opleiding moesten volgen in het moederland en zwarte slavinnen vergezelden hun meesters regelmatig naar Nederland als concubine. Toch kwam het ook voor dat de zwarten naar Nederland werden gestuurd om zelf een opleiding te volgen. Dit deed de slaveneigenaar meestal omdat hij wenste omringd te zijn door vakmensen. Dit vergrootte zijn aanzien. In de meeste gevallen betroffen laatstgenoemden de kinderen die de witte meester bij zijn concubine had verwekt. Het Nederlandse onderwijs heeft de afgelopen driehonderdvijftig jaar altijd in hoog aanzien gestaan. Stijging op de maatschappelijke ladder in zowel Suriname als op de Nederlandse Antillen bleek gemakkelijker te zijn als je in het bezit was van een Nederlands diploma. Onderwijs was van oudsher dan ook één van de belangrijkste migratiemotieven van Afro-Surinaamse en - Antilliaanse emigranten.

In dit hoofdstuk zal de aandacht gericht zijn op de maatschappelijke ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving. De nadruk ligt hierbij op de periode sinds de jaren vijftig. Ondanks dat de emigratie van zwarte (Afro)-Surinamers en - Antillianen naar Nederland eerder op gang kwam, heb ik gekozen voor de periode na 1950 door de opkomst van het medium televisie in 1951. Besproken wordt de Nederlandse verzorgingsstaat, de dekolonisatie en de ontwikkeling van Nederland tot immigratieland. Verder wordt er aandacht besteed aan de komst van zwarte (Afro)-Surinamers en

-Antillianen. Wat waren de push- en pullfactoren en klopte het dat ze naar Nederland waren gekomen om van de witte Nederlanders te profiteren? Blijken zal verder dat de migratiemotieven van (Afro)-Surinamers en - Antillianen zowel overeenkomsten als verschillen vertoonden.

Ook wordt er aandacht besteed aan de houding van de witte Nederlanders en het Nederlandse beleid ten opzichte van de (Afro)-Surinamers en Antillianen door de jaren heen. Een verslechterde economie, de zoektocht van de zwarten naar huisvesting, arbeid en scholing en de confrontatie met discriminatie speelden hier een belangrijke rol in.

Uit de verhalen die verteld worden bleek dat de witten weinig kennis hadden van de cultuur van hun zwarte landgenoten uit de Nederlandse (ex)kolonies. In *de eerste neger* vertelde Rudie Kagie dat de kranten in de jaren vijftig buitensporig veel aandacht besteedden aan de zwarten, die in Nederland vertoefden. De veelal negatieve aandacht deed niet veel goeds voor het imago van de zwarten. Dit heeft ongetwijfeld een negatieve invloed gehad op de manier waarop witten dachten over zwarten.

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan in hoeverre de ontwikkeling van de Nederlandse maatschappij een bijdrage heeft geleverd aan het beeld dat bij witten over zwarten door de jaren heen is ontstaan. De deelvraag die in dit hoofdstuk centraal staat luidt:

Welke maatschappelijke veranderingen vinden er plaats die de stereotypen ten aanzien van zwarte mensen in de witte Nederlandse samenleving kunnen beïnvloeden?

2.2 De Nederlandse verzorgingsstaat

Na de Tweede Wereldoorlog leefde het gevoel onder de Nederlandse bevolking dat de zwakkeren economisch, moreel en pragmatisch beschermd moesten worden en dat alle leden van de samenleving in staat gesteld moesten worden er een onafhankelijke deelnemer van te zijn. De staat kon hiervoor het beste zorg dragen. Het was haar taak de sociaal-zwakkeren te beschermen en hun kwetsbaarheid te voorkomen. Tijdens het volgen van het college beleidssociologie werd de definitie van de verzorgingsstaat volgens Piet Thoenes (1962) behandeld. Deze luidde: ‘de verzorgingsstaat is een maatschappijvorm die gekenmerkt wordt door een op democratisch leest geschoeid systeem van overheidszorg dat zich - bij handhaving van een kapitalistisch productiesysteem - garant stelt voor het collectieve welzijn van haar burgers. Ondanks dat de term ‘verzorgingsstaat’ suggereerde dat de burgers verzorgd moesten worden, betekende het eigenlijk dat de

staat zich moest richten op collectieve welvaart en – welzijn. Tijdens het college werden drie essentiële kenmerken van de verzorgingsstaat onderscheiden, te weten: het gegarandeerde bestaansminimum (het hart van de verzorgingsstaat), de collectieve goederen en de veelheid aan voorzieningen (de zorg van de wieg tot aan het graf).

Tussen 1948 en 1973 beleefde Nederland haar gouden jaren van de verzorgingsstaat. De sociale zekerheid ontwikkelde zich van een aantal publieke regelingen met betrekking tot de bescherming van werknemers en particuliere armenzorg in wettelijke regelingen, als de wet werkloosheid (1952), algemene ouderdomswet (1957), de algemene bijstandswet (1965), nu wet werk en bijstand, en de wet arbeidsongeschiktheid (1967). Deze bepalingen werden niet langer gezien als een gunst, maar als een recht. De Swaan benadrukte de noodzaak van sociale voorzieningen uit het oogpunt van hygiëne. Verder konden sociale verzekeringen gezien als een fonds waarmee werkgevers werknemers in slechte tijden konden ondersteunen en met het verstrekken van deze uitkeringen konden zij de loyaliteit van de werknemers afdwingen.

Er werden verder twee modellen van sociale zekerheid onderscheiden. De werknemersverzekeringen waren bedoeld voor alle werknemers. Zijn waren gebaseerd op het equivalentiebeginsel. Dit was het gegeven dat de uitkering in verhouding moest staan tot het inkomen van de werknemer en de hoogte van de betaalde premie. De volksverzekeringen en sociale voorzieningen waren daarnaast bedoeld voor alle burgers. Ze waren gerelateerd aan een behoefte.

Van overheidsbemoeienis in de zorgsector was er tot halverwege de jaren zeventig nauwelijks sprake. Dit leidde in de betreffende periode tot een stijging van de kosten. Typerend voor de Nederlandse gezondheidszorg was dat zij werd gefinancierd via verzekeringen. Hierbij werd er een onderscheid gemaakt tussen particuliere - en ziekenfonds verzekeringen. Kwaliteitsverschillen in deze processen waren ten strengste verboden.

Van een krachtig integratiedebat kon vóór de jaren zeventig ook niet gesproken worden. De Nederlandse regering maakte zich niet al teveel zorgen om de stroom immigranten. Ze ging er vanuit dat alle immigranten uiteindelijk zouden terugkeren naar land van herkomst. In de jaren vijftig was Nederland meer een emigratie- dan immigratieland. Jaarlijks vertrokken er zo'n 35.000 Nederlanders naar landen als Canada, Nieuw-Zeeland en Australië. Sinds de jaren zestig heeft Nederland zich ontwikkeld als een immigratieland. Van Amersfoort gaf aan dat er zich sinds 1960 jaarlijks zo'n 90.000 immigranten vestigden in Nederland (tegenover van 65.000 emigranten). Er zijn sinds de Tweede Wereldoorlog verschillende migratiestromen geweest. De jaren vijftig werden gekenmerkt door de komst van Indische migranten, de jaren zestig door mannelijke gastarbeiders uit Turkije en Marokko en de jaren zeventig stond vooral in het teken van hun gezinshereniging.

Halverwege de jaren zeventig en in de jaren tachtig ontstonden er discussies over de verzorgingsstaat. Problematisch werden het stijgende beroep op het stelsel van sociale zekerheid, de verandering van de

structuur van de huishoudens en het betaalbaarheidsvraagstuk. Door de hoog oplopende kosten vond er een stelselherziening plaats in 1987 met als doel het veilig stellen van de betaalbaarheid van het systeem. Lagere uitkeringen, scherpere toelatingseisen en een duidelijke afbakening van sociale verzekeringen en – voorzieningen waren hiervan het gevolg. In de jaren negentig vond opnieuw een herziening van het stelsel plaats in het kader van het beheersbaarheidsvraagstuk. Er waren teveel uitkeringsgerechtigden over wie het moeilijk bleek controle uit te oefenen. Oplossingen die hiervoor werden aangedragen waren wederom lagere uitkeringen en een herziening in de uitvoeringsstructuur. Het doorvoeren van financiële prikkels, als de loondoorbetalingsplicht voor werkgevers, moest het aantal uitkeringsgerechtigden verkleinen. Ook werd er druk gelegd op de uitkeringsgerechtigden zelf. Bij het niet nakomen van afspraken en niet voldoen aan de verplichtingen, werden zij gesanctioneerd. De laatste jaren heeft deze discussie in het kabinet van Balkenende II geleid tot de nadruk op ‘eigen verantwoordelijkheid’.

De financiering van de gezondheidszorg is na de oorlog in drie periodes te onderscheiden. Tot het midden van de jaren zeventig is er nauwelijks sprake geweest van overheidsingrijpen. Tot het midden van de jaren negentig ging de aandacht uit naar aanbodregulering en de laatste jaren werd vooral de nadruk gelegd op marktwerking. De aanbodregulering werd gepoogd te realiseren door het doorvoeren van het regionaliseren van de zorg, het reduceren van bedden én budgettering. Tot ontevredenheid van velen leverde dit in de jaren tachtig problemen op als wachtlijsten, besparingen op personeel en initiatieven om de wachtlijsten te omzeilen. Rond 1990 kwam er meer aandacht voor marktwerking. Er was ruimte voor private voorzieningen op commerciële basis, er werd een beperking ingevoerd van het voorzieningengebruik door het invoeren van het eigen risico en strengere criteria werden gehanteerd voor wie in aanmerking kwam voor zorg.

De immigratie van de jaren zeventig en tachtig brengt ons bij de groep mensen die centraal staan in dit hoofdstuk, de zwarte mannen en vrouwen uit de voormalige koloniën Suriname en de Nederlandse Antillen. Als typische kenmerken voor Nederland als immigratieland noemt van Amersfoort de werving van arbeiders met als gevolg de gezinsmigratie en het koloniale verleden van Nederland met Indonesië, Suriname en de Nederlandse Antillen. Toen de Nederlandse regering zich eind jaren zeventig realiseerde dat de mythe dat alle immigranten uiteindelijk zouden terugkeren naar land van herkomst een illusie bleek te zijn, stortte zij zich op het maken van beleid omtrent de immigratie. De oplossing leek te zijn dat iedereen moest leren naast elkaar te leven met ‘behoud van eigen cultuur en de eigen gewoonten’. Doordat dit beleid niet het gewenste resultaat opleverde werd het in de jaren negentig bijgesteld. Het probleem werd op sociaal-economische wijze benaderd en de nadruk werd gelegd op inburgering en achterstandbestrijding. Sinds 2000 leek het minderhedenbeleid zich met name te richten op culturele en morele aspecten. ‘Normen en waarden’ en ‘aanpassing’ werden de nieuwe sleutelwoorden.

2.3 De dekolonisatie

In de aanloop naar de dekolonisatie van de Nederlandse Antillen en Suriname werden door Nederland en de overzeese Caraïbische delen de nodige voorbereidingen getroffen. De intentie was dat Nederland Suriname en de Nederlandse Antillen zou ondersteunen op economisch, sociaal en cultureel gebied. In 1947 werd er een Surinaams Welvaartsfonds opgericht. Doel hiervan was het verbeteren van de Surinaamse infrastructuur

en de productieve sfeer. Om ervoor te zorgen dat het geld uit het fonds goed werd besteed werd in Suriname de Stichting Planbureau Suriname ingesteld. Formeel gezien had zij zeggenschap over het ontwikkelingsbeleid. Met goedkeuring van Nederland stelde Suriname in 1954 een tienjarenplan op. Als tegenprestatie voor de financiële hulp eiste Nederland goede samenwerking en van beide kanten een onvoorwaardelijke inzet voor de verwerkelijking van de nieuwe rechtsorde van het koninkrijk. Ondanks dat het de Nederlandse Antillen op dat moment financieel beter verging dan Suriname, werd ook voor haar een fonds ingesteld, ter ondersteuning van de Stichting Welvaartsplan Nederlandse Antillen. Deze gelden werden verstrekt om de eenzijdige economie te diversificeren. Tussen 1946 en 1950 ontvingen Suriname en de Antillen jaarlijks respectievelijk 1,4 en 1,3 miljoen euro. Tussen 1951 en 1954 daalde dit bedrag voor beide landen naar ruim 830.000 euro.

In het kader van culturele ondersteuning richtte een aantal witte ambtenaren in 1948 Sticusa op, een Stichting voor Culturele Samenwerking tussen Nederland, Indonesië, Suriname en de Nederlandse Antillen. Het idee erachter was het behoud van de Nederlandse cultuur in de overzeese delen. Het doel was: 'met beroep op het hele culturele vermogen van Nederland en op basis van wederkerigheid te komen tot een harmonische ontwikkeling in democratische zin tussen de vier gebieden'. Dat de stichting puur werd opgericht ten behoeve van Nederland, bleek uit een opmerking van voorzitter Dhr Logemann: 'De taal, de godsdienst, de wetenschap, kunst, maatschappelijke en staatkundige opvattingen door Nederland en in Nederlandse vorm, hier meer, daar minder gebracht en verspreid, zijn heden ten dage levende bestandsdelen van de samenlevingen. Dat verdwijnt niet met onze koloniale macht. Dat is de uitzet van hun nieuwe vrijheid. Sticusa was alleen actief op de Antillen en in Suriname. Indonesië wilde niets meer weten van Nederlandse inmenging na de moeizame onderhandelingen ten behoeve van de onafhankelijkheid. In Suriname en op de Antillen hielpen de zustersinstellingen wel met het hooghouden van de Nederlandse cultuur. Dit hield in het bevoorraden van de bibliotheken, het vertonen van films, oprichten van muziekscholen en hulp aanvaarden van Nederlandse culturele deskundigen. Sticusa werd in 1955 opgeheven en vervangen door een gelijknamige Surinaamse en Antilliaanse versie van de stichting. Het budget hiervoor werd door Nederland meer dan gehalveerd.

Met het voorlezen van het statuut in 1954 in de Trêveszaal in Den Haag door koningin Juliana kwam de kolonisatie van de Nederlandse Antillen en Suriname definitief aan haar einde. Het statuut kon gezien als een overeenkomst tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen. De hoofdelementen waren de volgende:

- , Een beschrijving van het samenwerkingsverband tussen de (voormalige) koloniën en Nederland op het gebied van rechtszekerheid, bestuur, buitenlandse zaken, de verdediging van het koninkrijk en waarborgen van fundamentele rechten van de mens.
- , Een beschrijving van fundamentele betrekkingen tussen Suriname, de Nederlandse Antillen en Nederland die elkaar als autonome landen bijstaan en ondersteunen op ideële en materiële zaken.

Een beschrijving van de autonomie van de landen van het koninkrijk op grond waarvan de landen kunnen handelen in overeenstemming met hun eigen zienswijzen maar binnen de grenzen van het statuut.

In de aanloop naar het statuut werd er met enige scepsis gesproken over de zelfstandigheid van Suriname en de Antillen. Ook werd er laagdunkend gedacht over de kwaliteiten en de kennis van de lokale bestuurders. Een voorbeeld dat Oostindie aanhaalde om dit te illustreren is het moment in de Trêveszaal dat de Antilliaanse vertegenwoordiger Cola Debrot aan het woord was. Uit videomateriaal bleek dat de ministers Beel en Luns een gezellig gesprek voerden en totaal geen aandacht hadden voor de spreker tijdens de plechtigheid. Dit gaf aan welk belang sommigen hechtten aan het Statuut en hoe de verhoudingen lagen. Zelfs na 1954 bleef het gebrek aan vertrouwen bestaan ten opzichte van de overzeese politiek. De vier belangrijkste aandachtspunten bleven het streven van Suriname naar verruiming van haar zelfstandigheid, het opgang brengen van de Nederlandse ontwikkelingshulp en de bemoeienis van de Haagse politiek, het onderzoeken van de deugdelijkheid van het Antilliaanse bestuur en de migratie vanuit de Caraïbische landen en dan met name Suriname. Op dit laatste punt wordt in het vervolg van dit hoofdstuk verder ingegaan.

2.4 De Surinaamse migratie

Voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog was het emigreren naar Nederland voornamelijk een aangelegenheid van de Surinaamse elite. Het gros van deze groep kwam naar Nederland om te studeren. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde de groep migranten van samenstelling en werd de migratie versterkt door twee factoren. Rond 1940 hadden veel (Afro)-Surinamers het plan opgevat naar Nederland te vertrekken. De Tweede Wereldoorlog stak hier een stokje voor en de plannen werden uitgesteld tot na de oorlog. Een andere reden voor de emigratie-impuls was dat Suriname sinds 1942 een economisch hoogstandje beleefde door de succesvolle winning en uitvoer van bauxiet. Dit gaf veel (Afro)-Surinamers de kans een aantal maanden naar Nederland te vertrekken om het land te verkennen of om hun kinderen naar Nederland te sturen met het oog op een betere toekomst.

De emigratie vanuit Suriname werd gestimuleerd vanuit Nederland. Toen de gehele West-Europese situatie zich stabiliseerde na de Tweede Wereldoorlog en het beter ging met de economie, besloot zij een gerichte arbeidsrekrutering op gang te zetten. Er waren arbeiders nodig om de economie verder in balans te brengen. West-Europa sloot talrijke wervingsakkoorden met verschillende landen rondom de Middellandse zee en de voormalige koloniën. Nederland ging verbonden aan met landen als Italië, Turkije, Marokko en Tunesië. In 1972 telde Nederland zo'n 150.000 buitenlandse werknemers, van wie er 45.000 van Afro-Surinaamse en - Antilliaanse afkomst waren. De eerste Nederlandse wervingsacties in Suriname vonden plaats in 1954 en werden uitgevoerd door de Rotterdamse scheepswerf Verolme. Met de schepen Oranjestad en Willemstad van de Koninklijke Nederlandse Scheepvaart Maatschappij werden veelal de Afro-Surinaamse arbeiders overgebracht naar Nederland. Het hoge aantal aanmeldingen had voor een groot deel te maken met de werkgarantie, het verzekerd zijn van onderdak, de sociale voorzieningen en een hoger inkomen. Het was dé kans op een betere toekomst. In *Jonge Surinamers in Nederland* vertelde Astrid, een

Surinaamse lerares, dat zij zich de reclame voor de wervingsacties levendig herinnerde. 'Ik herinner me nog die plakaten, waarop men verpleegsters vroeg, waardoor honderden naar Nederland vertrokken. Het ging soms om echte wervingscampagnes, ondermeer voor dokwerkers bij Verolme in de haven van Rotterdam'.

In Nederland aangekomen bleek dat het beeld dat de (Afro)-Surinamers was voorgehouden bedrog. De carrièremogelijkheden waren minimaal en ze waren aangewezen op het werk waar de witte Nederlanders zich te goed voor voelden, zoals schoonmaken, lopende bandwerk verrichten en bejaarden verzorgen. Doordat ze weinig keus hadden en de banen toch aanvaardden, droegen de buitenlandse arbeiders hun steentje bij aan de Nederlandse welvaart. Kinderen konden langer naar school blijven gaan, de werkweek werd verkort en de oudere mensen konden eerder met pensioen. Het werk viel sommige (Afro)-Surinamers echter zwaar en de meeste arbeiders hadden te kampen met aanpassingsproblemen. De barre weersomstandigheden vielen niet mee en promotiemogelijkheden werden hen ontnomen. Door de uitzichtloze situatie raakte de (Afro)-Surinamer gedemotiveerd. Mede hierdoor ontstond het beeld dat zwarte mannen lui waren. De angst bij de witte man zijn baan te verliezen maakte de situatie niet veel beter. Hij gedroeg zich vijandig. Bij het vinden van huisvesting liepen de zwarten ook tegen problemen aan. Huisbazen wilden liever geen risico's nemen met zwarte huurders en als ze de woning toch kregen hadden ze vaak geen privacy en werd hen onmogelijke regels opgelegd.. Ondanks dat ze zich begaven in een negatieve spiraal, beschreven de (Afro)-Surinamers hun verblijf in Nederland als hemel op aarde tegenover van familieleden en vrienden die in Suriname waren achtergebleven. Dit stimuleerde de migratie.

Van Amersfoort deelde de naoorlogse Afro-Surinaamse migranten in in een zestal groepen. Hij onderscheidde de studenten, de white collar migranten, de arbeiders, de vrouwen, de kinderen en de Hindostaanse migrant. In onderstaande gedeelte besteed ik aandacht aan de eerste vier groepen en hun migratiemotieven. De overige twee categorieën blijven buiten beschouwing.

De meeste studenten waren naar Nederland gekomen met de bedoeling uiteindelijk naar Suriname terug te keren. In de meeste gevallen vond dit opgevatte voornemen echter geen doorgang. Na een studie te hebben afgerond voelden ze zich thuis in Nederland en stonden ze aan het begin van een veelbelovende carrière. Het besef dat de kans van slagen in Nederland groter was dan in Suriname droeg ertoe bij dat veel de keus maakten in Nederland te blijven. Uit de praktijk bleek dat de overgang van de Surinaamse studenten naar de Nederlandse samenleving het minst ingrijpend was. Doordat ze zich op hun vertrek naar Nederland voorbereid hadden, liepen zij het minst tegen problemen aan. De problemen die wel hun pad kruisten hadden te maken met de gebrekkige studievoorziening en mogelijke financiële problemen die in Nederland konden ontstaan.

De tweede groep migranten bestond uit de white-collars. Hieronder werden ambtenaren, onderwijzers, verpleegsters en kantoorpersoneel verstaan. Ondanks dat deze groep mensen in Suriname een goede baan had, kwam zij toch naar Nederland om zichzelf verder te ontwikkelen en een vervolgopleiding te doen. De combinatie van het hebben van een fulltime baan en het volgen van een studie werd echter door velen onderschat. Hun verblijf was vaak psychisch belastend omdat zij in Suriname hun leven, waarvan vaak kinderen deel uitmaakten, tijdelijk hadden achtergelaten. De werkwijze en het werktempo waren in

Nederland anders dan in Suriname en financiële instabiliteit vergde veel van hun standvastigheid.

De migranten die het meest te kampen hadden met de aanpassingsproblemen in Nederland waren de arbeiders. Zij kwamen ongeschoold, zonder goede begeleiding en voorlichting én zonder arbeidsbemiddeling naar Nederland. Hun kans van slagen was zeer klein doordat ze moesten concurreren met de witte vaklieden. De supervisie was vaak streng en ze waren niet voorbereid op de barre weersomstandigheden. De arbeidersgroep beseftte dat een glansrijke carrière niet binnen bereik lag, maar een toekomst in Suriname stemde hen ook niet hoopvol. Hun enthousiasme maakte vaak plaats voor een gevoel van uitzichtloosheid.

Vrouwen namen een wonderlijke positie in in deze lijst van migranten. Hoewel velen naar Nederland kwamen in navolging van hun partner, kwamen er ook vrouwen op eigen houtje of met hun kinderen hun geluk beproeven in Nederland. In het conservatieve Nederland van de jaren vijftig en zestig was dit bijzonder. Deze vrouwen hadden het niet gemakkelijk. Ze verzorgden met behulp van hun familie en vrienden hun gezin. Het voordeel dat de Surinaamse vrouwen hadden op de Surinaamse mannen was simpelweg dat ze vrouwen waren. De norm in het Nederland van de jaren zestig en zeventig was immers dat een vrouw, of ze nu wit of zwart was, charmant, zorgzaam en moederlijk moest zijn. Nederland had veel minder begrip voor de zwarte mannen die hun vrouw en kinderen hadden achtergelaten en er een buitenvrouw en buitenechtelijke kinderen op nahielden.

Frank Bovenkerk stelde in zijn onderzoek *Emigratie uit Suriname* dat de migratie van (Afro)-Surinamers naar Nederland in de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig een logische keuze was. Suriname was een arm land, waar velen droomden van een beter leven en een betere toekomst voor hun kinderen. Gezien het aantal voordelen dat Nederland over Suriname had, was de keus om in Nederland te wonen snel gemaakt. De belangrijkste verschillen waren dat het bruto nationaal product in Nederland hoger lag dan in Suriname en dat de inkomensspreiding kleiner was. In 1970 verdiende een Nederlandse onderwijzer ongeveer vier maal zoveel als een schoonmaakster. In Suriname was deze verhouding ongeveer 1 op 15. Dan heerste er structurele werkloosheid in Suriname. Tussen 1960 en 1971 verviervoudigde de werkloosheid in Suriname van 4.400 naar 15.600. Het grootste hiaat op het gebied van onderwijs was het ontbreken van specialistische opleidingen. Andere voordeel van Nederland boven Suriname waren de goede sociale voorzieningen, de gunstige huisvesting en de hoge levensstandaard. Bovenkerk rekende af met een aantal mythen rondom de Surinaamse emigratie, waaronder de bekendste dat (Afro)-Surinamers naar Nederland waren gekomen om te leven van de bijstand. In zijn onderzoek ontdekte Bovenkerk slechts één dame van hoge leeftijd onder de geïnterviewden, die toegaf dat de goede sociale voorzieningen in Nederland haar aantrokken. Het fabeltje dat de alle (Afro)-Surinamers een routekaart bij zich hadden om van Schiphol zo snel mogelijk bij de sociale dienst te komen, was klinkklare onzin. Opmerkelijk is dat Bovenkerk de Surinaamse emigratie naar Nederland niet verklaarde door de koloniale relatie tussen de landen. (Afro)-Surinamers emigreerden naar Nederland omdat zij de taal spraken en hun diploma's geldig waren in Nederland. Door de vrije toegang naar Nederland tot 1975 leverde studeren in Nederland de minste problemen op.

In 1975, het jaar dat Suriname onafhankelijk werd, werd de overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Suriname inzake het verblijf en de vestiging van wederzijdse onderdanen gesloten. Nederland telde op dat moment 100.000 inwoners van Surinaamse afkomst. De overeenkomst werd gesloten voor een periode van vijf jaar en gaf Surinaamse onderdanen de tijd na te denken of zij de Surinaamse nationaliteit wilden behouden of Nederlander wilden worden. Door de niet-opgeloste werkloosheid, woningnood en slechte medische - en sociale voorzieningen bereikte de migratie in 1979 en 1980 een hoogtepunt. In november 1980 besloot Nederland dat het verdrag niet verlengd werd en stelde zij de visumplicht in. Hiermee werd de Surinaamse migratie naar Nederland sterk aan banden gelegd. Met het einde van de overeenkomst van wederzijdse vestiging en verblijf, haalde Nederland opgelucht adem. De tijd van het dweilen met de kraan open leek voorbij. Nederland telde op dat moment zo'n 180.000 Surinaamse immigranten op een bevolking van 14 miljoen. Ondanks dat de (Afro)-Surinamers slechts 1,3% van de gehele bevolking uitmaakten, kregen ze veel aandacht van de media. Meestal ging het om heroïnegebruik, werkloosheid en criminaliteit. In 1981 deed Intomart een onderzoek voor het programma Brandpunt van de KRO en hieruit bleek dat de top 3 van problemen er in Nederland als volgt uitzag:

1. Werkloosheid
2. Surinamers
3. Filevorming

Surinamers werden dus als landelijk probleem gezien, wat vooral te maken met hun arbeidsmarkt- en huisvestingspositie. Uit het onderzoek van Martens' *Surinamers in Nederland* bleek dat het aantal geregistreerde werklozen onder zwarte Surinamers driemaal zo hoog was als onder witte autochtonen en dat de positie van Surinaamse mannen slechter was dan die van vrouwen. Martens kenmerkte werkloze Surinamers door drie verschillende aspecten: in vergelijking met autochtonen waren ze langer langdurig werkloos, de werklozen onder de Surinamers waren vaker lager opgeleiden en de werkloze Surinamers waren vaker het slachtoffer van gedwongen ontslag. Konter en Van Megen beschreven kort de minderhedennota (1983) waarin verschillende oorzaken aangewezen werden voor de werkloosheid onder Surinamers. Samengevat waren de belangrijkste oorzaken de problemen met de Nederlandse taal, het onbekend zijn met de Nederlands maatschappij, het onbekend zijn met het arbeidsklimaat, onvoldoende en eenzijdige werkervaring hebben en langdurige werkloosheid en discriminatie.

Het probleem met huisvesting was dat de zwarte Surinamers door de heersende woningnood tot 1980 geen andere optie hadden dan in te trekken bij hun familie, waardoor veelvuldige samenstellingen van huishoudens en de klachten van de witte Nederlanders hierover ontstonden. Als de zwarte Surinamers wél een woning hadden, was deze meestal van slechte kwaliteit en stond de relatie tussen de woning en de huur niet in verhouding tot elkaar, waardoor de zwarte Surinamers gemiddeld vaker gebruik maakten van huursubsidie. Konter en Van Megen weten deze problematische situatie deels aan het handelen van de overheid. Zij had eerder in haar beleid immers geen aandacht besteed aan enige vorm van integratie en het

beeld over zwarte Surinamers was er mede hierdoor niet beter op geworden.

2.5 De Antilliaanse migratie

Hoewel de Nederlandse Antillen bestaan uit 6 eilanden, worden hier slechts de benedenwindse eilanden Curaçao, Aruba en in mindere mate Bonaire behandeld. Tot 1953 waren zij bloeiende eilanden van immigratie. Echter door de automatisering en het rationalisme van het productieproces nam de werkgelegenheid in de olie-industrie af en vertrokken de immigranten naar hun land van herkomst. In 1964 kwam de grootscheepse migratie vanaf Aruba en Curaçao naar Nederland op gang. De wervingsacties van Nederland speelden hier, net als tien jaar eerder in Suriname, een niet onbeduidende rol in. De grootste wervingsacties op de Antillen waren opgezet door Fokker en Bronswerk. De meeste zwarte Antillianen werkten voor hen op contractbasis. Voor de gezondheidszorg werden er veel verpleegsters geworven, omdat zij de Nederlandse taal beheersten en omdat hun diploma's geldig waren in Nederland. Hoewel de wervingsacties zich vooral richtten op geschoold personeel, vertrokken ook ongeschoolde arbeiders naar Nederland. Eind jaren zestig waren de wervingsacties op de Antillen echter niet meer aantrekkelijk voor Nederland om verschillende redenen. Het ging minder goed met de Nederlandse economie en de behoefte aan goedkope, hardwerkende krachten ontstond. Deze arbeiders werden steeds frequenter geworven in het Middellandse Zeegebied. Hier kwam bij dat in de Nederlandse samenleving het beeld dat zwarte (Afro)-Surinamers en -Antillianen niet wilden werken zich verder ontwikkelde. Hun werkproductiviteit zou te laag zijn en dus waren ze lui. De witte Nederlanders waren echter niet de enigen die ontevreden waren. De zwarte Antilliaanse bevolking was ontstemd. Ze voelde zich misleid door de Nederlandse overheid. Velen van hen was een (vervolg)opleiding beloofd en goede opvang- en begeleidingsfaciliteiten door het bedrijf waarvoor ze (zouden) werken. Qua huisvesting liepen de (Afro)-Antillianen tegen dezelfde problemen aan als de (Afro)-Surinamers.

Op de Antillen ondernam de regering intussen een poging de economie uit het slop te trekken door buitenlandse investeerders aan te trekken en het toerisme te bevorderen. Jammergenoeg bleven de investeerders tijdelijk op de eilanden, waardoor de werkloosheid bleef stijgen en de emigratie zich verder ontwikkelde. Een verschil met de populatie die voor 1972 was geëmigreerd, was dat het grootste deel van de emigranten werkloos was. Uit een emigratiebereidheidsonderzoek van Van Koot bleek dat vóór 1972 slechts 7% van de emigranten werkloos was. De overige 93% was afkomstig uit de verkoopsector of was kleine zelfstandige geweest. In 1973 was 1/3 van alle emigranten werkloos. Het was deze werkloosheid en uitzichtloosheid die de Curaçaoënaars hun eiland deed verlaten. Op Aruba was het de politieke situatie die zwarte Arubanen deed besluiten hun eiland te verlaten. Angst heerste dat de witte Arubanen de overhand zouden krijgen over de zwarte bevolking. De migratiemotieven van de Antillianen bevolking die Van Koot noemt, vertoonden overeenkomsten met de Surinaamse motieven volgens Van Amersfoort. Mogelijkheden tot ontplooiën in het land der onbegrensde mogelijkheden, de werkloosheid en het studiemotief speelden de belangrijkste rol.

Na 1973 viel het ook de Antillianen in Nederland zwaar een baan te vinden. Door de slechte economische situatie werden werkgevers selectiever in het kiezen van haar werknemers. Ze namen minder risico's met lager opgeleiden. Mede hierdoor verzesvoudigde het aantal werkloze Antillianen in Nederland. Tabel 1 geeft dit aan.

Tabel 1

Verloop werkloosheid bij Antillianen en Surinamers in de periode 1973-1982.

	Antillianen		Totaal	Surinamers		Totaal	Totaal
	M	V		M	V		
Dec. '73	324	95	420	2.672	1.090	3.852	4.272
Jun. '74	377	109	486	3.034	1.278	4.312	4.798
Mrt. '75	450	135	585	4.551	1.856	6.407	6.992
Mrt. '76	802	268	1.070	8.315	3.089	11.404	12.474
Mrt. '77	862	329	1.191	6.312	2.492	8.804	9.995
Mrt. '78	883	424	1.307	5.269	2.236	7.505	8.812
Mrt. '79	1.070	519	1.589	5.039	2.337	7.376	8.965
Mrt. '80	1.121	644	1.765	4.822	2.063	7.425	9.190
Mrt. '81	1.649	940	2.580	6.677	3.596	10.273	12.862
Mrt. '82	1.874	984	2.858	8.064	4.081	12.145	15.003

Bron: Koot, de Antillianen

In Nederland laaide in 1974 de discussie op over een toelatingsbeleid voor Antillianen. Het idee werd verworpen op grond van politieke en praktische overwegingen. De vrees bestond dat huiskleur het criterium werd voor handhaving van dit beleid. Ondanks dat het aantal emigranten toenam vanuit de Antillen was er vooralsnog volgens de regering geen reden tot ongerustheid, omdat het karakter van deze migratie een aangelegenheid van de elite was. Bovendien stond de problematiek van de Antillianen niet in verhouding tot het 'Surinaamse probleem'. Met de onafhankelijkheid in zicht vestigden zij zich in groten getale in Nederland. Door de aandacht op Suriname te richten bagatelliseerde de Nederlandse overheid de problemen die de Antillianen ondervonden. Ondanks dat ze jaren door Nederland overheerst werden, beheersten de Antillianen de Nederlandse taal nauwelijks en de Antillianen die naar Nederland kwamen, waren vaak minderjarig of langdurig werkloos. Struisvogelpolitiek zorgde ervoor dat het de Nederlandse overheid niet opviel dat al deze feiten in de toekomst zouden zorgen voor een verstoring van het positieve beeld van de (Afro)-Antilliaanse Nederlander.

In 1975 vond het spreidingsbeleid doorgang. Dit werd uitgevoerd door het Centraal Bureau Uitvoering Vestigingsbeleid. Het hield in dat voor de immigranten die dit wensten bij hun aankomst een kamer in een pension beschikbaar werd gesteld en dat er daarna een woning voor hen gezocht werd buiten

Rotterdam in een gemeente met tenminste 25.000 inwoners. De gedachte erachter was dat spreiding ervoor zorgde dat de allochtonen zichzelf en de samenleving niet schaadden. Deze spreiding noemden we met een mooie term 'gebundelde deconcentratie'. Na invoering van dit beleid klonken er geluiden van protest vanuit de Antilliaanse gemeenschap. Antilliaanse welzijnsorganisaties vonden het beleid discriminerend. Het beperkte de belanghebbenden in hun keuzevrijheid en spreiding leidde niet perse tot integratie. De helft van alle Antillianen had zich inmiddels in de grote steden gevestigd en volgens de welzijnsorganisaties was dit alleen maar voordelig omdat de Antillianen op deze manier hun cultuur konden behouden. Een psychisch isolement werd zo tegengegaan en in groepsverband waren de Antillianen beter gewapend tegen de agressie van de meerderheid.

Na 1976 zetten er vrijwel ieder jaar meer dan 3000 Antillianen zonder remigratieplannen voet op Nederlandse bodem (zie tabel 2), waardoor in 1980 de discussie over het toelatingsbeleid weer oplaaide. De VVD luidde de noodklok. Ze wilden niet nogmaals een exodus meemaken uit een ander deel van het Nederlands Koninkrijk. De motie die werd ingediend werd aanvaard, maar nooit uitgevoerd. Toen in 1985 duidelijk werd dat de onafhankelijkheid van de Antillen nog wel even op zich zou laten wachten, ging de Nederlandse regering zich zorgen maken. Het aantal Antillianen in Nederland was inmiddels gegroeid tot 45.000. Hun marktpositie bleek zwak doordat zij slecht de Nederlands taal beheersten, niet goed waren voorgelicht over het leven in Nederland en omdat het hen in Nederland aan goede begeleiding ontbrak. Logischerwijs veroorzaakten deze factoren gevoelens van frustratie bij de Antillianen. Door hun slechte kansen op de arbeidsmarkt vielen velen tussen wal en schip en doordat hun situaties uitzichtloos leken te zijn, gingen ze op zoek naar een uitweg, die in een aantal gevallen leidde naar de wereld van drugs en criminaliteit.

Tabel 2

Migratie van Antillianen van/naar Nederland 1973-april-1982

	Emigratie	Remigratie	Saldo
, 1973	1850	812	1038
, 1974	2018	757	1261
, 1975	2484	760	1724
, 1976	2488	885	1603
, 1977	3097	10212	2085
, 1978	3577	1076	2500
, 1979	3499	1093	2406
, 1980	4268	973	1894

, 1981	3157	1263	1894
, 1982	2810	2098	712

NB. Bij deze cijfers is uitgegaan van het criterium 'op de Antillen geboren' en niet 'Afkomstig van de Antillen'. In het laatste geval zouden immigratie en emigratiecijfers hoger zijn geweest. Alleen voor 1982 is het criterium van de Antillen gehanteerd omdat andere gegevens (nog) niet bereikbaar waren.

Bron: Koot, De Antillianen, p.91

Na jaren van 'beleid' van de Nederlandse regering, waren de Antillianen een doorn in het oog van Nederland. De regering eiste een beleid waarin voor de problemen van de 'Antillengemeenten', Rotterdam, Amsterdam, Dordrecht, Den Helder, Den Haag en Groningen, een oplossing werd aangedragen. De problematiek in Rotterdam werd dikwijls door de pers breed uitgemeten. De Task Force Antilliaanse Jongeren werd als preventief beleidsinstrument ingezet. In haar beleidsplan van 1993-1997 werd de conclusie getrokken dat de trek vanuit de Antillen te maken had met de structurele problematiek en het gebrek aan toekomst- en bestaansperspectieven voor jongeren. De oplossing zocht deze Task Force niet in Nederland, maar op de Antillen. Het voorstel was dat er op de Antillen, en met name op Curaçao, structurele verbetering van de onderwijsparticipatie en herstructurering van het beroepsonderwijs en het leerlingenstelsel plaats vond. Nederland zou op haar beurt haar best doen de bereikbaarheid van zorginstellingen en sociale voorzieningen voor Antillianen te verbeteren en proberen hen opvang, begeleiding, onderwijs en werk te verschaffen. In 1996 was het 'Antilliaanse probleem' verergerd volgens de Task Force: 'een groeiend aantal jongeren had geen toekomstperspectief als gevolg van onvoldoende opvoedingsbekwaamheid van de ouders, een leef- en woonsituatie die niet bevorderlijk was voor een in sociaal en lichamelijk opzicht gezond leefklimaat, een onderwijssysteem dat de jongeren onvoldoende vaardigheden leerde, waardoor zij geen plaats konden krijgen in de beperkte arbeidsmarkt en een jeugdhulpverlening die niet in staat was om de jongeren met problemen adequate hulp te bieden'. De discussies over het toelatingsbeleid woedden nog steeds. Tot op de dag van vandaag zijn er nog steeds geen stappen ondernomen met betrekking tot het doorvoeren van het toelatingsbeleid. Feit is wel dat anno 2005 de Antilliaanse gemeenschap in een daglicht wordt gesteld dat slechter is dan ooit tevoren. Antillianen worden als vrijwel vanzelfsprekend geassocieerd met drugs en criminaliteit. De witte Nederlander wordt door de media overvallen met de negatieve berichtgeving omtrent de Antilliaanse Nederlander met als mogelijk gevolg dat zij steeds meer gelooft in de negatieve mythetvorming omtrent de Antilliaan net zoals zij in de jaren zeventig geloofde dat de zwarte (Afro)-Surinamer louter naar Nederland kwam om een uitkering te genieten.

2.6 Aanpassing en integratie van Surinamers en Antillianen

Hoe zit het nu met de aanpassing en integratie van (Afro)-Surinamers en Antillianen? In hoeverre richtten zij zich op de Nederlandse samenleving? Uit onderzoek van Martens bleek dat slechts 1/5 van de Surinamers in Nederland geen contact had met witte autochtonen. Deze 20% bestond voornamelijk uit mensen ouder dan

45 jaar. De jeugd had het meest contact met witte autochtonen door hun omgang met hen op school, in het uitgaansleven en op de sportverenigingen. Met de Nederlandse taal hadden weinig Surinamers problemen. Dit was gezien de geschiedenis niet zo verwonderlijk. In de meeste Surinaamse gezinnen was de voertaal immers ook Nederlands. Hiernaast bleken Surinamers open te staan voor het hebben van relaties met witte autochtonen, ook in hun partnerkeuze. Bijna 90% van de Surinaamse hoofden van huishoudens had er geen bezwaar tegen als zijn of haar kind de keus maakte voor een witte partner. Gekeken naar de wens van Surinamers terug te keren naar land van herkomst, tenslotte, gaf bijna de helft van de Surinamers niet terug te willen keren naar Suriname. Het verblijf in Nederland was permanent. 17% wilde wel graag terugkeren en zag daar reële mogelijkheden toe.

Antillianen zagen hun verblijf in Nederland als tijdelijk. Het leren over - en bestuderen van de Nederlandse samenleving had daarom geen hoge prioriteit. Antillianen wilden absoluut niet vernederlandsen, omdat witte Nederlanders te boek stonden als zakelijk en met weinig emotie. Antillianen stelden alles in het werk om hun contact met hun achterban niet te verliezen. Het contact met het thuisfront was frequent, de Antillen waren de enige vakantiebestemming, er werd veelvuldig naar de Antilliaanse radio geluisterd en Antillianen lazen hun eigen kranten. Ondanks dat de Antillen al eeuwen deel uitmaakten van Nederland en Nederlands de voertaal was, beheersten de Antillianen de Nederlandse taal slecht. Dit gold met name voor de lager opgeleiden. Ontmoetingsplaatsen stonden veelal in relatie tot muziek en sport. Antillianen troffen elkaar op eigen georganiseerde feesten en op het sportveld. Hun contacten met witte Nederlanders waren minimaal en beperkten zich vaak tot een kort praatje, meestal op de werkvloer. Toch waren er genoeg Antillianen die wel veel contacten hadden buiten de Antilliaanse kringen. Dit waren meestal hoger opgeleiden. Op de hogere opleidingen en in het vervullen van een hogere functie kwamen zij vaker in aanraking met witte Nederlanders. Dan waren er nog de Antillianen met een witte partner, die in aanraking kwamen met de witte familieleden van de partner en tenslotte de Antillianen die in kleinere gemeenten woonden, waar de inwoners overwegend wit waren. Echter onderhielden juist zij intensieve contacten met hun achterban.

De conclusie die hier getrokken kon worden was dat de Afro-Surinamers zich erg hadden gericht en georiënteerd op de Nederlandse maatschappij. De meeste waren van plan in Nederland te blijven en probeerden zich aan te passen. Ze beheersten de taal goed en hadden frequent contact met witte autochtone Nederlanders. Voor Antillianen stonden de zaken er anders voor. Zij waren naar Nederland gekomen om hun kansen op een goede toekomst te vergroten. Ze richtten zich met name op de arbeidsmarkt en in mindere mate op de witte Nederlander, doordat zij hun verblijf in Nederland als tijdelijk zagen. Antillianen wilden uiteindelijk terug naar land van herkomst en onder geen beding vernederlandsen. Ze spraken hun eigen taal en legden weinig contacten met witte Nederlanders.

2.7 Surinaamse en Antilliaanse ervaringen

Tijdens het onderzoek naar migratiemotieven en problemen waar (Afro)-Surinamers en Antillianen tegenaan liepen, besepte ik dat ik eigenlijk niet veel literatuur was tegengekomen over de ervaringen van (Afro)-Surinamers en Antillianen tijdens hun verblijf in Nederland. Dit was immers relevant om een beeld te

vormen van hoe witte Nederlanders dachten over de (Afro)-Surinamers en Antillianen. Toen ik besloot hier gerichter naar te gaan zoeken, ontdekte ik een onderzoek van een werkgroep Jonge Surinamers. In een poging informatie te verzamelen ten behoeve van betere voorlichting van Surinaamse jongeren liep deze werkgroep tegen een aantal interessante verhalen aan. Hierna ging ik op zoek naar een zelfde soort onderzoek voor Antillianen. Ik vond helaas niets dat aan mijn verwachtingen voldeed, maar herinnerde mij mijn gesprek met de Antilliaanse acteur Raymi Sambo. Hij vertelde mij dat hij voor de IKON een programma had gemaakt, genaamd *Met Vlag en Rimpel*. Het ging over de indrukken die Antillianen van Nederland en Nederlanders hadden en hoe zij het contact met Nederlanders tijdens hun verblijf in Nederland hadden ervaren.

De werkgroep Jonge Surinamers liet de Surinaamse Lucia haar verhaal vertellen. Ze vertelde dat ze het best moeilijk had toen ze net in Nederland was aangekomen. Ze maakte het volgende mee: *Op weg naar Vianen kwam op een gegeven moment een zwangere vrouw de bus in. In Suriname is het gewoon dat jongeren opstaan voor ouderen en hulpbehoevenden. Met mijn Surinaamse opvattingen stond ik automatisch voor haar op waarop de vrouw reageerde met "Dat hoeft helemaal niet. Waar een zwarte gezeten heeft, hoeft ik niet meer te zitten...[..]..mijn vriendin werd toen heel kwaad met als enig resultaat dat we de bus werden uitgezet.....*

.....Zoiets heb ik nog eens meegemaakt toen ik meedeed aan een collecte voor het Beatrixfonds waar we vanuit school elk jaar aan meededen. Op een gegeven moment bel ik bij een vrouw aan, laat m'n pasje zien en vertel haar waarvoor gecollecteerd wordt. Nou..., ik werd bijna van de trap gegooid! "Wat doe je hier in het land? Ga terug naar de rimboe" schreeuwde ze. Mijn vriendin probeerde het nog voor me op te nemen door te zeggen, dat ik ook een mens was. "Kan me niets schelen" antwoordde die vrouw, "maar ze is bruin". Toen heb ik echt staan huilen. Je voelt je zo machteloos wanneer mensen je zo aanvallen'.

Asha vertelde over haar eerste schooldag in Nederland: *'De eerste week dat ik in Nederland naar school ging, vroegen een paar meisjes waarom ik eigenlijk zo bruin was. De jongens antwoordden toen dat ik waarschijnlijk een tijdje in de kachel had gezeten. De meisjes dachten dat het door de zon kwam. Ik vertelde hen toen dat ik zo geboren was en dat wij, de Surinamers, geen andere kleur meer krijgen...[....] Daarop kwam wel de vraag of ik dan niet in de winter wit zou worden. Toen heb ik hen weer uitgelegd, dat mijn kleur nu eenmaal zo is en dat het niet kan veranderen'.*

Verder hoorden de Surinaamse jongeren vaak dat witte Nederlanders zich aan hen stoorden, omdat ze zo 'Surinaams' waren, omdat ze altijd Surinaams praatten en altijd maar lachten. In *Met Vlag en Rimpel* liet Sambo een aantal Antillianen vertellen over hun ervaringen met witte Nederlanders. De Arubaanse Jolanda Richardson vertelde Sambo dat zij op haar negentiende naar Nederland vertrok om te studeren. Ze voelde zich verdwaald in het kleine kikkerlandje en hoopte dat haar verblijf in Nederland aan al haar verwachtingen zou voldoen. Tot haar spijt moest ze melden dat ze slechte ervaringen had met de witte Nederlanders. Ze herinnerde zich een vervelend moment uit de tijd dat ze op kamers woonde. Als een 'echte' Antilliaan draaide zij hard salsamuziek in haar kamer toen de huismeester op haar deur bonsde en riep: 'Kun je je kokosnootmuziek wat zachter zetten'. Percy Pinedo gaf aan dat de mening van witte Nederlanders is dat Antillianen zich moeten aanpassen, maar dat zij zelf niets afwisten van het overzeese stukje Nederland. Zijn

stelling werd voor een gedeelte bevestigd door Sambo toen hij met een wereldkaart de markt in Volendam opging en de marktgangers vroeg waar de Nederlandse Antillen lagen. Op een enkeling na wisten de witte Nederlanders niet de ABC-eilanden aan te wijzen. Van één ding waren alle zwarte geïnterviewden zich pijnlijk bewust. Ondanks hun pogingen zouden ze een zwarte blijven in een blanke maatschappij.

Tenslotte werden nog de interviews die de werkgroep afnam bij witte hervormde witte jongeren behandeld. De conclusie die na dit interview werd getrokken, was dat de witte jongeren vervormde ideeën hadden over, in dit geval, de zwarte Surinamer. Een aantal van hun uitspraken zijn hieronder op een rijtje gezet:

- , *'Naar mijn mening zitten ontzettend grote verschillen tussen Marokkanen en Surinamers. Surinamers zijn veel onverschilliger. Het kan hun minder schelen wat andere mensen denken.'*
- , *'Die indruk krijg ik ook wanneer je Surinamers op straat ziet. Ze zijn altijd hip gekleed. Ze hebben altijd plezier. Waarschijnlijk heeft dat ook veel te maken met de reden dat men hier kwam.'*
- , *'Op de Kruiskade in Rotterdam gebeuren de meest gekke dingen...{...}...Daar heb je vooral Surinamers onder alcoholisten en drugsgebruikers. Naar het schijnt wel 75%. Het is een groep met veel problemen en relatief veel misdaad. Het is ook een hele overgang naar zo'n welvarend land als Nederland. Dan ontwortel je sneller.'*

2.8 Deelconclusie

Na het doorlopen van vijftig jaar geschiedenis van Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen wordt de eerste deelvraag hieronder beantwoord:

Welke maatschappelijke veranderingen vinden er plaats die de stereotypen ten aanzien van zwarte mensen in de witte Nederlandse samenleving kunnen beïnvloeden?

De (ex)koloniale relatie tussen Nederland en Suriname en Nederland en de Nederlandse Antillen begon zo'n 350 jaar geleden. Door de aanwezigheid van Nederland in beide landen en haar invloed hebben de inwoners van Suriname en de Antillen kennis opgedaan over Nederland en haar cultuur. Op school leerden hun kinderen hoeveel provincies Nederland had, dat de Rijn Nederland binnenstroomde bij Lobith en wie de grootste witte Nederlandse schrijvers en schilders aller tijden waren. Andersom bleek dit geenszins het geval. Verscheidene malen bleek dat de witte Nederlanders weinig tot niets wisten van hun overzeese landgenoten. Dit bleek onder andere toen Raymi Sambo in zijn programma *Met Vlag en Rimpel* de straat opging en witte Nederlanders vragen stelde over de Antillen en haar ligging. Merendeel van de ondervraagden kon zijn vragen niet volledig beantwoorden.

Dit gebrek aan kennis over zwarten bleek al toen de eerste zwarten voet zetten op Nederlandse bodem. Ze waren een bijzondere verschijning en omdat het er niet zoveel waren, werden ze niet als bedreiging ervaren. Niemand had problemen met de 'zwarte verschijningen'. Ongegeneerd werd hen regelmatig de vraag gesteld of zij ook hun tanden poetsten en of ze niet afgaven. Deze vragen werden door

de meeste zwarten als dom en naïef beschouwd en ze besteedden er dan ook geen aandacht aan.

Na de Tweede Wereldoorlog kende Nederland een periode van grote welvaart. De verzorgingsstaat was in opkomst en Nederland trof verschillende voorzieningen voor haar inwoners op sociaal, economisch en cultureel gebied. In Suriname en op de Antillen hadden de mensen het veel minder fortuinlijk. Door een gebrek aan goede opleidingen waren de toekomstperspectieven voor de jeugd zeer slecht. De ontwikkelingshulp die Nederland beide landen bood bleek onvoldoende en op met name sociaal en economisch gebied waren er geen direct zichtbare resultaten. Door de hoge waarde die er aan de Nederlandse opleidingen en diploma's werd gehecht, besloten vele Antillianen en Surinamers de overtocht te maken naar Nederland. Daar zouden ze een goede opleiding volgen en hun toekomstperspectief in eigen land vergroten. Tot ongenoegen van veel witte autochtonen zetten een groot aantal van de migranten hun tijdelijk verblijf om naar een definitief verblijf. Waarom terugkeren als je kansen tot slagen in Nederland zoveel groter zijn. Het verblijf ging echter meestal niet zonder slag of stoot. Aanpassingsproblemen met betrekking tot werken, scholing, huisvesting en klimaat kwamen frequent voor. Bij de witte autochtonen leverden deze problemen vaak irritaties op. Wanneer de zwarten er niet van werden beschuldigd dat ze al het werk inpikten, werden ze wanneer ze het werk niet kon bijbenen wel beschuldigd van luiheid en onwil. Velen waren ervan overtuigd dat de zwarte immigranten naar Nederland waren gekomen om een graantje mee te pikken van de gunstige sociale voorzieningen. Vergeten werd vaak dat Nederland zelf had meegewerkt aan de immigratiestroom door de enorme wervingsacties, omdat zij goedkope arbeiders nodig had om de naoorlogse economie in balans te krijgen. Wit Nederland voelde zich bedreigd door de zwarte Surinamers en Antillianen. Vaak kwam het voor dat ze hen beledigde en geen respect toonde voor hun inzet. Wit Nederland voelde zich bedreigd. Wijlen acteur Donald Jones had gelijk toen hij zei: *'Wat ik duidelijk heb gemerkt is dat blanken één neger in hun midden geweldig leuk vinden. Tien – dat gaat nog. Als het er honderd worden begint men voor moeilijkheden te vrezen'*

De reden dat witte mensen bang waren voor zwarten had voor een deel met de media te maken. Kranten schreven over zwarten in relatie tot drugs, drank, criminaliteit en werkloosheid. Intomart deed een onderzoek voor het programma Brandpunt van de KRO naar de drie grootste problemen in Nederland. Het probleem '(Afro)-Surinamers' kwam hierbij als tweede uit de bus. Ruim tien jaar later werd de problematiek omtrent Antillianen en hun instroom in Nederland dagelijks breed in de pers uitgemeten. Te vaak deden zij het lijken alsof zwarten altijd problemen hadden. Er vond gettovorming plaats in de Bijlmer, de zwarten die er woonden leefden van uitkeringen én ze waren crimineel. Zwarten waren klaplopers, die weigerden zich aan te passen. Ze gingen niet naar school en ambieerden geen succesvolle carrière. Verder woonden ze met tien mensen in een driekamerwoning en maakten ze veel herrie. Ze waren vaak té Antilliaans of té Surinaams, wat dat dan ook betekende.

Gebleken was dat (Afro)-Surinamers het de laatste jaren beter deden in Nederland dan de Antillianen. De redenen waren dat ze de Nederlandse taal beter beheersten en dat een veel kleiner percentage wilde terugkeren naar land van herkomst. Hierdoor konden ze zich volledig storten op de Nederlandse

maatschappij. De laatste jaren heeft de Nederlandse pers de witte Nederlander van een heel slecht beeld omtrent de zwarte Antilliaan voorzien. Hoewel slechts een kleine groep Antillianen het spoor bijster was in Nederland en zich bezig hield met drugs en criminaliteit, werd deze groep breed uitgemeten door de pers. Dit was zeer slecht voor de beeldvorming omtrent de Antilliaan in het algemeen.

De motieven van het grootste deel van de zwarten die naar Nederland waren gekomen, waren werk en opleiding. Sinds de slavernij bestonden er bij witte mensen beelden over zwarten die zich bezig hielden met duistere praktijken als tovenarij en zwarten die gevaarlijk waren en witte mensen aten.

Hoewel de beelden nu misschien niet meer zo extreem zijn, bleek in de praktijk vaak dat zwarten meestal de dupe werden van vooroordelen en stereotypen in tijden waarin het economisch minder gunstig gesteld was in Nederland. In slechte tijden wantrouwden de witten de zwarte mensen omdat ze dan vreesden hun banen en woningen te verliezen aan hen en waren zwarten profiteurs omdat ze een uitkering uitbetaald kregen van witte belastingcenten. Het beeld dat bij witten over zwarten bestaat zal hoogstwaarschijnlijk altijd wel negatief getint blijven. Ondanks dat er wel positieve veranderingen zichtbaar zijn, is er nog een lange weg te gaan.

Snel, reader Beleids sociologie, pag. 138
Snel, College Beleids sociologie 22-4-2004
Snel, College Beleids sociologie 22-4-2004
Trommel, de herverdeelde samenleving, HST3.2
Snel, reader Beleids sociologie , pag. 54
Snel, reader Beleids sociologie , pag. 59
Amersfoort, Migratie, bevolking en politiek, pag. 11
Amersfoort, Migratie, bevolking en politiek, pag. 11
Amersfoort, Migratie, bevolking en politiek, pag. 11
Snel, Reader Beleids sociologie, pag.55
Snel, College Beleids sociologie, 29-4-2004
Snel, Reader Beleids sociologie, pag.55
Snel, College Beleids sociologie, 29-4-2004
Snel, reader Beleids sociologie , pag. 56
Snel, College Beleids sociologie, 10-5-2004
Snel, College Beleids sociologie, 10-5-2004
Snel. Reader Beleids sociologie, pag. 60
Amersfoort, Migratie, bevolking en politiek, pag. 53-54
Amersfoort, Surinamers in de lage landen, p.15-16
Snel, reader Beleids sociologie , pag. 63
Snel, reader Beleids sociologie , pag. 63
Oostende, Het koninkrijk in de Caraïben, pag. 58
Oostindie, Het koninkrijk in de Caraïben, pag. 58
Oostindie, Het koninkrijk in de Caraïben, pag. 58
Oostindie, Het koninkrijk in de Caraïben, pag. 59
Oostindie, Het koninkrijk in de Caraïben, pag. 60
Oostindie, Het koninkrijk in de Caraïben, pag. 60
Oostindie, Het koninkrijk in de Caraïben, pag. 61
Romondt, Met vlag en rimpel, p.22
Romondt, Met vlag en rimpel, p.22
Romondt, Met vlag en rimpel, p.22
Oostindie, Het koninkrijk in de Caraïben, pag. 66
Oostindie, Het koninkrijk in de Caraïben, pag. 66
Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers, Jonge Surinamers in Nederland. Mening en ervaringen, p 6-7;

Amersfoort, Surinamers in de lage landen. De ontwikkeling en problematiek van de Surinaamse migratie naar Nederland, p.27
 Bovenkerk, Emigratie uit Suriname, p. 17
 Bovenkerk, Emigratie uit Suriname, p. 18
 Bovenkerk, Emigratie uit Suriname, p. 19
 Willemsen, Suriname. De schele onafhankelijkheid, p.153-154
 Konter en van Megen, De arbeidsmarkt- en huisvestingspositie van Surinamers, p.34-35
 Koot, De Antillianen, p.95
 Koot, De Antillianen, p.126
 Lagerberg, onvoltooid verleden, p.190
 Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers, Jonge Surinamers in Nederland. Mening en ervaringen.
 Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers, Jonge Surinamers in Nederland, p.10
 Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers, Jonge Surinamers in Nederland, p.10
 Sambo, uit televisieprogramma: Met Vlag en Rimpel, aflevering 1
 Sambo, uit televisieprogramma: Met Vlag en Rimpel, aflevering 1
 Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers, Jonge Surinamers in Nederland, p.22
 Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers, Jonge Surinamers in Nederland, p.22
 Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers, Jonge Surinamers in Nederland, p.22
 Sambo, uit televisieprogramma: Met Vlag en Rimpel, aflevering 1
 Kagit, de eerste neger, p. 104

Hoofdstuk 3

TELEVISIE

3.1 Inleiding

Met de opkomst van de televisie in de jaren vijftig, groeiden de mogelijkheden voor de pers. De televisie bood het publiek de kans de wereld in huis te halen. Ze heeft een ongekennde invloed gehad op wijze waarop mensen verschillende zaken beoordeelden. Dat televisie haar bijdrage heeft geleverd aan de vorming van beelden over zwarten, is door verschillende onderzoekers aangegeven, waaronder Bogle van *Toms, Coons, Mulattoes, Mammies & Bucks* en Angela Barry, schrijfster van het artikel *Black Mythologies: representation*

of black people on British Television. in *The Black and White Media Book*. Of de Nederlandse series een bijdrage leverden aan het instandhouden van beelden over zwarte mensen, zal vanaf dit hoofdstuk aan de orde gesteld worden. De tweede deelvraag luidt:

In hoeverre beantwoorden de zwarte personages in de Nederlandse televisieseries aan de door Donald Bogle genoemde stereotypen?

In het eerste deel van dit hoofdstuk zal aandacht besteed worden aan de opkomst van de televisie en het genre waar het in dit onderzoek om gaat, namelijk drama. Wat is drama? Wat zijn de kenmerken van het genre en waarom is het zo populair? Erna wordt kort stilgestaan bij de wijze waarop Afro-Surinamers en -Antillianen werden weergegeven op de televisie met extra aandacht voor een drietal bekende Nederlanders. In het vervolg van dit hoofdstuk zullen *Pension Hommeles* en *Kon Hesi Baka*, de eerste Nederlandse series waarin zwarte acteurs de hoofdrol speelden, besproken worden en bekeken wordt in hoeverre de stereotypes, zoals geformuleerd door Bogle, in de Nederlandse series te herkennen zijn. Ook wordt er aandacht besteedt aan een aantal Amerikaanse series met zwarte hoofdrolspelers, die in de jaren zeventig op de Nederlandse televisie werden vertoond.

3.2 Opkomst televisie

In 1951 vond de eerste televisie-uitzending plaats. De eerste twee jaar bestond de gehele programmering vooral uit toespraken, cabaretprogramma's en documentaires. De eerste buitenreportages waren een voetbalwedstrijd, de ontvangst van Sint-Nicolaas in Amsterdam en de Olympische dag in het Olympisch Stadion. In de jaren erna werden er ook buitenlandse reportages uitgezonden, waarvan de kroning van koningin Elizabeth II het hoogtepunt was. Ondanks de belangstelling, moest het publiek toch gemobiliseerd worden voor het nieuwe medium. In 1952 beschikten ongeveer 500 huishoudens over een televisie. Door publiektrekkende programma's als Swiebertje (NCRV) en Dorus (VARA), raakten meer mensen geïnteresseerd in het medium en steeg de verkoop van het aantal televisietoestellen naar 239.000 in 1957.

Televisie werd populair omdat het de gewone man de kans bood de wereld in huis te halen. Ondanks dat op televisie alles te zien en mogelijk was, was het in de eerste plaats een informatieverschaffend medium. Het werd het middel bij uitstek om mensen te beïnvloeden en had de macht maatschappelijke conditioneringen in stand te houden en te bepalen. Zij werd de maatgever van de nieuwe sociale werkelijkheid en was daardoor een bijzonder medium. De reden dat de televisie de radio min of meer heeft verdrongen was dat zij iets extra's toevoegde aan het bestaan. Doordat de televisiepersonages bijna lijfelijk in de woonkamer aanwezig waren, kreeg de kijker het gevoel dat zij deel uitmaakte van hetgeen zich op televisie afspeelde. Bij ieder programma deden de programmamakers hun uiterste best de kijker een mooie en dromerige wereld voor te schotelen.

De verscheidenheid onder de televisieprogramma's was enorm en varieerde van nieuwsuitzendingen tot actualiteitenprogramma's, quizen en talkshows. Ien Ang beschreef de televisie als de verspreider van

massacultuur bij uitstek. De kritiek op het verschijnsel was negatief, omdat het laag-bij-de-gronds en schadelijk amusement zou aanbieden. De kritiek die Ang beschreef, kwam uit zowel de linkse als de rechtse hoek. Rechts zag televisie als schadelijk voor de traditionele cultuur. Het was een kwalijke zaak dat een gehomogeniseerde cultuur de hoogstaande cultuur verving. Rechts zag massacultuur als cultuur van lage kwaliteit en bestemd voor de domme en cultuurarme massa. De kritiek van links was dat de massacultuur leidde tot een verarming van het waarnemingsvermogen en de fantasie van de mensen én het zou het onderdrukte leven in een kapitalistische samenleving verheerlijken.

3.3 Drama

Het genre waarop dit onderzoek zich richt is drama. Het kan omschreven worden als een formule, waarvan de regels toegepast moeten worden. Door deze regels toe te passen kan de kijker een western onderscheiden van een sciencefictionfilm en een romantische film van drama. Maar wat wordt er verstaan onder drama en waarin onderscheidt een dramaprogramma zich van andere televisieprogramma's? Volgens Oosthoek onderscheidt drama zich doordat het genre altijd een gecentreerde weergave van de werkelijkheid vormt. Conflict, emotie en confrontatie zijn in dit proces essentieel. De emotie moet voor de kijker herkenbaar zijn.

Programmamakers van dramaseries kunnen het zich veroorloven het publiek te manipuleren en provoceren, zolang de kijker in staat is zich te identificeren met de personages. Het ontwikkelen van een dramaserie door een schrijver is vaak een langdurig proces. Hij moet er rekening mee houden dat zijn werk in ieder geval zes essentiële vragen beantwoordt, namelijk: wie?; wat?; waar?; wanneer?; waarom?; en hoe? 'Wie' stelt een vraag met betrekking tot de hoofdpersonen van het verhaal. Wie zijn zij, hoe staan zij in verhouding tot elkaar en welke rol spelen zij? 'Wat' heeft betrekking op de handelingen die de hoofdpersonages verrichten. Wat worden zij geacht te doen en wat is de betekenis van hun bestaan? De vraag 'waar' spreekt voor zich. Waar speelt het verhaal zich af? 'Wanneer' heeft te maken met tijd. Wanneer speelt het zich af? In welke eeuw, in welke periode of in welk jaartal? 'Waarom' onderzoekt de reden voor de handelingen die plaatsvinden in de serie en 'hoe' heeft betrekking op de wijze waarop de bovengenoemde handelingen plaatsvinden en de zoektocht naar een oplossing voor een bestaand probleem.

Een schrijver van een drama put de ideeën voor een serie uit zijn subjectieve werkelijkheid. Om een plot te kunnen vormen is het van belang dat hij zijn werkgebied afbakent. Hij heeft een thema nodig, moet de karakters ontwikkelen, de arena bepalen en de plaatsen van de handeling van een authentiek tintje voorzien. 'Een plot is een gemanipuleerde werkelijkheid, een netwerk van dramatische conflictstof met behulp waarvan de ontwikkeling van de hoofdfiguren wordt weergegeven, en waarvan alle barrières en problemen die zij op weg naar hun doel tegenkomen zijn verwerkt.' Na het creëren van een scenische synopsis, het onderzoeken of de plots per scène waterdicht zijn, volgt het dialogiseren.

3.4 Series, Serials, Soaps en Komedies

Als eerste Nederlandse dramaserie als op zichzelf staande programmavorm werd *De glazen stad* van Willy van Hemert beschouwd. Dit omdat het de eerste serie was waarbij er sprake was van een combinatie van

studio- en locatieopnames. Het genre stond los van de theatertraditie en zo werd een nieuwe deur geopend die leidde naar een poging tot realistische weergave van een maatschappelijke realiteit. Na vijftig jaar drama is het genre niet meer van de televisie af te denken. Het is onder te verdelen in verschillende vormen. Voor dit onderzoek waren de serials en series, de soapopera en komedie van belang. In het vervolg van dit hoofdstuk en de volgende hoofdstukken zullen er een aantal serials, series, soapoperas en komedies behandeld en geanalyseerd worden. Om inhoudelijk een volledig beeld te krijgen van de genoemde programmavormen, worden ze hieronder behandeld.

Hoewel in Nederland de serials en series onder één noemer geschaard worden, zijn er wel een aantal verschillen aan te duiden. Een serial is televisieserie met een ontelbaar aantal afleveringen. Tot de bekendste Engelstalige serials behoren *As the world turns* (1956-2004), *Dallas* (1978-1991) en *Dynasty* (1981-1989). Vergelijkbare Nederlandse producties zijn *Goede Tijden, Slechte tijden* (1990-2004) en *Onderweg naar morgen* (1993-2004). In een serial treffen we een groot aantal personages aan. Er is een onbeperkt aantal verhaallijnen en iedere aflevering heeft een subplot met een begin, een midden en een einde. Een serie daarentegen is een televisieprogramma met een beperkt aantal afleveringen, een beperkt aantal hoofdpersonages en een enkelvoudige verhaallijn. Het begin, midden en einde zijn over het aantal afleveringen verspreid. Voorbeelden zijn *de familie Wijntak* (1985) en *De Erfenis* (2004), die later behandeld zullen worden.

De soapopera werd groot in Nederland met de komst van de commerciële televisie (RTL4). Soaps zijn het gehele jaar door vijf dagen per week op televisie te zien. Ze dragen alle kenmerken van een serial. In soapoperas staan intermenselijke relaties centraal. De personages leven in een fictieve samenleving in een klein dorpje ergens op het platteland. Multiculturaliteit is hier ver te zoeken. De personages die in het dorp wonen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en iedereen kruist elkanders pad op vaste ontmoetingsplaatsen als het café, het deftige restaurant, het ziekenhuis en de disco. Verder beoefenen de personages in de soaps ook standaard dezelfde beroepen uit. Dokter, zakenman, advocaat en café-eigenaar zijn populaire beroepen. De thema's die nooit ontbreken zijn liefde en haat, leven en dood, goed en kwaad, wijsheid en naïviteit, gulheid en gierigheid en seksualiteit. Onderwerpen als buitenechtelijke kinderen, ontrouw, stille liefdes, ontvoering, drugs, mishandeling en geheugenverlies doen het ook altijd erg goed. In de Nederlandse soaps is qua thematiek meer mogelijk dan in de Amerikaanse. Daarom treffen we hier ook onderwerpen aan als homoseksualiteit, overspel, verslavingen, seksueel geweld, incest, euthanasie, kindermishandeling en interracial (seksuele) relaties. De strekking van een soap is altijd dat één van de personages een geheim heeft en dat een ander personage daarachter komt met alle gevolgen van dien. De populariteit van soaps heeft te maken met de herkenbaarheid van de problemen. Soms biedt de soap zelfs een oplossing voor de problemen van de kijker en beantwoordt zij persoonlijke vragen. Politieke - en sociale problemen spelen vrijwel geen rol. Oorlogen en ziekten zul je niet snel tegenkomen. Waar je echter altijd op kunt rekenen is dat er in soapoperas na regen zonneshijn volgt. De boodschap die soap uitdraagt is dat je moet afrekenen met je problemen en verder moet gaan met leven.

De komedie is tenslotte de derde dramavorm in dit onderzoek. Zij is bedoeld om het publiek te vermaken. Om de afleveringen van een komedie een extra dimensie te geven worden ze meestal voor een

live publiek opgenomen. Het spontane lachen en gevoelens van emotie en ontroering kunnen zo meteen vastgelegd worden. Komedies spelen zich meestal in huiselijke kring af. Er zijn duidelijke traditionele rolpatronen zichtbaar. Het dagelijkse gezinsleven wordt continue verstoord door grappige en vreemde gebeurtenissen. Net zoals de soap heeft de komedie haar eigen stereotypetjes als het bijdehante jongetje, de alwetende vader, de attente moeder, de allochtoon en de underdog. Bekende Nederlandse komedies zijn *Zeg 'ns AAA* en *Bradaz*.

3.5 Surinamers en Antillianen in de Nederlandse pers

Al jaren pleit het projectbureau Migranten en Media voor een gedragscode voor journalisten wanneer het gaat om berichtgeving van etnische minderheidsgroepen en de multiculturele samenleving. De gedragscode is ter voorkoming van stigmatisering en negatieve beeldvorming en luidt: *'vermeld alleen iemands nationaliteit, geloof, cultuur, geboorteland of naam als dat relevante informatie toevoegt aan de reportage of het artikel. Maak ook duidelijk wat de relevantie van dergelijke vermeldingen is, vooral als het gaat om de verslaggeving van problemen of misdaad'*. Uit een onderzoek van Mira Media naar stereotypering van allochtonen in nieuws- en actualiteitenprogramma's bleek dat er veel negatieve portretten werden gepresenteerd. Conclusies die werden getrokken waren dat de term allochtoon vaak werd geassocieerd met Marokkanen en moslims, dat de stereotypering over witte Nederlanders en Duitsers in de meeste nieuwssitems weerlegd werden en de negatieve beelden over Antillianen versterkt (door minister Verdonk zelf). Dit vergrootte de effecten van stereotypering. Het kijkerpanel was van mening dat nieuws- en actualiteitenprogramma's een negatieve bijdrage leverden aan de beeldvorming van etnische minderheidsgroepen.

Wanneer specifiek gekeken naar de representatie van Surinamers en Antillianen in de Nederlandse pers, viel op dat de geluiden uit de Surinaamse en Antilliaanse gemeenschap (gedeeltelijk) overeenkwamen met de conclusies van het kijkerspanel van Mira Media. Surinamers en Antillianen waren niet te spreken over hoe de media hen afschilderde en hoe zij generaliseerde. Constant werden zij geassocieerd met drugs, criminaliteit en geweld.

In 1997 sloeg een groep Surinaamse prominenten de handen ineen door het Clean Files Tribunal op te richten. Deze organisatie had als doelstelling de stigmatisering en criminalisering van landgenoten en Nederlanders met een Surinaams verleden te lijf te gaan. De groep was van mening dat politiek Den Haag en de Nederlandse media de grote boosdoeners waren in het stelselmatig en structureel beschadigen van het Surinaamse imago. Uit een enquête die RTL Nieuws had gehouden bleek dat 12 procent van de ondervraagden slecht dachten over Surinamers. Deze groep zag Surinamers als drugsverslaafden, criminelen en luie mensen. Het overige percentage zag Surinamers als vriendelijke en vrolijke mensen. Verder was de meerderheid van de ondervraagden ervan overtuigd dat Surinamers in Nederland eerlijk werden behandeld. 18 procent was het niet eens met deze stelling. Tenslotte zag 34 procent Suriname als een corrupt, instabiel land met een slechte economie en een lucratieve drugshandel.

Ook de Antillianen besloten zich samen te bundelen. Het Antilliaans Netwerk (1999) bestond uit ongeveer vijftig academisch opgeleide Antillianen. Zij verzetten zich tegen de negatieve beeldvorming van

de Antillianen. Volgens Junny Chirino, medewerker van de Antilliaanse krant Ultimo Noticia in Nederland haalden Antillianen alleen de krant wanneer het ging om drugs, vechtpartijen, schooluitval en werkloosheid. Veel Antillianen lieten hun stem niet horen over negatieve artikelen, omdat ze de Nederlandse kranten niet lazen. Slechts een klein deel van de Antilliaanse gemeenschap marginaliseerde, terwijl het merendeel prima zijn weg had gevonden in de Nederlandse samenleving. Daarvoor was te weinig aandacht. Chirino hoopte door zijn bijdrage aan de distributie van Ultimo Noticia de Antillianen in Nederland meer aan het lezen te krijgen. Volgens Roan Lampe, voorzitter van het Antilliaans Netwerk ontbrak het de politiek en de media teveel aan kennis wanneer het ging om Antillianen. 'In het geval van de pers breekt ongenueanceerde berichtgeving ons op, die negatieve beeldvorming in de hand werkt en politici met parate kennis tot Antillianen zijn op één hand te tellen. Taak van het Netwerk is ongenueanceerde reacties in het debat tot een halt te roepen. De relatie tussen Nederland en de Nederlandse Antillen staat teveel in het teken van onbegrip. Lampe meende dat de Nederlandse politiek alleen praat over Antillianen in plaats van met hen.

Over of er genuanceerder bericht zou moeten worden over migranten in het algemeen waren journalisten het niet eens. Monique Doppert was in 1993 redacteur van het universiteitsblad Folia. Ze gaf aan dat er een enorm gevaar schuilt in negatieve beeldvorming. Wanneer berichtgeving slecht uitpakte, was de stap naar geweld en discriminatie nog maar klein. Ze beschouwde het als de taak van een journalist oplettend te zijn en niet alleen te schrijven over allochtonen in een criminele context. Freelancer John Jansen van Galen was het niet eens met Doppert. Hij was van mening dat de media zich in geen enkel opzicht anders zouden moeten opstellen ten opzichte van migranten. Hij was ervan overtuigd dat iedereen een gelijke behandeling kreeg.

3.6 De Bijlmer

De Amsterdamse Bijlmermeer heeft de afgelopen jaren een grote rol gespeeld in de beeldvorming van Afro-Antillianen en -Surinamers. Sinds de jaren zeventig namen deze mensen hun intrek in de wijk. Door gebrek aan huisvesting besloot de regering deze laag opgeleide migranten te concentreren in de Bijlmer zonder na te denken over mogelijke gevolgen. Zo'n dertig jaar later stond de Bijlmer bekend als één van de onveiligste buurten in Nederland. De criminaliteit was er hoog en het was dé plek waar illegale wapen- en drughandelaren zich bevonden. Volgens journaliste Violet Cottare werd het aantal misdrijven dat werd gepleegd, uitgevoerd door een groep van twee- tot vierhonderd man, die voor 86 procent bestond uit Surinamers en Antillianen'. Hierdoor heerste er een witte angst in de Bijlmer, die werd versterkt doordat zelfs politieagenten toegaven dat zij in bepaalde gebieden niet alleen durfden te surveilleren. Uit onderzoek van politie en woningcorporaties bleek dat de circa vierduizend bewoners van de flats op eigen houtje moesten overleven in de anarchie van drugsdealers, straatrovers, overvallers, wapenhandelaren, illegale gokhuizen en bordelen. Desondanks was het van belang dat de media de Bijlmer ook eens positief in het daglicht stelde. Zo was de Bijlmer een melting-pot waar verschillende culturen naast elkaar leefden en een plek waar iedereen elkaanders verschillen accepteerde. De negatieve aandacht voor de Bijlmer had zeer slechte gevolgen voor de wijze waarop witten dachten over zwarte mensen.

3.7 Zwarte Piet

Voordat in de volgende paragraaf aandacht besteed wordt aan een aantal bekende zwarte personages op de Nederlandse televisie, is er één typetje dat niet genegeerd mag worden wanneer gesproken over beeldvorming van zwarte mensen. Het betreft hier Zwarte Piet. Onderzoek van Bianca Berends wees uit dat Zwarte Piet niet alleen een negatieve bijdrage heeft geleverd aan de beeldvorming van zwarte mensen, maar de beeldvorming in stand houdt. Tijdens haar onderzoek kreeg ze veel kritiek te verduren. Sinterklaas was immers een traditioneel Nederlands feest en een goed kinderverhaal. Al dat gezeur over die zwarte pieten moest nu maar eens afgelopen zijn. Berends kwam tot de ontdekking dat Sinterklaas helemaal geen onschuldig kinderfeest was als iedereen beweerde. Er was sprake van een scheve machtsverhoudingen tussen Sinterklaas en Zwarte Piet. De figuur van Zwarte Piet heeft zich van de jaren vijftig naar het heden toe ontwikkeld van een boeman naar een blij zwarte lachebek. Zwarte Piet was dom en kende geen verantwoordelijkheid. Het vertrouwen dat Sinterklaas in zijn trouwe gezelschap stelde, werd telkens door hem beschaamd. Dat Zwarte Piet was opgebouwd uit stereotype beelden van zwarte mensen maakte hem een negatieve creatie. 'Anders dan bij andere kinderverhalen wordt in sinterklaasverhalen nooit expliciet een link gelegd tussen dom en zwart zijn, of ondergeschikt en zwart zijn, zegt Berends. 'Maar impliciet gebeurt het wel degelijk: er is geen enkel verhaal waarin de karaktereigenschappen zo stereotiep zijn als in het Sinterklaasverhaal. En bovendien krijgen kinderen die verhalen elk jaar weer overal te horen: thuis, op school, op de televisie en al vanaf hele jonge leeftijd. De impact is gigantisch'.

3.8 Zwart op de Nederlandse televisie

Behalve de zwarte acteurs en actrices met wie de Nederlandse samenleving kennis maakte, verschenen er door de jaren heen ook andere zwarte personages op de televisie. Noraly Beyer, Umberto Tan en Jörgen Raymann zijn met behulp van verschillende media bekende zwarte rolmodellen geworden.

De Surinaamse Noraly Beyer verhuisde naar Roermond toen ze elf jaar was. Het eerste Limburgs dat zij leerde was 'witte kaaskop'. Zo had ze iets om terug te roepen wanneer zij zelf werd uitgescholden voor 'nikkertje' of 'moorkop'. Ze was een bezienswaardigheid. Mensen wilden haar vaak even aanraken om te zien of ze afgaf of omdat ze haar gewoon mooi vonden. Beyer stelde: 'ik was een attractie – een missiekind. Ik moest daar wel om lachen'. In 1985 ging ze werken voor het NOS-journaal en is daar sindsdien één van de bekendste gezichten. Beyer was zich ervan bewust dat de NOS haar inzette om de witte bastions te doorbreken. Hoewel ze het hier in eerste instantie mee oneens was, realiseerde ze zich dat iemand de eerste moest zijn.

Umberto Tan was dertien jaar toen hij naar Nederland verhuisde. Na het VWO te hebben afgerond, ging hij rechten studeren. Zijn televisiedebuut maakte hij in een programma van Sonja Barend waarin hij deel uitmaakte van 'Het Panel'. Hierna werd hij gevraagd om deel te nemen aan een programma genaamd Forza, om uiteindelijk als sportverslaggever bij Studio Sport te gaan werken. Tan gaf aan geen commentaar te hebben gehad op de wijze waarop hij zijn programma's presenteerde, maar ontving wel racistische post. Hij gaf toe dat hij de brieven leuk vond om te lezen. Telkens weer sloeg de verbazing toe wanneer hij zich realiseerde hoe kortzichtig mensen konden zijn. De brieven konden hem niet raken omdat hij op alles was voorbereid. Tan betreunde eerder het lot van de brieven schrijvers. Zij waren immers degenen die met een

gebrek leefden. In het Mira Media Magazine gaf hij aan dat hij zich realiseerde dat hij door zwarte jongeren als een rolmodel werd gezien. Dit was de reden dat hij besloot mee te werken aan diverse schoolprojecten en dat hij regelmatig tijd besteedde aan het praten met jongeren over hun carrière na school. Hij merkte dat velen hun kansen op de arbeidsmarkt laag inschatten. Tan was van mening dat je alleen kansloos bent, als je jezelf als kansloos ziet. Hij benadrukte het belang van een diploma. ‘Wanneer je je papieren op zak hebt, aan alle objectieve eisen voldoet en alles hebt gedaan dat in je vermogen ligt maar nog niet de baan hebt, die je begeert, dan pas mag je klagen.

Ook Jörgen Raymann is een voorbeeld voor velen. Sinds enkele jaren heeft hij zich definitief gevestigd in Nederland. Velen zullen zijn naam kennen van programma's als ‘The Comedy Factory’ en ‘Raymann is Laat’. Zijn populariteit had hij te danken aan het feit dat hij zijn humor gebruikte om onderwerpen bespreekbaar te maken. Hij hamerde op de verschillen tussen Nederlanders en Surinamers, maakte grappen over de slechte beeldvorming omtrent Marokkanen en Antillianen en toonde het publiek zo de absurditeit van racisme. ‘Racisme is 90 procent domheid, 10 procent onwetendheid en 50 procent klootzakken’. Raymann is zeker van zijn zaak. Humor is hét middel om culturele tegenstellingen overbruggen.

3.9 Pension Hommeles en Kon Hesi Baka

Hieronder zal kort aandacht besteed worden aan de eerste twee Nederlandse series met zwarte acteurs in de hoofdrollen. *Pension Hommeles* werd, allereerst, beschouwd als de eerste komedieserie van Nederlandse bodem. De eerste aflevering was te zien op 5 oktober 1957. De VARA-serie werd twee jaar lang maandelijks op zowel de Nederlandse als de Vlaamse televisie uitgezonden. Het scenario en een aantal van de liedjes van de serie waren geschreven door Annie M.G. Schmidt. De combinatie van het tonen van het oer-Hollandse leven en de vrolijke liedjes maakten de serie een succes. Regisseur Wim Ibo herinnerde zich de tijd van *Pension Hommeles*:

‘Er waren zo weinig televisietoestellen, men trok naar elkaar toe om Hommeles te bekijken. Hele hordes waren onderweg van familie of kennissen naar huis. Ze hadden maar één onderwerp en dat was Hommeles. Kritiek, enthousiasme, alles. Het hele verhaal werd naverteld. En ik zat daar maar rustig in een hoekje van de tram te luisteren. Zoiets heb ik nadien nooit meer meegemaakt’.

Pension Hommeles speelde zich af in een pension aan een Amsterdamse gracht, waarvan Floortje Vogelaar (Mieke Verstraete) en haar echtgenoot Gijs van Dam (Kees Brusse) de trotse eigenaren waren. Vaste bewoners van het pension waren Paula Mets (Maya Bouma) en huisbediende en werkstudent Dinky Henderson (Donald Jones). Iedere maand ontvingen de bewoners van huize *Rust Roest* nieuwe gasten. De naam van het pension gaf al aan dat de gasten zeker niet aan hun rust zouden toekomen. Centraal stonden in iedere aflevering de komische situaties, problemen en misverstanden die ontstonden tussen de bewoners. Ze waren herkenbaar voor de kijker omdat ze uit het leven gegrepen waren. De thema's waren de geijkte als liefde, overspel, vriendschap en normen en waarden. De discussie of de komst van de televisie schadelijk

was voor de maatschappij werd regelmatig gevoerd en kon hierdoor ook als thema beschouwd worden.

De vaste personages uit de serie waren bijna allemaal goede, degelijke personages met een enorm normbesef. Floortje en Gijs waren pas getrouwd en erg verliefd. De sympathieke Floortje zwaaide met haar scepter om de geschillen in het pension te beslechten. Haar echtgenoot Gijs was een gepassioneerde man met een diepe liefde voor Afrika, die bleek uit de sfeer die hing in het pension. Er hingen overal huden van tijgers en geweren aan de muren en Gijs luisterde naar langspeelplaten met oerwoudgeluiden. Paula Metz was een psychologe. Ze zei liefde een illusie te vinden en wantrouwde mannen. Paula werd gezien als een vrouw met cultuurbesef. Dinky Henderson was tenslotte een vrolijke jongeman die naast zijn studie verschillende klusjes in en rond het huis verrichtte. Hij was een lenige jongeman. Hij besteeg de trap met drie treden tegelijk, sprong over leuningen en kon dansen en zingen als de beste. Dinky was dé entertainer in het pension. Hij kon het goed vinden met alle bewoners. Dat hij duidelijk de bediende was, bleek uit dat hij de enige was die niet met meneer en u aangesproken werd. Desondanks was hij altijd vriendelijk en vrolijk. Zijn gebrekkige Nederlands maakte hem aandoenlijk en geliefd. Hij was hét fenomeen in *Pension Hommeles*. De serie maakte van de inmiddels overleden Jones de eerste Nederlandse zwarte ster. In een interview met de Groene Amsterdammer vertelde hij hoeveel plezier hij had in deze tijd. Hij kende de liedjes nog alsof hij ze net had ingestudeerd. Hij zong: 'iedere keer had ik een ander liedje. Een keer over een meisje - ken je dat? 'Er was een meisje. Zij heette Mies. Het is lang geleden, maar ik weet het nog precies. En zij was aardig, zij was lief. Van: dankjewel en alstublieft. En so beautiful, so very very beautiful. Maar zij zat alleen maar op de fiets. En anders was er niets. Alleen maar fietse fietse fietse''. Dinky schepte altijd op over zijn schatjes en was op zoek naar de ware liefde. Het liedje *Ik zou je het liefst in een doosje willen doen* dat hij zong voor zijn zwarte vriendinnetje Klaartje, werd een enorm succes..

De tweede serie was jeugdserie *Kon Hesi Baka* van de IKON uit 1977. Door het ontbreken van beeldmateriaal, kon de serie slechts behandeld worden aan de hand van een synopsis erover. De bevindingen omtrent *Kon Hesi Baka* berustten alleen op een beschrijving. Er kan niet veel waarde aan gehecht worden. *Kon Hesi Baka* betekende letterlijk vertaald 'Kom snel terug'. Het verhaal van *Kon Hesi Baka* speelde zich af in Suriname voor de onafhankelijkheid. De twee Surinaamse kinderen Georgien en Herwien speelden hierin de hoofdrol. Toen hun moeders naar Nederland vertrokken om te werken en geld te verdienen voor hun overtocht, moest Herwien bij de burens logeren en Georgien bij haar oom Albert op het platteland. Als snel kwam Georgien erachter dat er vreemde dingen gebeurden in en rond het huis van haar oom. Haar tante Lucy werd ernstig ziek. Volgens haar vriendin Maryleen was er vast sprake van 'wisi': tovenarij. Een loekoeman vertelde hen dat de oorzaak van het onheil te maken had met iets roods bij de cassave. Intussen kreeg Georgien bericht van haar moeder uit Nederland: ze kon overkomen. Georgien was echter vastbesloten erachter te komen wat er aan de hand was. Ze wilde haar tante Lucy niet ziek achterlaten en ging op onderzoek uit.

In de periode tussen de uitzenddata van *Pension Hommeles* (1957) en *Kon Hesi Baka* (1977) maakte de Nederlandse kijker ook kennis met een aantal Amerikaanse series waarin zwarte acteurs een hoofdrol speelden. Een selectie uit deze series heeft ertoe geleid dat *I Spy*, *Sanford and Son* en *Roots* hier onder de

aandacht gebracht worden als vergelijkingsmateriaal voor de Nederlandse series.

3.10 *I Spy, Sanford and Son en Roots*

In 1965 maakte Nederland kennis met 's werelds eerste zwarte Amerikaanse actieheld. Bill Cosby ontving drie Emmy's voor zijn rol als Alexander Scott in *I Spy*. In de serie trokken Scott en Robertson de wereld over als een tennisster (Robertson) en zijn trainer. In werkelijkheid werkten beiden als geheim agent voor de regering. Samen bestreden ze de misdaad, schakelden ze vijandige geheimagenten uit en ontmaskerden ze criminelen. Ondanks dat *I Spy* bekend stond als de eerste serie waarin een zwarte acteur voor het eerst de 'gelijke' van zijn witte co-ster was, ging de aandacht altijd uit naar Robertson. Een 'positief' punt is dat *I Spy* bij de kijker het gevoel kweekte dat een zwarte man best je vriend kon zijn. De bevindingen met betrekking tot *I Spy* zijn gebaseerd op de verhaalomschrijvingen. Beeldmateriaal was niet beschikbaar. De gelijknamige film uit 2002, die op de serie is gebaseerd, met Eddie Murphy en Owen Wilson in de hoofdrol vertoonde zichtbare overeenkomsten met de serie. Murphy speelde net als Cosby een atleet. Ze assisteerden allebei het witte personage in hun strijd tegen de misdaad.

De afleveringen van *Sanford and Son* werden geproduceerd tussen 1972 en 1977. Het was het verhaal over de relatie tussen een vader en zijn zoon. Fred Sanford (Redd Fox) was een ijzerhandelaar van 65 jaar. Hij runde zijn eigen zaak samen met zijn zoon Lamont (Desmond Wilson). Eigenlijk verwachtte Lamont meer van het leven en regelmatig kondigde hij aan dat hij hun samenwerking wilde beëindigen. Fred wilde hier niets van weten en telkens wanneer Lamont aangaf dat hij er nu echt mee zou stoppen, riep Fred zijn overleden vrouw aan greep hij naar zijn hart alsof zijn laatste uur geslagen had. Natuurlijk had Lamont door dat zijn vader hem probeerde te manipuleren, maar hij kon het niet over zijn hart verkrijgen hem alleen achter te laten. De schrijvers van de serie hebben qua humor geprobeerd vooral de nadruk te leggen op de generatiekloof tussen vader en zoon. *Sanford and Son* stond ook bekend als *All in the Black Family*, een verwijzing naar de razendpopulaire sitcom *All in the Family*. De bevindingen van deze serie zijn ook gebaseerd op slechts de verhaalomschrijving. In het theoretisch kader heb ik reeds aangegeven dat Karen Ross, auteur van *Black and White Images* nagenoeg geen kritiek had op de representatie van de personages uit *Sanford and Son*. Ze was van mening dat Fred en Lamont op realistische wijze werden weergegeven. Hun strijd tegen de armoede op televisie was vergelijkbaar met de strijd die zwarte Amerikanen in het werkelijke leven moesten voeren.

In hetzelfde jaar dat *Kon Hesi Baka* werd uitgezonden, verscheen Alex Haley's *Roots* voor het eerst op de Nederlandse televisie. De Nederlandse ondertitel van de serie luidde *Wij Zwarten*. De serie was gebaseerd op de gelijknamige roman, waarin de zwarte auteur Alex Haley het stamonderzoek naar zijn voorvaderen uitvoerig beschreef. Het verhaal begon in 1750 in Afrika waar Kunta Kinte (LeVar Burton), een jongen van 17 jaar, gevangen werd genomen door slavenhandelaren en naar Amerika werd gebracht. Hier begon zijn oneindige strijd en verzet tegen de slavernij. In het verloop van de achtdelige serie maakte de kijker kennis met al zijn nakomelingen en maakte zij deel uit van hun strijd tegen het onrecht dat zwarte mensen is aangedaan. Het verhaal eindigde bij het leven van Haley zelf. Hij stond aan het einde van de keten. *Roots* is onderscheiden met negen Emmy-Awards. Door de serie raakten meer, vooral zwarte, mensen

geïnteresseerd in hun eigen stamboom en startten zij een onderzoek naar hun voorvaders. Hoewel de meeste Nederlanders wisten waarover de serie *Roots* ging, heeft de confronterende serie hier niet zo'n impact gehad als in de Verenigde Staten. Pas de laatste jaren merkte ik om mij heen dat zwarte Nederlanders de behoefte voelden om uit te zoeken wie hun voorvaderen waren. In 1977 hadden de meeste zwarten de nog maar net de overtocht naar Nederland gemaakt. Natuurlijkerwijs stonden hun gedachten meer naar het opbouwen van een leven in een nieuw land.

3.11 Deelconclusie

Na een korte introductie over de opkomst van televisie, zijn de dramavormen die in dit onderzoek het meest relevant zijn, namelijk de serie, de serial, de soap en komedie puntsgewijs behandeld. Daarna werd er aandacht besteed aan Surinamers en Antillianen in de Nederlandse pers. Surinaamse en Antilliaanse professionals spraken zich negatief uit over de wijze waarop de media hen afbeeldde en zetten zich in voor een betere beeldvorming ten behoeve van hun eigen mensen. De discussie over de Bijlmer en de concentratie van zwarten in die wijk én zwarte piet speelde hier een rol in. Bekende Nederlanders als Noraly Beyer, Umberto Tan en Jörgen Raymann bespraken ook hun ervaringen als zwarte in Nederland en op de Nederlandse televisie.

In combinatie met de eisen die zijn gesteld aan de onderzoeksobjecten, kwam ik tot de conclusie dat er in de periode van 1950 tot 1979 slechts twee Nederlandstalige televisieprogramma's op de televisie werden vertoond, die aan de eisen voldeden. Na het bekijken van *Pension Hommeles* en het lezen over *Kon Hesi Baka* bleken de stereotypen zoals beschreven door Bogle duidelijk aanwezig te zijn in *Pension Hommeles*. Door gebrek aan informatie kon er geen duidelijke conclusie worden geformuleerd met betrekking tot *Kon Hesi Baka*.

In *Pension Hommeles* draaide alles om de zwarte huisbediende Dinky Henderson. Donald Jones heeft het personage op creatieve wijze gestalte gegeven en tijdens het bekijken van de afleveringen heb ik genoten van zijn acteer-, zang- en danstalenten. Onmiskenbaar was dat de karaktertrekken van zijn personage in veel opzichten beantwoordden aan de beschrijving van de stereotypen van Bogle. Dinky was het toonbeeld van hoe witten dachten over zwarten eind jaren vijftig. Hij voldeed aan bijna alle stereotypen. Net als *Tom* was Dinky een vriendelijke persoonlijkheid en was hij een bediende. Als een *coon* hield hij van gek doen, muziek, zingen en dansen. Het komische aspect van de serie werd voor een groot deel door hem ingevuld. Jones' gebrekkige spraak leverde hieraan een bijdrage. Het maakte zijn personage aandoenlijk. Dinky was verder een macho en hield van vrouwen en sport. Hoewel hij constant over vrouwen sprak, was zijn enige zichtbare vriendinnetje een zwart meisje. Wat hier vreemd aan was, was dat zij naast Dinky het enige andere zwarte personage was. Het zou kunnen zijn dat het publiek nog niet klaar was voor een interracial televisierelatie. Over zijn achtergrond werd verder niets duidelijk. Dinky's populariteit had ongetwijfeld te maken met dat hij makkelijk was in de omgang en voor niemand een bedreiging vormde.

Ondanks dat ik *Kon Hesi Baka* niet heb kunnen bekijken viel mij een tweetal zaken op uit de beschrijving. *Kon Hesi Baka* was duidelijk een serie uit de jaren zeventig. Net als vele gezinshoofden in die periode maakten de moeders van de hoofdrolspelers de overtocht naar Nederland met het oog op een betere toekomst voor hun kinderen. Ze werkten hard om hen zo snel mogelijk over te laten komen. Over stereotypen kon helaas niets gezegd worden omdat de personages niet tastbaar waren. Ik heb Herwien en Georgien niet kunnen volgen tijdens hun avonturen en wist niets over hun karakters. Wat wel geconstateerd kon worden met betrekking tot de beeldvorming van zwarte mensen was dat Surinamers in de serie in verband werden gebracht met tovenarij en bijgeloof. Op het land van oom Albert vonden irrationele dingen plaats en Georgien en Maryleen zochten hiervoor een verklaring bij een loekoeman, een wijze en helderziende man. Dit sloot aan bij de vroege beelden die bij de witten bestonden over zwarte mensen. Het geschetste beeld duidde op bijgelovig en primitief gedrag. Dat ze zich bezig hielden met tovenarij werkte niet voordelig. Een kanttekening bij deze veronderstelling was dat *Kon Hesi Baka* werd uitgezonden door het educatieve IKON. In een tijd waarin vele zwarte Surinamers de overtocht maakten naar Nederland, kon de serie ook een manier zijn geweest om de witte Nederlander kennis te laten maken met een andere cultuur.

Hoewel de zwarte acteurs in het racistische Hollywood moeilijk aan werk kwamen, waren ze meer op de televisie te zien in Amerika dan in Nederland. In Amerika was er veel kritiek op een groot aantal zwarte series. De kritiek op de serie *Amos 'n Andy* is eerder besproken. De NAACP eiste dat het programma van de buis werd afgehaald omdat de zwarte hoofdrolspelers werden afgeschilderd als een stelletje idioten. *Beulah* (1950) was een serie over een zwarte huishoudster, wiens dagelijkse beslommeringen centraal stonden in de afleveringen en de hoofdrolspeelster van de serie *Julia* (1968), Diahann Carroll, stopte met haar rol als verpleegster, omdat er kritiek werd geuit op Julia's welgesteldheid. Dit was niet representatief voor de gemiddelde alleenstaande zwarte moeder. Ondanks dit alles waren de 'zwarte' series er wél. De Nederlandse situatie zag er anders uit. Er was geen zwarte acteur die een show naar zichzelf of zijn personage vernoemd kreeg. Er bestond geen televisieprogramma als *Amos 'n Andy*. In *Pension Hommeles* maakte Jones deel uit van een groter geheel. De eerste 'zwarte serie' was te zien in 1977 (*Kon Hesi Baka*) en de volgende zou pas worden uitgezonden in 1985 (*De familie Wijntak*). Dit is een aanzienlijke achterstand ten opzichte van de Verenigde Staten. De langere aanloopperiode die de Nederlandse televisie-industrie nodig heeft gehad, heeft ongetwijfeld een rol gespeeld in de trage opkomst van de zwarte acteur in Nederland.

De stereotype eigenschappen van Bogle waren niet gemakkelijk te toetsen in de beschreven Amerikaanse series door veelal de afwezigheid van het beeldmateriaal. Vanuit de beschrijvingen van de series konden wel een aantal conclusies getrokken worden. Gekeken naar *I Spy*, kon Alexander Scott gezien worden als een ambitieuze, vriendelijke en loyale persoonlijkheid. Hij was geheim agent en nam zijn werk serieus. Hij was het maatje (hulpje) van zijn witte co-ster Kelly Robinson. In de ogen van Donald Bogle zal de zwarte Alexander Scott zeker niet de gelijke zijn geweest van zijn witte collega Kelly Robinson. Het optreden van Bill Cosby als Alexander Scott kon gezien worden als een poging van de Amerikaanse televisie-industrie om een zwarte acteur een kans te geven één van de hoofdrollen te spelen in een duurdere televisieproductie.

Hetzelfde argument gold voor *Sanford and Son*. Na alle protesten tegen vele zwarte stereotype televisiepersonages, werd voldaan aan de behoefte van het zwarte publiek een ‘realistische’, herkenbare sitcom te produceren. Ook *The Jeffersons* en *Good Times* waren hier voorbeelden van. In de series werden de zwarte problematiek en zwarte onderwerpen op een luchtiger wijze aangesneden. De gezinnen maakten vaak deel uit van de middenklasse en de situaties waarin zij verkeerden, waren op alle punten herkenbaar voor de zwarte kijkers. De series droegen bij aan de bewustwording van zwarte mensen in de Verenigde Staten in een periode van onderdrukking. Echter hadden ze in Nederland bij lange na niet hetzelfde effect als in Amerika. Net als door *I Spy* werd door *Sanford and Son* bij de witte kijker een gemoedelijk gevoel gekweekt ten opzichte van de zwarte mens. Zij kreeg door de serie een indruk van hoe het leven er in een zwart huishouden uitzag en dit beeld was geruststellend.

In tegenstelling tot *I Spy* en *Sanford and Son* was *Roots* tenslotte geen luchtige serie ter vermaak. Het was een op waarheid gebaseerd drama en diende onder andere om haar publiek bewust te maken van de slavernij. Hoewel dit verhaal de zwarte mensen in Nederland zeker zal hebben aangesproken en de onmacht en onrechtvaardigheid een punt van herkenning was, zal de impact van de serie, net als bij de voorgaande series, waarschijnlijk niet zo groot zijn geweest als in Amerika. Het premièrejaar viel in een politiek turbulente periode voor zwart Amerika. Het was de tijd waarin zwarte mensen hun rechten opeisten en eisten gelijk behandeld te worden. Zowel in de jaren vijftig, zestig en zeventig verschilde de politieke klimaten van de Verenigde Staten en Nederland van elkaar. In beide landen waren de zwarten zich er van bewust welke strijd er gevoerd werd en welk onrecht hen op diverse plaatsen in de wereld werd aangedaan. In beide landen probeerden de zwarte acteurs en actrices hun rechten in de televisie-industrie op te eisen. In de Verenigde Staten verliep het proces ‘sneller’ dan in Nederland, omdat de televisie-industrie verder ontwikkeld was dan in Nederland. Daarnaast was het aantal zwarte mensen dat in de Verenigde Staten leefden velen malen groter dan het aantal in Nederland. Stereotype eigenschappen waren in zowel de Amerikaanse als in de Nederlandse series herkenbaar. De maatschappelijke context heeft er alleen voor gezorgd dat sommige series in de Verenigde Staten anders beleefd werden dan in Nederland.

In hoofdstuk vier wordt overgegaan op het daadwerkelijke onderzoek. Er worden vijf jaren-tachtig series bestudeerd en er wordt bekeken in hoeverre de zwarte personages die erin spelen de stereotype eigenschappen bezitten zoals die zijn beschreven door Donald Bogle in *Toms, Coons, Mulattoes, Mammies & Bucks*.

Bogle, *Toms, Coons, Mulattoes, Mammies & Bucks*, Oxford (1994).

Onbekend

Akkermans, Televisie. Beginjaren van een nieuw beroep, p. 66

Akkermans, Televisie. Beginjaren van een nieuw beroep, p. 78

Ang, Het geval Dallas, p. 16-17

Ang, Het geval Dallas, p. 17-18

Ang, Het geval Dallas, p. 17-18

Oosthoek, Basisboek televisie maken, p. 184

Oosthoek, Basisboek televisie maken, p. 184-185

Oosthoek, Basisboek televisie maken, p. 180-184

Oosthoek, basisboek televisie maken, p. 181

Oosthoek, basisboek televisie maken, p. 181

Oosthoek, Basisboek televisie maken, p. 181
 Oosthoek, Basisboek televisie maken, p. 188
 Oosthoek, Basisboek televisie maken, p. 190-191
 Oosthoek, Basisboek televisie maken, p. 191-195
 Oosthoek, Basisboek televisie maken, p. 195-198
 Sterk, Media en Allochtonen, p.127
 Mira Media, Onderzoek kijkerpanel Nieuws- en actualiteitenprogramma's 2003, p. 34
 Trouw, Surinaamse gemeenschap is stigmatisering beu, 14-10-1997, p.3
 De Volkskrant, Antilliaans nieuws met wat meer balans, 29-08-2004, p. 25
 Trouw, Academici blazen Antilliaans net nieuw leven in, 08-04-1999, p. 6
 Trouw, Het gaat niet om de aandacht voor minderheden, maar om de vorm van die aandacht, 26-03-1993, p. 3
 Trouw, Het gaat niet om de aandacht voor minderheden, maar om de vorm van die aandacht, 26-03-1993, p. 3
 Het Parool, Situatie Bijlmer erger dan in Millinxbuurt, 10-02-2003, p. 3
 Het Parool, Criminelen heersen in de wijk Bijlmer. Politie wil zeggenschap heroveren, 16-01-1999, p. 1
 Het Parool, Criminelen heersen in de wijk Bijlmer. Politie wil zeggenschap heroveren, 16-01-1999, p. 1
 Berends, Zwarte Piet en Witte Klaas, p. 77-78
 Het Parool, een zwarte clown, 29-01-2002, pag. 9
 Het Parool, Ik was een attractie, een missiekind', 06-11-1999, pag. 13
 Het Parool, Ik was een attractie, een missiekind', 06-11-1999, pag. 13
 Algemeen Dagblad, Tan zoekt structuur, 06-05-1996, p.24
 Algemeen Dagblad, Tan zoekt structuur, 06-05-1996, p.24
 Algemeen Dagblad, Tan zoekt structuur, 06-05-1996, p.24
 Mira Media Magazine, Ik ben kritisch, ook op mezelf, september 2004, p. 1-2
 Mira Media Magazine, Ik ben kritisch, ook op mezelf, september 2004, p. 1-2
 Algemeen Dagblad, Humor heeft geen kleur; Jörgen Raymann grapt over alle culturen, 06-09-1999, p. 22
 Algemeen Dagblad, Humor heeft geen kleur; Jörgen Raymann grapt over alle culturen, 06-09-1999, p. 22
 uit: www.annie-mg.com/huiskamer/annies_werk/televisie
 Grossey, Groot Lexicon van de T.V.Series uit de spetterende jaren 70, p. 92
 Grossey, Groot Lexicon van de T.V.Series uit de spetterende jaren 70, p. 95-96
 Groot Lexicon van de T.V.Series uit de spetterende jaren 70, p. 42
 Grossey, Groot Lexicon van de T.V.Series uit de spetterende jaren 70, p. 138-139
 Groot Lexicon van de T.V.Series uit de spetterende jaren 70, p. 14-16
 Ross, Black and White Images, p.
 Ross, Black and White Images, p.
 Groot Lexicon van de T.V.Series uit de spetterende jaren 70, p. 135-136

Hoofdstuk 4

DE JAREN TACHTIG

4.1 Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk is uit het geringe aantal Nederlandse televisieseries met zwarte acteurs en actrices gebleken dat van 1950 tot het begin van de jaren tachtig zwarten nauwelijks deelnamen aan het Nederlandse proces van televisie maken. Dit ondanks dat zwarte Surinamers en – Antillianen in groten getale naar het (voormalig) moederland emigreerden en zij deel uitmaakten van het Nederlandse leven. In het begin van de jaren tachtig leken zij pas een plaats op te eisen in de televisie-industrie en werden zij zichtbaar op de Nederlandse beeldbuis. Hoewel het aantal beschikbare acteurs en actrices begin jaren tachtig schrijnend was, was een verschil met de voorgaande jaren waarneembaar. Opvallend was vooral de populariteit van beginnend acteur Kenneth Herdigein. Hij vertelde dat de rollen in televisieseries voor hem in de jaren tachtig voor het oprapen lagen. Hij werd regelmatig benaderd voor verschillende series en had de luxe rollen te weigeren. Dit had voor een deel te maken met de contacten, die hij had opgedaan tijdens zijn theateropleiding. Over het aanbod van zwarte acteurs was verder weinig bekend. Wel vertelde Kenneth Herdigein dat hij begin jaren tachtig de enige zwarte acteur was op de theateropleiding en zodra regisseurs op zoek waren naar een zwarte acteur was hij keer op keer de aangewezen persoon voor de klus. Hierdoor is hij waarschijnlijk de bekendste zwarte acteur in Nederlandse televisieseries in de jaren tachtig geworden. Herdigein had een hoofdrol in drie van de vijf televisieseries die in dit hoofdstuk behandeld worden.

De eerste serie die in dit hoofdstuk behandeld wordt is *Zeg 'ns AAA*, de langstlopende Nederlandse serie. In *Zeg 'ns AAA* werd de rol van dokter John Wijntak geanalyseerd, een rol van Kenneth Herdigein. Hierna wordt overgegaan op de behandeling van *Op zoek naar Yolanda*. Hiervoor werd gekozen omdat zij in de jaren tachtig op mij persoonlijk indruk heeft gemaakt. Ik herinner mij *Op zoek naar Yolanda* omdat niet eerder, in mijn persoonlijke beleving, een zwarte acteur de hoofdrol in een serie had gespeeld. Het personage van hoofdpersoon Rik Rollinga (Kenneth Herdigein) stond mij duidelijk voor ogen. *De familie Wijntak* was ook een *must* in dit hoofdstuk. Deze serie uit 1985 was na *Kon Hesi Baka* de

eerste serie waarin een zwart gezin centraal stond. In *De familie Wijntak* werd voor het eerst sociale problematiek als discriminatie, racisme, haat en acceptatie belicht vanuit het zwarte perspectief. De vierde serie is het succesvolle ziekenhuisdrama *Medisch Centrum West*. Gekozen is voor deze serie omdat zij één van de beter bekeken ziekenhuisseries uit de Nederlandse televisiegeschiedenis is. Het personage dat hierin analytisch bekeken werd, is Tineke Hagenbeek, een rol van de Surinaamse actrice Gerda Cronie. Tenslotte is *We zijn weer thuis* behandeld met aandacht de rollen van Govert Zwanenpark (Kenneth Herdigein) en Edu Zwanenpark (Percy Muntslag).

De vraag die aan het eind van het hoofdstuk beantwoord wordt, is de tweede deelvraag van dit onderzoek en luidt:

In hoeverre beantwoorden de zwarte personages in de Nederlandse televisieseries aan de door Donald Bogle genoemde stereotypen?

Het antwoord op de vraag wordt onderzocht aan de hand van een turflijst waarop de 24 belangrijkste stereotype eigenschappen staan, naar het idee van Donald Bogle. Deze stereotype beelden zijn eerder inhoudelijk toegelicht in hoofdstuk 1.

4.2 Zeg 'ns AAA

4.2.1 Inleiding

Zeg 'ns AAA werd éénmaal per week uitgezonden door de VARA van 1980 tot en met 1993. Het idee was afkomstig van een schrijversduo, Chiem van Houweninge en Lars Boom. *Zeg 'ns AAA* werd razend populair en de langstlopende Nederlandse sitcom ooit. In 1984 won zij een Gouden Televisiering. De populariteit van het programma werd nooit meer geëvenaard. Uit populariteitspolls in Vlaanderen bleek dat *Zeg 'ns AAA* ook daar één van de meest populaire series was. *Zeg 'ns AAA* was een goed voorbeeld van een Nederlandse komedieserie. Ondanks het grote aantal afleveringen werd de serie onder het kopje 'serie' geschaard en niet onder serial. Iedere aflevering was een verhaal op zich en had haar eigen dilemma's. Als komedie was *Zeg 'ns AAA* herkenbaar op een aantal punten. De heersende problematiek in de huiselijke sfeer van huize Lansberg was zeer herkenbaar voor de kijker en leverde vermakelijke momenten op.

4.2.2 Synopsis

In meer dan een decennium *Zeg 'ns AAA* is er nogal wat gebeurd. In grote lijnen vertelde de serie het verhaal van de families van der Ploeg en Dobbelsteen. De familie van der Ploeg was een doktersgezin. Lydie (Sjoukje Hooymaayer) was moeder van Gert-Jan (Hans Cornelissen) en Nancy (Renée Soutendijk). Ze had een dokterspraktijk aan huis. Haar partner was chirurg Hans Lansbergen (Manfred de Graaf). Hij was niet de

vader van haar kinderen. Door hun drukke schema's hadden de dokters nauwelijks tijd voor het huishouden en dus hadden ze een hulp in de huishouding. Mien Dobbelsteen (Carry Tefsen) was een hardwerkende, maar neurotische vrouw. Ze was getrouwd met klusjesman Koos Dobbelsteen (John Leddy). Toen Cornelissen en Soutendijk de serie verlieten na een aantal seizoenen, werden er nieuwe personages geïntroduceerd, namelijk Hans' excentrieke nichtje Wieb (Kiki Classen) en John Wijntak (Kenneth Herdigein), de Surinaamse collega-dokter van Lydie.

Als in een ware komedie zat *Zeg 'ns AAA* vol met typetjes. Mien Dobbelsteen was het meest bekende en populaire typetje uit de serie. Wie hoort haar bij het beantwoorden van de telefoon immers niet luidkeels roepen: '*met de assistente van dokter van der Ploeg?*' Ondanks haar bemoeizucht had de huishoudster een hart van goud en regelde ze alle voorkomende problemen binnen huize Lansberg. Ze was regelmatig een bron van ergernis voor Koos, omdat ze hem constant liet opdraven om te kosteloos te klussen in huize Lansberg. Koos Dobbelsteen was een man uit de arbeidersklasse. Ondanks dat hij regelmatig klussen had, lag het werk niet voor het oprapen. Koos was een nuchtere man en vormde een dynamisch koppel met zijn bruisende Mien.

De leden van de families Lansberg en van der Ploeg maakten deel uit van een hogere maatschappelijke klasse. Dokter Lydie was de absolute chaoot van de serie. Ze was blij met haar praktijk aan huis, omdat deze rust bracht in haar drukke schema. Ze beschouwde Mien als haar reddende engel. Hans Lansberg was een rustige man die in huis de soms hoog oplopende gemoederen probeerde te bedaren. Wieb Lansberg gaf *Zeg 'ns AAA* met haar komst wat kleur. Ze was een dynamische persoonlijkheid, die wist waar ze voor stond. Het was dan ook haar vurige persoonlijkheid waar de jonge dokter John Wijntak, het enige zwarte personage in de serie, voor viel. Hij was van Surinaamse afkomst, maar voelde zich thuis in huize Lansberg. John was een jonge, intelligente man. Hij was een beetje een macho. Hoewel hij het niet toegaf, leek hij een voorstander te zijn van traditionele rolpatronen. Hij hield veel van Wieb maar zat haar op de huid over haar dagelijkse bezigheden. Hij was het vaak niet eens met haar overhaaste en spontane beslissingen en probeerde de touwtjes in handen te houden. Jammergenoeg voor hem was Wieb wat dit betreft geen partij voor hem. Qua thematiek voldeed *Zeg 'ns AAA* aan de eisen van het dramatische genre. Thema's als relaties, liefde, overspel en jaloezie werden op komische wijze ter discussie gesteld.

4.2.3 Analyse

De voortdurende populariteit van *Zeg 'ns AAA* was de reden dat er tien jaar na de laatste aflevering werd besloten tot de productie van een toneelversie. Carry Tefsen gaf aan: 'ik merk aan alle reacties ook dat er een enorm verlangen is naar Nederlandstalig drama, komedies, series, noem maar op. De kijker wil graag de kneuterigheid, de gezelligheid, de warmte en de herkenning'.

Ondanks dat *Zeg 'ns AAA* de langstlopende Nederlandse komedie was, was er niet veel beeldmateriaal meer beschikbaar. Een zoektocht leverde slechts één geschikte aflevering op in de videocatalogus van het Theaterinstituut in Amsterdam. De datum van uitzending van de aflevering was

onbekend. De titel luidde: *La Cloche*. Zoals in iedere aflevering van *Zeg 'ns AAA* liepen er meerdere verhaallijnen door elkaar. Slechts de verhaallijn om het personage van John Wijntak wordt toegelicht:

“Tijdens het ontbijt discussiëren John en Wieb. John confronteert Wieb met haar afwezigheid in de afgelopen nacht. Ze geeft aan dat ze laat thuis was en hem niet wakker wilde maken. John vindt dit onzin. Hij was ongerust. Als Wieb de ontbijttafel verlaat omdat ze een afspraak heeft voor een nieuwe baan als bikinimodel, rent John achter haar aan. Hij wil het fijne weten van haar plannen. Op diezelfde ochtend wordt Lydie op haar spreekuur geconfronteerd met een kennis van John. De vrouw is langsgesproken zodat John haar eens goed kan onderzoeken. Lydie vertelt haar dat John de volgende dag pas spreekuur heeft en de vrouw besluit een dag extra in bed te blijven. Lydie is verbaasd en vraagt zich af of ze Wieb moet inlichten over een eventuele relatie tussen deze vrouw en John. Op advies van Hans, besluit ze dat Wieb haar eigen boontjes maar moet doppen.

Als Wieb later op de dag te horen krijgt dat ze de baan heeft gekregen, is John het er niet mee eens. Wieb vindt zijn jaloezie overbodig. Zij is ook niet jaloers op zijn mooie vrouwelijke patiënten. Om het te vieren trakteert ze John op een luxe etentje bij *La Cloche*. Tijdens het etentje komt ze erachter dat ze geen geld bij zich heeft. John heeft ook geen geld bij zich. Hij zou immers getrakteerd worden. Wanneer één van de restaurantgasten onwel wordt en John te hulp schiet, biedt de restauranteigenaar Wieb en John als dank het etentje aan, waardoor ze uit de brand geholpen zijn”.

In deze paragraaf is het personage John Wijntak getoetst op de 24 stereotypen beelden. Het toetsingsschema ziet er na toetsing als volgt uit:

John Wijntak J N Stereotype eigenschap V vriendelijkheid V loyaliteit V Gelovig V Kinderlijk V Onwetend V Muzikaal (Zingen & Dansen) V Ondoordachtheid V Entertainer V Gebrekkig taalgebruik V Onnozel/ Naïef V Ontevreden over afkomst V Gestraft voor zwart-zijn V Moederfiguur N V TNVT Gezellig/ Vrolijk/ Goedgehumd V Onbetrouwbaar V Gevaarlijk V Gewelddadig V Begeren van een witte partner V Werkloos V Atletisch V Ontbreken identiteit V Seksueel/ Exotisch V Zonder partner

Tabel 1: Turflijst stereotype eigenschappen

Zeg 'ns AAA/ Aflevering: *La Cloche*, datum onbekend

De eerste stereotype karaktereigenschap die John Wijntak bezat, was dat zijn identiteit ontbrak. Ondanks dat John een plaats heeft verworven binnen de familie Lansberg, werd er niets bekend over zijn eigen achtergrond. Wie de serie kent, weet dat John van Surinaamse afkomst was. Dit bleek echter niet uit de bekeken aflevering. In het interview met Herdigein gaf hij aan dat John Wijntak door de jaren heen wel bezoek kreeg van zijn tante Es, een rol die hij zelf speelde. Herdigein gaf aan dat zijn typetje tante Es de voorloper was van de typetjes tante Es van Jetty Mathurin en Jörgen Raymann. Hiernaast werd John bekeken als een seksueel en exotisch object. De zwarte vrouwelijke patiënte die op het spreekuur van Lydie verscheen, gaf aan ingenomen te zijn met John. Ze bleef graag een extra dag ziek als dit betekende dat John haar dan persoonlijk kwam onderzoeken. Net als Lydie, twijfelde de kijker hierdoor aan John's loyaliteit tegenover van Wieb. Zijn mogelijke ontrouw aan Wieb werd verder in de aflevering niet uitgesloten. Er werd

binnen huize Lansberg veel respect getoond voor de zwarte dokter. Hij werd net als de andere dokters met u aangesproken. Bijzonder aan John Wijntak was dat hij de eerste zwarte dokter in een Nederlandse televisieserie was. Al met al werd John Wijntak in *Zeg 'ns AAA* afgeschilderd als een doodgewone jongen. In vergelijking met zijn mannelijke collega Hans Lansberg was er niets bijzonders aan hem op te merken, behalve dan dat hij klaarblijkelijk een enorme charmeur was, die een gevoelige snaar wist te raken bij zijn vrouwelijke patiënten. Van het totale aantal stereotype eigenschappen voldeed John Wijntak er aan twee. Eenentwintig eigenschappen voldeden niet en één was er niet van toepassing. De percentages worden in tabel 2 weergegeven. Van belang is te onthouden dat de bevinding op één aflevering gebaseerd is.

% Ja Nee Nvt John Wijntak 8,3387,54,17
Tabel 2: Percentage stereotype eigenschappen John Wijntak
Zeg 'ns AAA/ Aflevering: *La Cloche*, datum onbekend

4.3 Op zoek naar Yolanda

4.3.1 Inleiding

De eerste aflevering van *Op zoek naar Yolanda* werd op 7 oktober 1984 vertoond door de VPRO. De serie werd bedacht en geschreven door Wim T. Schippers, die onder andere bekend werd door het verlenen van zijn karakteristieke stemgeluid aan Ernie van het Sesamstraatduo Bert en Ernie. *Op zoek naar Yolanda* was net als *Zeg 'ns AAA* een televisieserie en geen serial. De serie bestond uit zes afleveringen. In het verloop van de serie was duidelijk een begin, midden en eind aan te wijzen. Naarmate de serie vorderde, kwam de hoofdpersoon Rik Rollinga (Kenneth Herdigein) dichterbij zijn doel, namelijk het vinden van zijn geliefde Yolanda. Dat *Op zoek naar Yolanda* een goed staaltje romantische drama was, bleek uit het langdurende introlied. Eén van de coupletten geeft hier een goede indruk van:

*Met zijn ziel onder zijn arm is hij weggelopen
Hoe lang houdt het vol,
Hoe lang durft hij te hopen op een weerzien met Yolanda
Want zo noemt hij haar
Is zij slechts een droom, is het allemaal niet waar
Als zij niet bestaat naar wie is hij dan op zoek
Wie verwacht hij te omarmen achter iedere hoek
Oeh ze hebben het zo fijn in zijn vele dromen
Zijn die soms te mooi om ooit uit te kunnen komen?*

4.3.2 Synopsis

De enige beschikbare aflevering was de eerste van de serie. Bij aanvang van het verhaal, zit Rollinga in de trein tegenover een ouder echtpaar. Hij vertelt hen dat hij fotograaf is en dat hij op weg is naar de koningin

om haar en de koninklijke familie te fotograferen. Ondanks dat hij geen geld heeft om de trein te betalen, wil hij haar aanbod niet afslaan en rijdt hij zwart. Hij heeft een enorme koffer bij zich waar hij zich in kan verstoppen, voor het geval dat er een conducteur voorbij komt. Omdat het echtpaar zijn verhaal niet gelooft, toont hij hen zijn uitnodiging. De man bekijkt de uitnodiging en vermoedt dat zij nep is. In Baarn aangekomen, valt Rollinga's oog op een wit meisje. Onmiddellijk is hij verliefd en maakt hij een foto van haar. Doordat zijn aandacht wordt getrokken door de weggrijpende trein verliest hij haar uit het oog. Bij het paleis aangekomen, blijkt dat de koninklijke uitnodiging niet echt is. Zijn vrienden hebben een grap met hem uitgehaald. Het kan hem echter niets schelen. Hij is verliefd. Thuisgekomen ontwikkelt hij de foto en na het horen van een liedje op de radio over ene Yolanda, besluit hij haar zo te noemen. Hij moet en zal haar terugvinden. Thema's binnen *Op zoek naar Yolanda* waren liefde, seksualiteit en humor. Er werden geen zware onderwerpen behandeld. De luchtige serie diende als vermaak

Door het gebrekkige beeldmateriaal was het niet gemakkelijk een complete karakterschets te geven van de personages. Rollinga was een jonge, zwarte en ambitieuze fotograaf. Hij was ook een gepassioneerde en romantische man. Wie reist er immers stad en land af om een meisje te zoeken dat hij en passant één keer heeft gezien? Dolf Brouwers was herkenbaar in zijn legendarische rol als Sjef van Oekel. Andere personages waren muzikant Victor van Vliet (Benny van de Wetering) en cafetaria-eigenaar Boy Bensdorf (Rob Houten van Houten).

4.3.3 Analyse

De titel van de geanalyseerde aflevering luidde: *Nette mensen*. De enige essentiële verhaallijn was die van Rik's zoektocht naar Yolanda. Omdat de samenvatting van de *Nette mensen* hierboven is beschreven, wordt hier er hier geen extra aandacht aan besteed. Wel is het resultaat van de toetsing in tabel 3 weergegeven.

Rik Rollinga J N Stereotype eigenschap Vriendelijkheid V Loyaliteit V Gelovig V Kinderlijk V Onwetend V Muzikaal (Zingen & Dansen) V Ondoordachtheid V Entertainer V Gebrekkig taalgebruik V Onnozel/ Naïef V Ontevreden over afkomst V Gestraft voor zwart-zijn V Moederfiguur N V T N T Gezellig/ Vrolijk/ Goedgehumd V Onbetrouwbaar V Gevaarlijk V Gewelddadig V Begeren van een witte partner V Werkloos V Atletisch V Ontbreken identiteit V Seksueel/ Exotisch V Zonder partner V Ambiteloos

Tabel 3: Turflijst stereotype eigenschappen

Op zoek naar Yolanda/ Aflevering: Nette mensen, 07-10-1984

Het eerste stereotype was dat Rik Rollinga een vriendelijke jongeman was. Toen hij in de trein zat met het oudere echtpaar en de man sprak over zijn vroegere lidmaatschap bij de NSB, bleef Rollinga net zo beleefd als tevoren. Kinderlijk was enigszins op hem van toepassing, omdat hij zich als een kwajongen verstopt had in de trein. Ook kon Rollinga als een entertainer gezien worden. Dit bleek onmiddellijk tijdens de intro. Terwijl Schippers de titelsong zong, bewoog Rollinga hemel en aarde om Yolanda te vinden, als een bezetene rende hij rond, ondervroeg hij mensen en pleegde hij telefoontjes. Niets kon hem nog schelen als zolang hij Yolanda maar zou vinden. Dit oogde lachwekkend. Zijn onnozelheid en naïviteit stonden in het verlengde van de kinderlijke eigenschap. Rollinga werd door zijn 'vrienden' in de maling genomen, maar

had hier geen besef van. Rollinga ontdekte pas bij zijn aankomst bij Soestdijk dat hij voor de gek was gehouden. De eigenschappen gezellig en vrolijk waren ook van toepassing op het personage Rik Rollinga. Hij was een toegankelijk personage en wilde zijn verliefdheid met iedereen delen. Hij probeerde zijn geliefde tastbaar te maken door haar foto op te hangen. Net als bij John Wijntak ontbrak er informatie over de achtergrond van Rollinga. Dit had mogelijk te maken met dat *Nette mensen* de eerste aflevering was van een zesdelige serie. Desalniettemin werd er geen aandacht besteed aan zijn etnische achtergrond. Er werd niets bekend over zijn nationaliteit. Tenslotte voldeed Rollinga aan de eigenschap geen partner te hebben. Deze eigenschap was enigszins verwant met het eerder genoemde ‘begeren van een witte vrouw’. Hij wilde wel een partner, maar kon haar niet krijgen. Bogle zou stellen dat Rollinga’s zoektocht naar Yolanda hem niets zou opleveren. Zelfs als hij haar zou vinden, zou zij onbereikbaar voor hem zijn vanwege haar witte huidskleur. Van de 24 stereotype eigenschappen voldeed Rollinga er aan negen. Eén eigenschap was niet op hem van toepassing. De percentages staan in tabel 4 weergegeven.

%	Ja	Nee	Nvt	Rik Rollinga
37,558,334,17				Tabel 4: Percentage stereotype eigenschappen Rik Rollinga

Op zoek naar Yolanda/ Aflevering: Nette mensen, 07-10-1984

Bij het vergelijken van Rollinga en Wijntak bleek dat hoewel Rollinga meer voldeed aan Bogle’s eigenschappen, beide personages bestempeld konden worden als brave jongens. Ze waren toegankelijk, makkelijk in de omgang en geliefd. De zwarte personages waren zoals het witte publiek hen graag zag, ze vormden geen bedreiging voor wie dan ook, ze hadden een baan en waren ambitieus. Ook wisten ze zich aan te passen in het witte Nederland en dit gold met name voor dokter John, die nota bene probleemloos bij een wit gezin inwoonde. De kans is groot dat witte programmamakers hier bewust voor hebben gekozen. De Nederlandse televisie kon immers niet meer om de opkomende zwarte acteurs heen. Gezien de maatschappelijke ophef omtrent, met name, Surinamers, kon het medium gebruikt worden om de negatieve beeldvorming van Surinamers tegen te gaan. Het argument dat Herdigein in zowel de rol van Wijntak als die van Rollinga als excuusneger was ingezet, blijft een discussiepunt en wordt niet uitgesloten.

4.4 De familie Wijntak

4.4.1 Inleiding

De familie Wijntak was de tweede geheel zwarte serie van Nederlandse bodem. De zesdelige televisieserie werd wekelijks uitgezonden door de IKON en was gebaseerd op het gelijknamige kinderboek van Hans Melissen. De serie behandelde het wel en wee van een Surinaamse familie in Nederland. De familie Wijntak was duidelijk een dramaserie. Het dramatische aspect werd veroorzaakt doordat er thema’s als discriminatie en racisme werden aangesneden. Niet eerder werd deze problematiek vanuit het standpunt van een zwarte familie getoond. Tijdens het volgen van de serie was de kijker getuige van tegen welke problemen zwarte Surinamers in Nederland aanliepen en hoe zij hiermee omgingen.

4.4.2 Synopsis

De familie Wijntak was een keurig Surinaams gezin. Vader Leo (Andre Conrad) had een eigen bedrijf. Hij was naar Nederland gekomen om voor een betere toekomst te zorgen voor zijn kinderen. Hij vond het erg belangrijk dat de buitenwereld zijn gezin beschouwde als nette mensen en niet als een stelletje dieven. Moeder Louise (Marica Olga-Esser) werkte als verkoopster. Ze was de stabiele factor in het huishouden. Ze probeerde haar opvliegende echtgenoot in bedwang te houden en een goede moeder te zijn voor haar kinderen. Oma Wijntak was naar Nederland gekomen omdat zij geopereerd moest worden. Bij afwezigheid van Louise hield ze een oogje in het zeil en regelde ze de huishoudelijke taken. Ze probeerde sturing te geven aan de levens van haar kinderen en kleinkinderen. De oudste zoon Harold was negentien jaar en studeerde aan de sociale academie. De opstandige Harold bekeek de witte Nederlandse samenleving met argusogen en was een pessimist. Hij vond dat zwarten onrechtvaardig behandeld werden. Toen hij hoorde dat zijn zusje bezig was met het organiseren van een anti-discriminatiedag op school stak hij zijn mening niet onder stoelen of banken. Het was een slecht idee, omdat het niet zou helpen. Jetty Wijntak was zestien jaar en ontwikkelde zich in een zelfbewuste vrouw. In tegenstelling tot haar broer bestreed ze negativiteit met positiviteit. Ze had een wit vriendje was klassenvoorzitster. Ze was zich ervan bewust dat ze als zwart meisje tweemaal zo hard moest werken als een wit meisje om haar doel te bereiken. Brian was tenslotte de benjamin. Hij was twaalf jaar. Op school had hij het niet gemakkelijk en thuis voelde hij zich buitengesloten. Doordat iedereen het thuis druk had door de recente verhuizing, had niemand tijd en oog voor hem. Zonder dat Leo en Louise het opmerkten, kwam hij in de problemen terecht. De thematiek in de familie Wijntak was hoofdzakelijk gerelateerd aan maatschappelijke problematiek. Importante thema's waren racisme, discriminatie, vriendschap en liefde.

4.3.3 Analyse

Bijna twintig jaar na de eerste aflevering van *De familie Wijntak* heeft de IKON de gehele serie nog goed bewaard staan in haar archief. De eerste aflevering van de serie werd uitgezonden op 7 januari 1985 en de laatste op 25 februari 1985. Hoewel alle afleveringen zijn bekeken, worden er twee afleveringen behandeld, te weten *De ommekeer* en *Voor schut*. De precieze data van uitzending zijn onbekend. Alle personages zullen onder de loep genomen worden. De reden hiervoor is het hier niet gaat om één zwart personage, maar om een hele familie waarvan de leden van elkaar verschillen. In *De ommekeer* begint de dag met een discussie tussen Harold en zijn moeder. Harold uit zijn onvrede over dat Brian gaat collecteren voor school. Hij vindt dat een zwart jongetje dit niet moet doen voor zijn witte school. Ze misbruikt hem alleen maar. 'Ze zullen hem immers nooit accepteren voor wie hij is'. Verder besluit Jetty zich kandidaat te stellen voor klassenvoorzitster. Op school wordt ze belachelijk gemaakt door twee witte klasgenoten. Met een Surinaams accent maken ze haar uit voor Desi Bouterse en geven ze aan met haar twee bongo's, haar borsten, te willen spelen. Tijdens de les stuurt de docente dezelfde twee jongens uit de klas omdat ze een tekening hebben gemaakt waarop staat: Nederland Blank. Bij het tellen van de verkiezingsstemmen aan het eind van de schooldag komt Jetty als winnares uit de bus. Haar overwinning wordt echter overschaduwd doordat ze haar witte vriendje met een wit meisje ziet zoenen. Op haar eerste werkdag wordt Louise ook geconfronteerd met

racisme. Haar cheffin verzoekt haar te letten op diefstal door zwart én wit en groot en klein. Louise raakt geïrriteerd door haar opmerking en vult haar zin aan met ‘man en vrouw’, waarop de cheffin knikt. Brian wordt tijdens het collecteren door een witte man uitgescholden voor roetmop en dief, waardoor hij het collecteren voor gezien houdt en gekwetst wegent. In het ziekenhuis zijn Leo en oma tenslotte onderwerp van gesprek in de wachtkamer van het ziekenhuis. Een witte man zegt: ‘daar betalen we nou belasting voor’, waarop een vrouw antwoordt: ‘heeft u ze ooit zien werken’. De man spreekt Leo aan: ‘ga maar lekker zitten, de dokter is nogal traag, je hebt toch alle tijd’. Enigszins geïrriteerd corrigeert Leo hem. Hij heeft immers een drukke baan. In *Voor schut* heeft Brian een cadeau voor zijn moeder gekocht, die de volgende dag jarig is. Een aantal klasgenoten willen weten of hij haar cadeau heeft gekocht met het geld van de collecte. Heimelijk kijkt Brian naar een wit meisje op wie hij verliefd is. Een klasgenoot die dit ziet, wijst hem erop dat zij niet met een dief mag thuiskomen. De jongens raken in een gevecht, waardoor Brian wordt geschorst. Hij baalt van de situatie en geeft aan Jetty toe dat hij liever zou willen dat zijn ouders blank waren. De volgende dag helpt Brian zijn vader met zijn werk. Hij denkt dat niemand van hem houdt, maar Leo stelt hem gerust. Wanneer Brian opdracht krijgt van zijn vader iets bij de bouwmarkt te kopen, besluit hij te stelen. Leo is boos op hem en gaat terug naar de bouwmarkt om de gestolen waar terug te brengen. Echter wordt hij aangehouden op verdenking van diefstal. Bij de Wibra betrapt Louise een witte vrouw op stelen en ze zegt er iets van. De vrouw schaamt zich omdat ze door een zwarte vrouw is betrapt. Tegelijkertijd wordt Jetty op school op het toilet geconfronteerd met hakenkuizen en racistische teksten, die op de muren geverfd zijn. Er staat: ‘Holland rein, stinknegers en Holland blank’.

’S Avonds wanneer Leo en Brian niet thuis zijn gekomen, verzoekt Louise Harold zijn vader en broertje te zoeken. Al snel ontdekt Harold dat zijn vader op het politiebureau zit. Thuisgekomen is Leo woedend. Hij wil het land uit. Hij is Nederland zat. Het resultaat van de analyse staat in tabel 5.

<i>Oma</i>	<i>Wijntak</i>	<i>Leo</i>	<i>Wijntak</i>	<i>Louise</i>	<i>Wijntak</i>	<i>Harold</i>	<i>Wijntak</i>	<i>Jetty</i>	<i>Wijntak</i>	<i>Brian</i>	<i>Wijntak</i>	JN	JN	JN	JN	JN	Stereotype
eigenschap	Vriendelijkheid	VVVVVV	Loyaliteit	VVVVVV	Gelovig	VVVVVV	Kinderlijk	VVVVVV	NVTNVT	Onwetend	VVVVVV	Muzikaal					
(Zingen & Dansen)	VVVVVV	Ondoordachtheid	VVVVVV	Entertainer	VVVVVV	Gebrekkig taalgebruik	VVVVVV	Onnozel/									
	Naiëf	VVVVVV	Ontevreden over afkomst	VVVVVV	Gestraft voor zwart-												
	zijn	VVVVVV	Moederfiguur	VNVTNVT	VNVTNVT	VNVTNVT	VNVTNVT	Gezellig/ Vrolijk/									
	Goedgeluimd	VVVVVV	Onbetrouwbaar	VVVVVV	Gevaarlijk	VVVVVV	Gewelddadig	VVVVVV	Begeren van een witte								
	partner	VVVVVV	Werkloos	NVTNVT	VNVTNVT	VNVTNVT	VNVTNVT	Atletisch	VVVVVV	Ontbreken identiteit	VVVVVV	Seksueel/					
	Exotisch	VVVVVV	Zonder partner	VVVVVV	NVTNVT	Ambitieloos	NVTNVT	VVVVVV									

Tabel 5: Turflijst stereotype eigenschappen

De familie Wijntak/ Afleveringen: De ommekeer en Voor schut, datum onbekend

Vanwege het grote aantal personages worden er een aantal stereotype eigenschappen behandeld waarop door minimaal twee personages gescoord werd. Om te beginnen werden oma, Brian, Louise en Jetty als vriendelijk beschouwd. Opvallend is dat vooral de vrouwelijke personages deze eigenschap bezaten. Ze waren alle drie sociaal en probeerden ondanks nare opmerkingen in hun richting beleefd te blijven. Brian’s vriendelijkheid had vooral te maken met dat hij geaccepteerd wilde worden door zijn leeftijdsgenoten. Hij wilde laten zien dat hij niet anders was dan anderen. Het waren Louise en oma die altijd gezellig en goedgeluimd waren. Er was weinig dat hen uit hun goede humeur kon halen. Ze kwamen over als

groothartige personen. Verder waren oma en Louise niet alleen daadwerkelijk moeder, maar vielen ze ook in de categorie zoals deze is benoemd door Bogle. Dit had te maken met hun betrokkenheid bij anderen. Louise wil het huiswerk van zowel Brian als zijn vriendje controleren en in het ziekenhuis probeerde oma's dokter Leo gerust te stellen door aan te geven dat hij zijn moeder zou behandelen alsof ze zijn eigen moeder was.

Als we kijken naar Jetty en Brian zien we dat ze beiden verliefd waren op witte mensen. Brian werd op een nare wijze uit de droom gehaald door een klasgenoot die hem betrapte, terwijl hij naar het witte meisje staarde. Jetty had een relatie gehad met een witte jongen, maar hij zette haar aan de kant gezet omdat ze niet genoeg tijd voor hem vrijmaakte. Toen ze hem met een wit meisje zag zoenen, had ze er de pest in. Bogle zou deze situatie verklaren door te stellen dat de witte jongen Jetty misschien wel interessant vond, maar uiteindelijk altijd voor een wit meisje met dezelfde achtergrond zou kiezen. Heel opvallend was dat alle personages positief scoorden op de 'bestrafing door de samenleving' voor het zwart-zijn. De reden voor deze 100%-score was dat *De familie Wijntak* racisme en discriminatie behandelde en omdat deze onderwerpen belicht werden vanuit het perspectief van de zwarte familieleden. Keer op keer werden zij geconfronteerd met de negatieve beeldvorming ten opzichte van zwarte mensen en de gevolgen ervan. Het onbegrip voor de Surinamers in Nederland bleek groot in de serie. Leo en Harold werden keer op keer in het verkeer aangehouden door de politie om hun legitimatie te tonen. Toen Leo de spullen die Brian in de bouwmarkt had gestolen terugbracht, werd hij zelf opgepakt door de politie. De boodschap was duidelijk: eerlijkheid loont misschien wel, maar niet als je zwart bent. Jetty werd constant lastiggevallen met vooroordelen over zwarte mensen door twee kortzichtige klasgenoten en ze werd met de vijandigheid ten opzichte van zwarte mensen geconfronteerd door de racistische leuzen en kreten op de toiletten van de school. Ook werd ze uitgescholden voor Desi Bouterse. Drie jaar na de Surinaamse decembermoorden was dit een gevoelig onderwerp. Brian had het het zwaarst. Als twaalfjarige jongen begreep hij niet waarom hij niet geaccepteerd werd. Het verschil tussen Brian en de rest van zijn familie was dat hij niet kon omgaan met zijn woede, waardoor hij op het verkeerde pad raakte. De stereotype eigenschappen per personage zijn in tabel 6 in percentages weergegeven.

%   Ja   Nee   NVT
Oma Wijntak 2566,678,33   Leo Wijntak 4,1791,674,17   Louise Wijntak 20,8379,17
Harold Wijntak 8,3391,678,33   Jetty Wijntak 2566,678,33   Brian Wijntak 37,545,8316,67

Tabel 6: Percentage stereotype eigenschappen van leden van de familie Wijntak

De familie Wijntak/ *Afleveringen*: De ommekeer en Voor Schut, datum onbekend

Kenmerkend voor de omroep IKON was dat zij aandacht besteedde aan onderwerpen als racisme, vrede en onderdrukking. Vrijwel al haar programma's waren educatief getint en wilden een specifiek thema ter discussie stellen. Dit deed de IKON ook in *De familie Wijntak*. Opvallend was wel dat er alleen maar aandacht werd besteed aan zwaar beladen thema's. In vrijwel geen enkele scène van *De familie Wijntak* ontbrak het element van racisme en/of discriminatie. In iedere scène was één van de familieleden het slachtoffer van een racistische opmerking of handeling. Hierdoor werd er nauwelijks aandacht besteed aan het tonen van heuglijke zaken en gebeurtenissen binnen een Surinaams gezin, het viertje van 'het Surinaams zijn' en het 'trots zijn' op de Surinaamse afkomst. Zelfs de verjaardag van Louise werd overschaduwed door de arrestatie van Leo. Het zou voor de witte kijker interessant geweest zijn haar met andere aspecten van 'het

Surinaams zijn' kennis te laten maken. Kanttekening is dan ook dat de familie Wijntak zich vrijwel alleen in een slachtofferrol bevond.

Bij het vergelijken van de Wijntaks met John Wijntak en Rik Rollinga, viel een aantal zaken op. Allereerst zijn alle personages, op de rebellerende Brian na, modelburgers. Ze leken op elkaar. Ze poogden zich aan te passen aan de inwoners van de witte Nederlandse samenleving. Ze leken op te (willen) gaan in de witte massa en geen kleur te bekennen. In het geval van John Wijntak en Rik Rollinga was dit geen probleem. Ze kwamen niet in aanraking met intolerant gedrag van hun witte medemens (althans niet in de bestudeerde afleveringen) en voelden zich zichtbaar geaccepteerd. Voor de Wijntaks was dit anders. Ondanks dat het gezin niet veel verschilde van een doorsnee wit Nederlands gezin, was ze wél anders. Dit verschil werd benoemd door het hameren op hun huidskleur. Eén van de boodschappen van de serie was dat ondanks dat je je als zwarte probeerde aan te passen aan een nieuwe leefsituatie en ondanks dat je een geslaagde carrière had je was en behandeld zou worden. De schuld van het probleem werd in de serie gelegd bij de Nederlandse samenleving. In Leo, Louise, oma, Harold en Jetty schuilde geen kwaad, ze waren eerlijk en oprecht.

Omdat vijf van de zes hoofdpersonen eigenlijk te mooi waren om waar te zijn, moest er ook een probleemfactor zijn en dit was Brian. Door een nare ervaring, raakte hij de weg kwijt met als gevolg dat hij niets anders deed dan liegen, vechten en stelen. De bedoeling van *De familie Wijntak* was de kijker begrip te laten opbrengen voor Brian's afkeurenswaardige gedrag. De serie wilde de kijker tonen dat intolerantie en racistisch gedrag ten opzichte van iemand kon leiden tot ambivalent en zelfs crimineel gedrag. Of de witte kijker meer begrip heeft gekregen voor de positie van de Surinamer in Nederland door *De familie Wijntak* is niet getoetst, maar de boodschap van de serie was wel duidelijk. De algemene indruk van zwarte personages in Nederlandse televisieseries tot nu toe, een uitzondering daargelaten, was dat ze bereidwillig, intelligent, hardwerkend en ongevaarlijk waren. Er werd weinig aandacht besteed aan cultureel inhoudelijke eigenschappen, kenmerken en tradities. Het initiatief van de IKON de educatieve *Familie Wijntak* uit te zenden was een goede. Maar over of ze erg representatief was, zullen de meningen verschillen.

4.5 Medisch Centrum West

4.5.1 Inleiding

Medisch Centrum West werd van 1988 tot 1994 uitgezonden door de TROS en was één van de eerste ziekenhuisseries. Ze werd geschreven door Hans Galesloot en won in 1992 de Televisierring voor het beste televisieprogramma. Net als de vorige series was ook *Medisch Centrum West* een dramaserie en geen –serial. De problematiek in *Medisch Centrum West* was uit het leven gegrepen. Dit was dan ook de reden dat ze veel mensen aansprak.

4.5.2 Synopsis

Zoals de titel aangaf speelde het verhaal zich af in een ziekenhuis. Het was niet gemakkelijk een samenvatting te geven van *Medisch Centrum West*, omdat het zo'n langlopende serie is geweest. De

verhaallijnen duurden vaak een aantal afleveringen of zelfs een seizoen lang. Ze werden afgewisseld met korte verhaallijnen die betrekking hadden op de ziekenhuispatiënten die iedere aflevering kwamen en gingen. In *Medisch centrum West* raakten het grote aantal dokters, verpleegkundigen en het overige ziekenhuispersoneel keer op keer betrokken in elkanders persoonlijke drama's, dilemma's en intriges. Thema's van *Medisch Centrum West* waren zeer gevarieerd. Ze verschilden van liefde, haat en vriendschap tot medische zaken als euthanasie, het leven en de dood.

De cast van *Medisch Centrum West* is door de jaren heen aan nogal wat verandering onderhevig geweest. Door de enorme omvang ervan zullen de hoofdpersonages die het meest zijn opgevallen tijdens het bekijken van de serie kort behandeld worden. Het personage dat in deze serie bestudeerd werd was Tineke Hagenbeek. Tineke was een intelligente vrouw. Ze werd gespeeld door actrice Gerda Cronie. Tineke wilde niets liever dan haar beroep goed uitoefenen. Ze was een arts in opleiding en werd begeleid door Jan van der Wouden (Mark Klein Essink). Onder toezicht van Jan behandelde ze haar eigen patiënten. Tineke was de enige zwarte dokter in het ziekenhuis. Jan van der Wouden draaide al een tijdje mee in het ziekenhuis. Hij had een relatie met zuster Ingrid van der Linden. Hij was een bekwaam en gerespecteerd arts. Reini Hermans was de hoofdzuster op de afdeling. Ze toonde betrokkenheid bij zowel haar collega's als haar patiënten en had een groot verantwoordelijkheidsgevoel. Ze was goed bevriend met haar naaste collega en psychologe Nelleke Terborg. Erik Koning was een van de meest gehaaide en gehate dokters in het ziekenhuis.

4.5.3 Analyse

Net als bijna alle series van dit hoofdstuk kwam het beeldmateriaal het Theaterinstituut van Amsterdam. De afleveringen die zijn behandeld zijn *Overspel* (08-03-1988) en *De aanklacht* (16-02-1988). Alleen de verhaallijnen die betrekking hebben op Tineke Hagenbeek zijn toegelicht. Blijken zal dat dit er een gering aantal zijn. In *Overspel* bleek dat Jan tevreden is over het werk van Tineke. Ze kan goed met mensen omgaan en vraagt goed door naar de klachten van haar patiënten. Jan besluit haar meer vrijheid te geven en stelt haar in de gelegenheid op eigen houtje een diagnose te stellen. Ondanks dat ze meteen een lastige patiënt heeft, brengt ze het er goed vanaf. *De aanklacht* speelt zich een aantal weken voor *Overspel* af. Wederom is de rol van Tineke Hagenbeek zeer klein. Ze verschijnt in een drietal scènes. Wanneer er 's ochtends een mishandelde vrouw wordt binnengebracht, stelt ze samen met arts Liza Messing de diagnose. Later op de dag wordt ze begeleid door specialist Eric Koning met wie ze haar dagelijkse ronde maakt. Tijdens de ronde stelt Eric haar voor aan zijn vader die hem een bezoekje brengt. Tenslotte vertelt Tineke haar collega's Suzanne en Irene tijdens de lunch dat ze heeft gezongen in de band van haar broer en dat ze eigenlijk professioneel zangeres is. Ze zingt vaak songs van Bob Marley, Diana Ross en Randy Crawford. Volgens Irene zou Tineke moeten gaan zingen in plaats van mensen verplegen. Het toetsingsschema er als volgt uit:

Tineke Hagenbeek J N Stereotype eigenschap Vriendelijkheid V Loyaliteit V Gelovig V Kinderlijk V Onwetend V Muzikaal (Zingen & Dansen) V Ondoordachtheid V Entertainer V Gebrekkig taalgebruik V Onnozel / Naïef V Ontevreden over afkomst V Gestraft voor zwart-zijn V Moederfiguur V Gezellig / Vrolijk / Goedgeleumd V Onbetrouwbaar V Gevaarlijk V Gewelddadig V Begeren van een witte partner V Werkloos V Atletisch V Ontbreken identiteit V Seksueel / Exotisch V Zonder partner V Ambiteloos

Tabel 7: Turflijst stereotype

Van alle stereotype eigenschappen bleek na het toetsen dat Tineke er aan drie voldeed. De eigenschap die het meest benadrukt werd doordat het onderwerp van gesprek was, was dat Tineke een muzikaal persoon was. Ze hield van zingen en optreden. Haar collega Irene vroeg zich af waarom Tineke niet stopte met het verplegen van mensen en zich bezig hield met haar passie. Hoewel niet de indruk werd gewekt dat Irene twijfelde aan de capaciteiten van Tineke als arts, stelde ze wel een carrièrevanandering voor. De talenten die je hebt, moet je gebruiken. Over Tineke's achtergrond was niets bekend, behalve dat ze een muzikale broer had. Echter was de eigenschap 'ontbreken identiteit' ook van toepassing op een aantal andere personages in deze aflevering. Of Tineke een man in haar leven had, was niet bekend. Tineke was nogal braaf en oninteressant in tegenstelling tot haar collega's als Suzanne, die door haar vader was verkracht en Ingrid, die zwanger was van de onvruchtbare Jan.

Tabel 8 toont percentueel de stereotype eigenschappen van Tineke Hagenbeek.

% Ja Nee Nvt Tineke Hagenbeek 12,587,5-Tabel 8: Percentage stereotype eigenschappen Tineke Hagenbeek

Medisch Centrum West/ Afleveringen: *Overspel* en *De aanklacht*, datum: 08-03-1988 en 16-02-1988

Bij het vergelijken van Tineke met John Wijntak en Rik Rollinga en vrijwel alle leden van de familie Wijntak kwam ik weer tot dezelfde conclusie. Tineke was een modelburger. Ze was een goede vriendin voor haar collega Irene, ze hield ervan mensen te helpen en heeft hier haar beroep van gemaakt. *Medisch Centrum West* heeft ons niet veel laten zien van Tineke, maar één ding was zeker...ze was een goed mens. Veel meer dan in de vorige series knaagde het gevoel dat de serie wél een zwarte dokter of verpleegster moest bevatten, maar dat er bewust voor is gekozen niet al te veel met het personage te doen. De verwachting was dat haar ontwikkeling in de andere afleveringen niet veel beter zou zijn. Hoewel Tineke deel uitmaakte van de vaste cast, behoorde haar rol eigenlijk tot de vaste bijrollen. Natuurlijk kon de geringe ontwikkeling van het personage van Tineke en haar verschijning in drie scènes in beide afleveringen ook toeval zijn. Niets is uitgesloten.

4.6 We zijn weer thuis

4.6.1 Inleiding

We zijn weer thuis werd van 1989 tot 1993 door de VPRO vertoond. Net als *Op zoek van Yolanda* was deze serie van de hand van Wim T. Schippers. Van alle eerder genoemde series was *We zijn weer thuis* de enige die mij persoonlijk niet bekend was. Ze bleek echter de meest gemakkelijke te zijn. De serie maakte indruk vanwege de dialogen, die bijna literair aandedden en de enorme dosis humor. *We zijn weer thuis* viel binnen het dramagenre komedie. Er liep een rode draad door de serie, namelijk het verkrijgen van de erfenis van vader Karel door zijn zonen Simon, Govert en Thijs.

4.6.2 Synopsis

We zijn weer thuis is een uitzonderlijk verhaal. Zij vertelt het verhaal van moeder Nel van der Hoed-Smulders (Truus Dekker) en haar drie volwassen zonen, Simon Raaspit (Wim T. Schippers), Govert Zwanenpark (Kenneth Herdigein) en Thijs van der Hoed (Dick van den Toorn). Alle zonen wonen nog thuis. Ze hebben verschillende vaders. Karel, de vader van Thijs beschouwde Simon en Govert als zijn eigen zonen. Wanneer Karel overlijdt laat hij zijn gezin vier miljoen gulden na. Zijn echtgenote Nel krijgt één miljoen. De kinderen krijgen ieder één miljoen mits ze bij hun moeder blijven wonen tot ze een geschikte vrouw hebben gevonden om mee te trouwen. Het addertje onder het gras is dat moeder haar toekomstige schoondochters moet goedkeuren.

De serie toonde op zeer humoristische wijze de dagelijkse beslommeringen van het vreemde gezin. Nel heeft in haar leven de liefde van drie mannen gekend. Alle drie hebben zij haar een zoon gegeven. Deze inmiddels volwassen zoons behandelt zij nog steeds alsof zij kinderen zijn. Simon Raaspit is de oudste. Hij is een macho en vol van zijn mannelijkheid. Hij heeft zijn handen vol aan het plezieren van vrouwen.. Over vader Raaspit is niets bekend. Simon heeft het gevoel dat hij niets betekent in tegenstelling tot zijn twee broers. Hij ziet Govert als de vrucht van zijn moeders liefde en Thijs als het symbool van haar redding. De tweede zoon is Govert Zwanenpark. Hij valt op vanwege zijn huidskleur. Govert is een zwarte ondernemer met een eigen computerbedrijf. De zaken lopen niet goed, maar hij is een volhouder. Govert is ervan overtuigd dat hij geboren is uit liefde. Het enige dat zijn moeder hem over zijn vader heeft verteld, is dat zijn vader is verdronken in de Caraïbische zee. Uit zijn dagelijkse bezigheden blijkt dat Govert vaak denkt aan zijn vader. Hij poogt hij hem te overtreffen in alles wat hij doet. Ondanks dat Govert het resultaat is van een one-night stand, beschouwt Nel Edu Zwanenpark, Govert's vader, als de liefde van haar leven. Thijs is tenslotte een moederskindje. Hij lijkt een brave jongen maar houdt er heimelijk een dubbelleven op na als escortjongen. Hij veracht zijn broers en is ervan overtuigd dat ze alleen maar thuis wonen omdat ze hun deel van de erfenis willen opstrijken. Voor een deel blijkt dit de waarheid. Wanneer een aantal afleveringen later het huis van Nel's broer Gerard en zijn vrouw Tineke ontploft, nemen zij ook hun intrek in Nel's villa. Dit tot ongenoegen van velen.

4.6.2 Analyse

We zijn weer thuis was zonder twijfel een bijzondere productie. Een witte, conservatieve, vrouw die drie zonen had van drie mannen was geen veelvoorkomend verschijnsel. Govert Zwanenpark en Edu Zwanenpark waren objecten van analyse. De afleveringen die behandeld zullen worden zijn *Moeders geheim* (31-12-1989) en *Hoogspanning* (21-01-1990). *Moeders geheim* begint met een voice-over die de situatie beschrijft in huize van der Hoed-Smulders. Terwijl de kijker naar het ontbijtende gezin kijkt, vraagt een stem zich af waarom de zonen nog thuis wonen. Govert ontbijt intussen haastig, omdat hij een afspraak heeft. Nel houdt hem tegen. Het is belangrijk dat hij goed ontbijt. Hierna volgt er een flashback. Deze beantwoordt door middel van een zwart-wit scène de gestelde vraag.

In Nel's slaapkamer klaagt Thijs bij zijn moeder over zijn broers, die in de keuken bespreken hoe ze hun deel van de erfenis kunnen opeisen. Ze komen ook tot de conclusie dat ze het niet slecht hebben thuis.

Wanneer er bloemen worden bezorgd voor Nel, is Simon blij voor zijn moeder. Hij zou het leuk vinden als ze opnieuw verliefd zou worden. Govert is ervan overtuigd dat dit onmogelijk is. Zijn vader was immers haar grote liefde. Nel heeft verder een drukke dag voor de boeg. Ze bezoekt de kapper en koopt nieuwe kleding, omdat ze heeft een afspraakje heeft met Edu Zwanenpark, de ‘verdrongen’ vader van Govert. Tijdens het etentje, probeert Nel Govert ter sprake te brengen, maar Edu doet of hij haar niet hoort. Duidelijk wordt dat Govert niet de vrucht van moeders liefde voor Edu is, maar dat hij verwekt is tijdens een wilde nacht. Thijs, die werkt in de bistro waar zijn moeder en Edu dineren, legt hij het verband. Hij belooft zijn moeder dat hij haar geheim zal bewaren.

In *Hoogspanning* maakt de kijker kennis met de broer van Nel en zijn vrouw. Ze verblijven tijdelijk bij Nel en haar zonen. Tijdens het ontbijt bespreken Nel, Simon en Govert de situatie van Tineke en Gerard. Nel wil hen helpen. Govert vindt hen profiteurs. Ze zetten de situatie in huis op zijn kop. Thijs vertelt Nel dat hij niet meer in de bistro werkt maar dat hij cursussen volgt. Al snel blijkt dat hij liegt en een baan als escortjongen heeft. Gerard doorzoekt intussen de slaapkamer van Nel op zoek naar geld. Wanneer hij een waardevolle vaas breekt, gooit hij het slaapkamerraam in en doet hij alsof er is ingebroken. Tineke maakt intussen dankbaar gebruik van de escortservices van Thijs. In tabel 9 is het toetsingsresultaat af te lezen.

	Govert Zwanenpark	Edu Zwanenpark	JN	JN	Stereotype																																														
eigenschap	Vriendelijkheid	VV	Loyaliteit	VV	Gelovig	VV	Kinderlijk	VV	Onwetend	VV	Muzikaal (Zingen & Dansen)	VV	Ondoordachtheid	VV	Entertainer	VV	Gebrekkig taalgebruik	VV	Onnozel/ Naïef	VV	Ontevreden over afkomst	VV	Gestraft voor zwart-zijn	VV	Moederfiguur	NVT	NVT	NVT	NVT	Gezellig/ Vrolijk/ Goedgeluimd	VV	Onbetrouwbaar	VV	Gevaarlijk	VV	Gewelddadig	VV	Begeren van een witte partner	VV	Werkloos	VV	Atletisch	VV	Ontbreken identiteit	VV	Seksueel/ Exotisch	VV	Zonder partner	VV	Ambitieeloos	VV

Tabel 9: Turflijst stereotype eigenschappen

We zijn weer thuis/ Aflevering: Moeders geheim en Hoogspanning, datum 31-12-1989 en 21-01-1990

Zoals uit het bovenstaande schema blijkt, voldeed Govert Zwanenpark aan vier van de eigenschappen en Edu Zwanenpark aan drie. De reden dat kinderlijk van toepassing waren op Govert was duidelijk. Hij was een volwassen man en werd behandeld en toegesproken als een jongetje van tien jaar. Deze eigenschap was echter niet specifiek aan Govert toebedeeld. Nel behandelde al haar zonen als kleuters en geen van hen protesteerde hiertegen. Govert leek geen behoefte te hebben aan onafhankelijkheid. Onwetend was Govert zeker. Nel heeft hem verteld dat zijn vader is verdronken in de Caraïbische Zee. Govert realiseerde zich dat het verhaal van geen kant klopte. Toch koos hij ervoor in de ontkenningfase te blijven.

Hoewel de kijker geen kennis heeft gemaakt met de geliefden van Govert, werd duidelijk dat hij goed lag bij de dames. Govert en zijn broer Simon bespraken regelmatig de omvang van hun ego én hun mannelijkheid. Ondanks dat alle drie de broers uit waren op het geld van hun overleden vader was Govert de enige die niet te lui was om te werken. Zijn projecten waren niet altijd geslaagd, maar Govert liet zich niet ontmoedigen. Ondanks dat Thijs altijd de moralist uithing, was hij nauwelijks een man van eer als mannelijke prostituee en Simon werkte al helemaal niet. Govert was een simpele, nuchtere jongeman uit een bijzonder gezin. Er was niets bijzonders aan hem op te merken.

De conclusies met betrekking tot Edu Zwanenpark waren gebaseerd op één scène van ongeveer vijf minuten uit de aflevering *Moeders geheim*. Hierin werd duidelijk dat Edu geen betrouwbare man was. Hij maakte een afspraakje met Nel, waardoor zij hoopte op een hereniging. Ze was nog steeds verliefd op hem. Snel had ze echter door dat hij nooit zijn vrouw en kinderen zou verlaten om bij haar en Govert te zijn. Tabel 10 geeft de scores van Edu en Govert aan.

% Ja Nee NVT
Govert Zwanenpark 16,6779,164,17 Edu Zwanenpark 12,583,334,17
Tabel 10: Percentage
stereotype eigenschappen Govert Zwanenpark en Edu Zwanenpark

We zijn weer thuis/ Afleveringen: Moeders Geheim en Hoogspanning, datum 31-12-1989 en 21-01-2000

Herdigein gaf aan dat hij niets dan brave jongens wilde spelen om de witte Nederlander een positief beeld te verschaffen van de zwarte man. Dat hij in zijn opzet is geslaagd blijkt. Govert Zwanenpark kon naast John Wijntak en Rik Rollinga in het rijtje van brave mannen geplaatst worden. Er was niets bijzonders of negatiefs op hen aan te merken. Ondanks dat de kijker niet veel van Edu Zwanenpark zag, werden er kanttekeningen gezet bij zijn persoon. Hij wilde niets te maken hebben met zijn zoon en dit maakte hem onbetrouwbaar. Ook leek hij Nel aan het lijntje te houden. Nergens werd namelijk duidelijk waarom hij met haar af wilde afspreken. Misschien hoopte hij op nog een wilde nacht met haar. Edu speelde in ieder geval met de gevoelens van Nel, wat hem weinig sympathie opleverde.

4.7 Deelconclusie

In de jaren tachtig maakte wit Nederland kennis met haar zwarte medemens op de Nederlandse televisie, die haar plek steeds meer opeiste en de kans kreeg zichzelf aan het witte publiek te tonen. Net als in iedere soap- en dramaserie maakte de kijker kennis met vele typetjes. Donald Bogle constateerde in zijn boek dat de typetjes die de zwarte acteurs en actrices speelden in de Amerikaanse film en op de Amerikaanse televisie veelal dezelfde waren en zeer negatief. Ondanks dat de Nederlandse televisie de zwarte typetjes niet benoemd heeft, zoals Bogle dit heeft gedaan voor de Amerikaanse, is onderzocht of de stereotype eigenschappen die aan de zwarte Amerikaanse film- en televisietypetjes zijn toegeschreven ook herkenbaar zijn in de zwarte Nederlandse televisiepersonages. In de voorgaande paragraaf is per aflevering bekeken of de zwarte personages karaktereigenschappen bevatten zoals die door Bogle zijn benoemd. De vraag die hier beantwoord moet worden, is:

In hoeverre beantwoorden de zwarte personages in de Nederlandse televisieseries aan de door Donald Bogle genoemde stereotypen?

Om deze vraag te beantwoorden zijn alle geturfde resultaten zijn in tabel 11 samengevoegd.

Jaren Tachtig	Stereotype eigenschap	Vriendelijkheid	5Loyaliteit	3Gelovig	-Kinderlijk	2Onwetend
1Muzikaal (Zingen & Dansen)	1Ondoordachtheid	1Entertainer	2Gebrekkig taalgebruik	-Onnozel/ Naïef		
2Ontevreden over afkomst	1Gestraft voor zwart-zijn	6Moederfiguur	2Gezellig/ Vrolijk/ Goedgeluimd			

3Onbetrouwbaar	1Gevaarlijk	-Gewelddadig	1Begeren van een witte partner	4Werkloos	-Atletisch
- Ontbreken identiteit	3Seksueel/ Exotisch	5Zonder partner	6Ambitieloos	1 Tabel 11: Totaal aantal gescoorde eigenschappen in de televisieseries uit de jaren tachtig	

Een aantal van de karaktereigenschappen scoorde een hoog op Bogle's lijst. De hoogste score die is behaald, gold voor 'gestraft worden voor het 'zwart zijn''. Deze score is voortgekomen uit *De familie Wijntak*. De Wijntaks waren de enigen die aan deze score bijdroegen. De hoge score had te maken met het educatieve gehalte van de serie. De IKON wilde haar publiek duidelijk maken hoe erg racisme aan de orde was in de samenleving en wat er kon gebeuren met mensen indien je hen uitsloot. Iemand bestraffen vanwege zijn of haar huidskleur was belachelijk en onacceptabel, maar gebeurde wel. De tweede eigenschap die opvallend hoog scoorde, was vriendelijkheid. Bijna de helft van de bestudeerde personages bezat deze eigenschap. Een verklaring voor dit hoge aantal kon zijn dat de programmamakers een poging deden zwarte mensen op een positieve wijze te introduceren in de Nederlandse samenleving. Programmamakers lieten de kijker zien dat zwarte mensen, veelal Surinamers in die tijd, betrouwbaar waren als een dokter, een buurman of zelfs een vriend. Vriendelijkheid vierde hoogtij toen Rollinga de treinreiziger niet tegensprak toen hij sprak over zijn tijd als NSB'er en fatsoenlijkheid toen Leo de producten die zijn zoon in de bouwmarkt had gestolen terugbracht. Ze waren de goedheid zelve. De eigenschap 'seksueel/ exotisch' was de tweede eigenschap waarop vijfmaal werd gescoord. De eigenschap vooral de mannelijke personages toe. Zij waren allemaal charmant en seksueel. John Wijntak had aandacht van vrouwen die zijn vriendin niet waren, Edu Zwanenkamp bezat Nel's hart nog steeds na twintig jaar en Govert besprak met zijn broer de omvang van zijn mannelijkheid. Voor Jetty gold dat ze het slachtoffer was van mannelijk macho gedrag. De jongens in haar klas benaderden haar als een exotisch seksobject. Viermaal werd het kenmerk 'het begeren van een witte partner' geturfd. Alleen John Wijntak was erin geslaagd een witte liefde te veroveren. Jetty Wijntak verloor haar liefde aan een wit meisje. Brian's en Rik's witte liefdes waren onbereikbaar voor hen. Het kenmerk 'zonder partner' was hier verwant aan. Zes van de elf personages hadden geen vaste partner. Bogle stelde dat een dergelijke score het resultaat was van de poging van de programmamakers de hoofdpersonen te deseksualiseren. Opvallend was dat er op het kenmerk 'werkloos', 'gevaarlijk' en 'gebrekkig taalgebruik' niet werd gescoord. Alle zwarte volwassenen hadden een baan en hun aanwezigheid werd nergens als een directe bedreiging beschouwd. Op 'ambiteloos' werd ook maar eenmaal gescoord. De zwarte personages bleken allen een doel voor ogen te hebben.

Bij het naast elkaar plaatsen van alle personages viel meteen op dat het aantal overeenkomsten groter was dan het aantal verschillen. Op Edu en Brian na waren de personages uit dit hoofdstuk goed en rechtschapen. Ze konden als voorbeelden dienen voor mensen uit alle lagen van de samenleving. Zwarte kijkers van de series realiseerden zich dat ze dokter konden worden als John en Tineke, fotograaf als Rik of ondernemer als Govert en Leo. Herdigein gaf aan bewust een steentje te willen bijdragen aan de positieve beeldvorming van Surinamers door alleen rollen aan te nemen die als voorbeeldfunctie konden dienen. Op de vraag of hij zich realiseerde dat hij één van de weinige zwarte acteurs in Nederland was, antwoordde hij: *'ik was me er heel erg van bewust omdat het de tijdsgeest was. Het was een item. Ik heb het niet zo gevoeld dat ik bijzonder was*

op de televisie, maar ik was me wel bewust van de discussie, het maatschappelijk debat daarover'. Hij vertelde ooit te zijn uitgenodigd in een show van Sonja Barend. Het onderwerp waar ze over spraken was: negers op televisie. Herdigein had de naam lastig te zijn. Hij hield zich bijna verkrampd bezig met welke rollen hij wel en niet aanvaardde. Hij weigerde de rol van een junk in een film of serie en wilde niet geassocieerd worden met de negatieve verhalen in de kranten over de oproerkraaiende Surinamers. *De familie Wijntak* trachtte de witte kijker op eigen wijze de ernst van verschijnselen als discriminatie en racisme te laten inzien door haar met de problematiek te confronteren. Iedereen probeerde op zijn of haar manier de Nederlandse kijker bewust te maken van wat het betekende om zwart zijn.

Verschillen tussen de personages waren nauwelijks aan te wijzen. De vreemde eenden in de bijt waren, als eerder gezegd, Brian en Edu. Ze hielden zich bezig met minder koosjere zaken dan de kijker wilde zien. Ondanks dat het gedrag van Brian afkeurenswaardig was, wist de kijker voor hem toch begrip op te brengen. Hij was een jongen van twaalf jaar, die werd gepest op school en geheel onterecht werd uitgescholden. Omdat hij de indruk wekte dat hij wist dat hetgeen hij deed verkeerd was, was er hoop voor hem. Edu daarentegen was een volwassen man. Tegen beter weten in nam hij contact op met Nel die al jaren verliefd op hem was. Hij deinsde niet achteruit voor een spannend avontuurtje maar was niet ook niet bereid de gevolgen van zijn handelen te dragen. Het negatieve beeld van Edu speelde in op het beeld dat zwarte mannen niet voor hun kinderen wilden zorgen.

Herdigein's idealistische instelling heeft ongetwijfeld bijgedragen aan het gemiddelde scoringspercentage van 19,6% in dit hoofdstuk. Of dit een hoog of laag percentage is, zal pas blijken aan het einde van hoofdstuk vijf. De conclusie die in ieder geval getrokken kan worden is dat de media van de jaren tachtig hebben geprobeerd een positief beeld te schetsen van de zwarte mannen en vrouwen in de witte Nederlandse samenleving. Ze waren goede, betrouwbare mensen en de indruk werd gewekt dat de bestaande stereotypen over hen zeker niet allemaal op waarheid berustten. Dit bleek vooral uit *De familie Wijntak*. Over het algemeen zijn de personages uit de jaren tachtig in een gunstig daglicht gesteld. Op Tineke Hagenbeek zou ik de zwarte acteurs en actrices uit de serie na geen excuusnegers willen noemen. John Wijntak en Govert Zwanenpark maakten een essentieel deel uit van de verhaallijn van hun serie. Ze speelden beide in één van de leidende rollen. In *De familie Wijntak* wil ik ook absoluut niet spreken van excuusnegers. Het gezin was het onderwerp van het verhaal. Gezien de verhaallijn had het gezin onmogelijk wit gezin kunnen zijn. Het gegeven dat de gezinsleden zwart waren, was essentieel in het verhaal. Rik Rollinga was een twijfelgeval. Zijn naam klonk Nederlands en zijn personage had gemakkelijk door een wit personage gespeeld kunnen worden. De reden dat ik Rollinga niet als excuusneger wil labelen is dat Bogle zou stellen dat Rollinga met zijn huidskleur perfect in deze rol paste. Hij was een zwarte jongeman die een zoektocht instelde naar een wit meisje. De reden dat hij zes afleveringen nodig had om haar te vinden, was juist dat hij zwart was. Het kon een zwarte man niet gemakkelijk worden gemaakt een wit meisje aan zijn zijde te krijgen. Het personage was hem dus op het lijf geschreven. Dit was anders in het geval van Tineke. Haar personage had ieder andere kleur kunnen hebben en haar naam kunnen krijgen. Haar huidskleur deed er niet toe in de serie. Het aantal personages in *Medisch Centrum West* was zo groot, dat er wel een zwart personage aan de cast toegevoegd

moest worden om eventueel commentaar of kritiek tegen te gaan.

Hoewel er meer kansen werden gecreëerd voor zwarte acteurs en actrices in het algemeen, is het een gegeven dat de 'zwarte rollen' in drie van de vijf jaren tachtig-series werden vervuld door Kenneth Herdigein.

Opvallend was dat alle rollen die hij speelde omvangrijker waren in vergelijking met de rollen van Tineke Hagenbeek en de leden van *De familie Wijntak*. Dit gaf aan dat Herdigein als zwarte acteur erkend en gewild was. De programmamakers hadden vertrouwen in zijn talent. Op de vraag of er buiten Herdigein, Cronie en de acteurs van *De familie Wijntak* genoeg aanbod was van zwart talent in Nederland, kan geen antwoord duidelijk gegeven worden. Bij het navragen bij diverse theaterscholen of de leerlingen op afkomst werden geregistreerd bleek het antwoord veelal negatief. Het zou overigens niet gemakkelijk zijn op nationaliteit te achterhalen hoeveel Afro-Surinamers en -Antillianen de Nederlandse theateropleidingen bezochten, gezien dat het grootste deel van hen de Nederlandse nationaliteit bezat. Gebaseerd op de melding van Herdigein dat hij in de loop van het volgen van de vierjarige opleiding geen andere zwarte acteur op de opleiding had gesignaleerd, kon alleen geconcludeerd worden dat het aantal gering moest zijn geweest.

Dat de eigenschappen die Bogle benoemt ook herkenbaar waren in de zwarte typetjes in de Nederlandse televisiedramaserie is gebleken. Van de vierentwintig eigenschappen wordt er op negentien minimaal éénmaal gescoord. De eigenschappen die eerder belicht zijn, behoren tot de uitschieters. Er werd niet opvallend veel gescoord op de eigenschappen die één specifiek typetje toebehoorden. Wel werd duidelijk dat de typetjes voornamelijk lieve en rechtschapen mensen waren. Of deze trend zich voortzet, zal blijken.

Herdigein, Kenneth, Interview Denise Zending, 25-10-2003

www.ruuddegraaf.nl, achtergrond, p.1, datum bezoek 28-01-2004

www.ruuddegraaf.nl, achtergrond, p.1, datum bezoek 28-01-2004

Tefsen, Carry, De Telegraaf binnenland uit: www.krant.telegraaf.nl/krant/archief

Theater Instituut Amsterdam, video: *La Cloche*, datum onbekend

Herdigein, Kenneth, Interview Denise Zending, 25-10-2003

De familie Wijntak, aflevering 3: *de ommekeer*

De familie Wijntak, aflevering 3: *de ommekeer*

De familie Wijntak, aflevering 3: *de ommekeer*

De familie Wijntak, aflevering 3: *de ommekeer*

De familie Wijntak, aflevering 3: *Voor Schut*

De familie Wijntak, aflevering 3: *de ommekeer*

De familie Wijntak, aflevering 3: *de ommekeer*

Herdigein, Kenneth, Interview Denise Zending, 25-10-2003

Herdigein, Kenneth, Interview Denise Zending, 25-10-2003

Herdigein, Kenneth, Interview Denise Zending, 25-10-2003

Hoofdstuk 5

DE JAREN NEGENTIG

5.1 Inleiding

In de jaren negentig was een opwaartse groei zichtbaar in het aantal zwarte acteurs en actrices in Nederlandse televisiedrama's. Dit decennium werd kennis gemaakt met een nieuwe generatie acteurs. Tot de acteurs van de vroege jaren negentig behoorden Jetty Mathurin (Vrouwenvleugel), John Jones (Sam Sam) en Winston Rodrigues (Uit de school geklapt). Eind jaren negentig maakte Nederland ook kennis met acteurs als Manoushka Zeegelaar-Breeveld (Blauw Blauw) en Raymi Sambo (All Stars). Net als hoofdstuk vier behandelt dit hoofdstuk vijf Nederlandse televisiedramaseries. De keuze uit het aantal series met zwarte acteurs en actrices in de hoofdrol bleek groter dan het voorgaande decennium.

De belangrijkste reden voor de eerste keuze *Sam Sam* was de immense populariteit. Bijna tien jaar na de eerste aflevering werden de herhalingen nog vertoond. *Sam Sam* werd bijna in haar geheel gedragen door hoofdpersonage Jimmy de Waard (John Jones). De tweede serie *Westzijde Posse* onderscheidde zich door het Amerikaanse concept. De serie draaide om een groep jongeren die hun gedeelte van de stad, de Westzijde, probeerden te beschermen tegen onuitgenodigde buitenstaanders. Ferro (Howard Komproe), Astra (Miranda Bergen) en Ozzy (Winston Rodrigues) waren de objecten van onderzoek. De succesvolle VARA-serie *All Stars* mocht in dit rijtje niet ontbreken. Het enige zwarte personage in de serie was Paul, een rol van Raymi Sambo. Voor politieserie *Blauw Blauw* is gekozen omdat het één van de weinige series was waarin een zwarte vrouwelijke actrice een aanzienlijke rol had. Zowel de rol van Astrid (Manoushka Zeegelaar-Breeveld) als die van haar televisiebroer Rodney (John Williams) werden bestudeerd. Tenslotte werd de TROS-politieserie *Spangen* behandeld, waarin de aandacht uitging naar Thomas (Mike Libanon). Wederom moest de tweede deelvraag beantwoord, die luidt:

In hoeverre beantwoorden de zwarte personages in de Nederlandse televisieseries aan de door Donald Bogle genoemde stereotypen?

In de deelconclusie zullen de resultaten van dit hoofdstuk worden vergeleken met de resultaten uit hoofdstuk vier en zal er duidelijk worden of er van de jaren tachtig naar de jaren negentig toe sprake was van een ontwikkeling in de stereotype beeldvorming van zwarten in Nederlandse televisieseries.

5.2 Sam Sam

5.2.1 Inleiding

Het succesvolle *Sam Sam* was sinds 1994 op de Nederlandse buis te bewonderen. Ze werd in eerste instantie uitgezonden door de commerciële omroep Veronica. *Sam Sam* viel onmiskenbaar binnen het dramagenre komedie. De serie was gebaseerd op de Engelse serie *Man about the house*. In de jaren zeventig werd deze serie ook vertoond op de Nederlandse televisie. Zij vertelde het verhaal van de twee huisgenoten Chrissy (Paula Wilcox) en Jo (Sally Thomsett), die een kamer verhuurden aan chef-kok Robin (Richard O'Sullivan). Robin voelde zich aangetrokken tot beide dames en deed tevergeefs verwoede pogingen hen voor zijn charmes te laten vallen. Doordat de bemoeizuchtige huisbaas George Roper (Brian Murphy) en zijn vrouw Mildred (Yootha Joyce) zich constant met zijn zaken bemoeiden, bleven zijn kansen bij de dames minimaal. Het concept van *Man about the house* was letterlijk overgenomen en bewerkt door de Nederlandse schrijvers van *Sam Sam*.

5.2.2 Synopsis

De kern werd in *Sam Sam* gevormd door Jimmy de Waard (John Jones), Christien Meeuwissen (Anne-Mieke Ruyten) en Jolande van Staveren (Elle van Rijn). Net als in *Man about the house* waren Jo en Chris huisgenoten die besloten een kamer te verhuren aan kok Jimmy de Waard. Het drietal belandde constant in vreemde situaties. De onderburen Nol en Rietje Brouwer (Jules Royaards en Bea Meulman) waren begaan met het welzijn van de drie, maar hun bemoeizucht leidde regelmatig tot de nodige irritatie. Thema's in *Sam Sam* waren humor, liefde, vriendschap en seks.

In *Sam Sam* waren de typetjes duidelijk aan te wijzen. Christien Meeuwisse (Chris) was de denker van het stel. Ze was altijd in voor een lolletje, maar bleef met beide benen op de grond staan. De blonde Jolande van Staveren (Jo) deed het 'blond zijn' eer aan. Ze wist dat ze een mooie vrouw was en dat mannen haar aantrekkelijk vonden. Ze was sexy en kleepte zich hier naar. Café-eigenaar Lex Pijnacker (Joost Buitenweg) was de beste vriend van Jimmy. Regelmatig bood Lex Jimmy een luisterend oor, wanneer hij weer in de problemen zat. Lex was een oppervlakkige oversekste macho, waardoor hij niet erg populair was bij de vrouwen. Benedenbuurvrouw Rietje Brouwer had een saai leven, maar berustte in haar lot. Thuis zwaaide ze met de scepter. Echtgenoot Nol had niets te vertellen. Zo nu en dan laaide het vuur wel eens in Rietje op en probeerde ze iets spontaans te doen. De oplaaiende vlammen werden meestal snel gedoofd door Nol's

passieve gedrag. Desondanks hield hij zielsveel van zijn vrouw. Het personage waar het in *Sam Sam* om draaide, was de zwarte chef-kok Jimmy. Hij had geen vaste baan en kluste overal bij om de huur te kunnen betalen. Een element van amusement in *Sam Sam* was dat de klussen die hij aanpakte meestal in de soep liepen. Hij hield van gek doen en grapjes maken en was nooit serieus. Hoewel Chris de vrouw was op wie hij verliefd was, bracht hij zijn tijd door met het versieren van andere vrouwen. De liefde van Chris leek immers onbereikbaar. Dat Jimmy een nietsnut was, bleek uit de titelsong die door hemzelf zelf werd gezongen:

Ik heb geen mooie auto, Ik heb geen geld

Ik ben niet wat je noemt een echte superheld

Maar ik heb gouden handen en een beetje een grote bek

Dus gooi je haar los

Maak me gek

5.2.3 Analyse

Door de eindeloze herhalingen van *Sam Sam* ontbrak het niet aan materiaal. De originele data van de uitzendingen waren onbekend. De afleveringstitels luidde: *Men in white* en *Deaf and deafer*. In *Men in white* hebben de huisgenoten een probleem. Geen van hen heeft een baan en de huur moet betaald worden. Jimmy heeft in een supermanachtig kostuum gesolliciteerd bij een supermarkt, maar heeft de baan niet gekregen omdat hij in slaap viel tijdens het sollicitatiegesprek. Intussen is Chris aan het luieren. Ze wacht op een telefoontje van haar vriendje Enno. Als Jo thuiskomt vertelt ze dat ze ontslag heeft genomen omdat haar baas haar geen toestemming gaf voor vakantie én omdat hij haar seksueel heeft benaderd. Ze negeert het advies van Jimmy en Chris een klacht in te dienen.

Wanneer Jimmy een klus krijgt om een diner te verzorgen, accepteert hij deze om de huur te kunnen betalen. Hij vraagt Jo om hem te helpen. Zij wil dit alleen als ze een kort rokje mag dragen. Dat Jo geen aanleg heeft voor de bediening blijkt snel. Ze maakt constant fouten. Jimmy besluit haar te helpen, maar bedenkt zich als hij één van zijn ex-vriendinnen aan de eettafel ziet zitten. Zij heeft Jimmy ooit verlaten voor een rijke man. Wanneer Jo weer een fout maakt, wil één van de gasten de chef-kok spreken. Zijn poging de eetkamer incognito te betreden mislukt en zijn ex-vriendin volgt hem terug naar de keuken. Snel stopt Jimmy zijn hoofd in de prullenbak in de hoop dat zij hem niet herkent. De ex betreurt het dat het niets is geworden tussen haar en Jimmy, maar wil hem geen tweede kans geven. Ze noemt Jimmy een armzalige kok. Hij voelt zich hierdoor een mislukkeling.

Doordat Jimmy en Chris de volgende dag een anoniem telefoontje plegen naar de baas van Jo's manager over diens seksuele intimidatie krijgt Jo onmiddellijk haar baan terug en is het huurprobleem opgelost. In *Deaf and deafer* ergert Jimmy zich Chris en Enno. Volgens Jo en Lex is Jimmy jaloers. Om Jo's en Lex' ongelijk te bewijzen, doet Jimmy een poging tot het versieren van een mooie vrouw. Door zijn klungeligheid wil deze echter niets van hem weten. Wanneer Jimmy later op de avond met oorpijn thuiskomt, verstoort hij de romantisch geplande avond van Chris en Enno. Jo's poging de pijn te verzachten door cola in Jimmy's oor te gooien loopt verkeerd af. Hij moet onmiddellijk naar het ziekenhuis, waar blijkt

dat hij gescheurde trommelvliezen heeft. Thuisgekomen is Jimmy beledigd als hij erachter komt dat Chris denkt dat hij doet alsof hij pijn heeft. Geïrriteerd brengt hij zijn avond bij Lex door. Terug op zijn kamer maakt Jimmy ontzettend veel herrie. Hij wil Chris en Enno laten denken dat hij de liefde bedrijft met iemand. Wanneer Chris zijn kamer binnenkomt valt Jimmy door de schrik en stoot hij zijn hoofd. Hij heeft onmiddellijk zijn gehoor terug, maar moet meteen terug naar het ziekenhuis voor een mogelijke hersenschudding. Chris en Enno brengen hem. Uiteindelijk slaagt Jimmy er toch in hun romantische avond te verpesten. Het resultaat van het turven van Jimmy's eigenschappen is in tabel 1 weergegeven.

Jimmy de Waard Ja Nee Stereotype eigenschap Vriendelijkheid V Loyaliteit V Gelovig VKinderlijk VOnwetend VMuzikaal (Zingen & Dansen) VOndoordachtigheid VEntertainer VGebrekkig taalgebruik VOnnozel/ Naïef VOntevreden over afkomst VGestraft voor zwart-zijn VMoederfiguur NVT NVT Gezellig/ Vrolijk/ Goedgehumd VOnbetrouwbaar VGevaarlijk VGewelddadig VBegeren van een witte partner V Werkloos VAtletisch VOntbreken identiteit VSeksueel/ Exotisch VZonder partner V Ambitieloos

Tabel 1: Turflijst stereotype eigenschappen
Sam Sam/ Aflevering: *Men in white* en *Deaf and Deaf*, datum onbekend

Van de vierentwintig stereotype eigenschappen bezat Jimmy er twaalf. In de eerste plaats telde de eigenschap 'loyaal' mee. Jimmy was erg loyaal tegenover van zijn vrienden en huisgenoten. Hij stelde zich beschermend op, ook al was dit vaak uit eigenbelang. Zo lichtte hij de manager van de baas van Jo in over dat Jo seksueel benaderd werd en wilde hij Chris beschermen tegen Enno. In werkelijkheid wilde Jimmy Chris voor zichzelf hebben. In *Men in white* bleek dat Jimmy ontzettend kinderachtig was. Zo stopte hij zijn hoofd in een vuilnisbak zodat zijn ex-vriendin hem niet zou herkennen en liep hij als een kleine blijde jongen in huis rond in een soort supermanpak. In *Deaf and deaf* voelde Jimmy zich verwaarloosd en deed hij alles om in de belangstelling te staan. Hij gedroeg zich aanstellerig en wilde aandacht van Chris. De acteerprestaties van Jones kwamen vaak over als overacting. De eigenschappen ondoordacht en onnozel bleken onder meer toen Jimmy toestond dat Jo cola in zijn oor gooide om hem van zijn oorpijn af te helpen. Dat Jimmy de ultieme entertainer moest voortstellen, was voor de kijker duidelijk. Het personage van Jones kwam op geen enkele wijze serieus over, diende puur ter vermaak en werd qua intelligentie laag ingeschat.

Hoewel Jimmy hier en daar vriendinnetjes had, was het nooit serieus. Dit had te maken met zijn onbeantwoorde liefde voor Chris. Hoewel hij het weigerde toe te geven was zij de onbereikbare liefde van zijn leven. Je kunt je afvragen in hoeverre kleur iets te maken had met de onbereikbaarheid van Chris. Bogle's benadering zou in ieder geval zijn dat een relatie tussen Chris en Jimmy gedoemd zou zijn te mislukken. Een domme blijde zwarte man kon immers geen langdurige relatie onderhouden met een intelligente witte vrouw. Dat is niet hetgeen het witte publiek wil zien. De percentages die aangeven in hoeverre Jimmy de Waard voldoet aan de stereotype eigenschappen staan in tabel 2.

% Ja Nee NVT Jimmy de Waard 50 45,86 4,17

Tabel 2: Percentage stereotype eigenschappen Jimmy de Waard

Sam Sam/ Aflevering: *Men in white* en *Deaf and Deaf*, datum onbekend

Het personage Jimmy de Waard vertoonde tot nu toe het hoogste aantal karaktereigenschappen van Bogle's lijst. Ondanks dat hij niet zozeer hoog scoorde op de eigenschappen van het typetje 'de nikker', deed hij wel heel erg aan dit typetje denken. De in het theoretisch kader benoemde eigenschappen waren vrijwel allemaal op de Waard toe te passen. Hij was een domme, luie en onnozele man. Hij werd door niemand serieus genomen en kon houden. Jimmy de Waard bevestigde het beeld van de zwarte stereotype man, die niet wilde werken en alleen maar geïnteresseerd was in hoeveel vrouwen hij kon krijgen. Een serie als *Sam Sam* zou in een Amerikaanse setting voor een opstootje kunnen zorgen als *Amos and Andy* in de Verenigde Staten deed met vermoedelijk dezelfde argumenten. Het typetje was het tegenovergestelde van de brave, eervolle zwarte personages die tot nu toe zijn aanschouwd.

5.3 Westzijde Posse

5.3.1 Inleiding

Westzijde Posse werd voor het eerst in 1996 uitgezonden door Veronica en geschreven door scenarist Wijo Koek. Koek was medeverantwoordelijk voor de successen van andere Nederlandse televisieseries waaronder *Bradaz*. Net als de overige series die tot nu toe zijn gepasseerd was *Westzijde Posse* een serie en geen serial. De afleveringen stonden los van elkaar en volgden elkaar qua verhaal niet op. *Westzijde Posse* was een combinatie van drama en komedie. De serie heeft twee seizoenen gedraaid. Om onbekende redenen werd de cast in het tweede seizoen aangepast.

5.3.2 Synopsis

'*Zeven straten, één kruispunt. De Westzijde Posse*' was de ondertitel van een serie over zeven jongeren die in een achterstandswijk woonden. Ze speelde zich voornamelijk op straat af in een wijk in de binnenstad. De buurt was overal beklad met graffiti en afgezet met gaas. Er lag veel puin van gesloopte huizen en het straatbeeld werd bepaald door oude bushokjes, - telefooncellen, bankjes en fietsen. De Westzijde representeerde oude gemoedelijke volkswijk. De thema's van *Westzijde Posse* hadden te maken met vriendschap, haat en liefde, tolerantie en acceptatie.

Hoewel de personages in de serie uiteenlopende karakters hadden, koesterden ze hun hechte vriendschap en hun gemeenschappelijke gevoel voor humor. Ze beschermden elkaar en met elkaar probeerden ze de Westzijde te beschermen tegen gajes uit andere wijken. Dit tot ongenoegen van de buurtbewoners, die de posse het liefst van de straat af wilde hebben. Doordat Mac, Astra, Ferro, Ozzy, Manga, Gizmo en Zen telkens het recht in eigen handen namen, bezorgden ze de politie veel overlast. De vaste ontmoetingplaats van de posse was eetcafé Roy's Diner, die werd gerund door het echtpaar Bonnie en Esteban. Mac werd in het eerste seizoen gespeeld door Bart Gabriëls en in 1997 door Daniël Boissevain. Mac was een rustige jongen, die zich op de achtergrond hield. De rol van Astra, de enige zwarte vrouw in de serie, werd gespeeld door Miranda Bergen. Astra was een stoere meid met een klein hartje. Wanneer het om

haar vrienden ging, stelde Astra zich beschermend en principieel op. Ze was niet bang om rake klappen uit te delen. Het personages Ferro (Howard Komproe) was geen prater. Zijn aanwezigheid was echter onmiskenbaar. Zijn naam stond symbool voor kracht. Ozzy was een rol van Winston Rodriguez. Hij was de minst serieuze van het hele stel en altijd in voor een goede grap. Ozzy sprak en verstond de taal van de straat. Doordat Ozzy vaak nogal ondoordacht handelde, haalde hij zich geregeld problemen op de hals. Manga werd gespeeld door Maaïke Boelee, de tweede dame in de posse. Ze was net als Astra een stoere verschijning, kleepte zich alternatief, had een piercing door haar neus en beweerde over meerdere tatoeages te beschikken. Giz-mo was de intellectueel van het stel. Hij hield van theorieën, getallen en feitjes. Het personage werd in 1996 en 1997 respectievelijk gespeeld door Hugo Konings en Maarten Wemensefder. Zen, de stoere skater, was tenslotte een rol van Maarten Ooms. Bonnie (Leontine Borsato) en Esteban (Roef Ragas) waren getrouwd en de eigenaars van Roy's diner, de ontmoetingsplaats van de posse.

5.3.3 Analyse

Net als een aantal van de andere series waren de afleveringen van *Westzijde Posse* niet gemakkelijk te bemachtigen. Een zoektocht via het internet eindigde bij scenarist Wijo Koek. Zijn enthousiasme voor de serie en mijn onderzoek bewoog hem ertoe een aantal van de afleveringen van *Westzijde Posse* uit te lenen. Na het bekijken van ongeveer 6 afleveringen, is er gekozen voor de afleveringen die het meest zijn bijgebleven. In deze paragraaf worden *De bokser* en *De gevangene* behandeld, respectievelijk uitgezonden op 6 april 1997 en 13 april 1997. In *De bokser* is de posse in de ban van een aankomende bokswedstrijd. In Roy's diner discussieert zij over de wedstrijd en de meningen over boksen zijn verdeeld. Op hetzelfde moment wordt Ferro voor Roy's diner bijna aangereden door een auto. Hij raakt in gevecht met de bestuurder en slaat hem knock-out. Snel blijkt het om één van de bokkers, Najib, te gaan. De manager van Najib wil dat Ferro als tegenprestatie invalt. Ferro stemt toe. Op Astra na is iedereen enthousiast. Ferro's populariteit stijgt nadat het nieuws bekend is geworden. Hij deelt handtekeningen uit en vrouwen achtervolgen hem. Hij geniet van de aandacht. Wanneer Ferro Ozzy in vertrouwen vertelt dat de wedstrijd afgesproken werk is en dat hij in de zesde ronde tegen de vlakte zal gaan, ruikt Ozzy geld. Hij 'leent' 400 gulden uit de kassa van Bonnie en legt een wedje met bookmaker Eddy (Mike Libanon). Intussen ontmoeten Astra en Manga Trinidad, de bokser tegen wie Ferro zal spelen. Hij vertelt hen een geheim. Hij wordt knock-out geslagen in de eerste ronde. Wanneer 's avonds de wedstrijd begint, gaat Trinidad meteen tegen de vlakte. Ozzy is laaiend. Astra en Manga zijn uiterst tevreden. Ze hebben 800 gulden gewonnen. Als Ferro bij Roy's diner arriveert is Ozzy zo boos dat hij hém knock-out slaat. Astra en Manga besluiten Bonnie haar geld terug te geven als goedmaker voor Ozzy's slechte gedrag.

In *De gevangene* wordt de posse opgepakt nadat ze in verband zijn gebracht met een handeltje van Ozzy in lederen jassen. Brigadier Zomers heeft het gehad met het gedrag van de jongeren en besluit hen een lesje te leren. Hij laat hen kennis maken met een zware crimineel. Als Ozzy ruzie krijgt met de man waarschuwt hij Ozzy. Als hij vrijkomt, weet hij hem te vinden. Zodra het nieuws de posse bereikt dat de gevangene is ontsnapt, raakt Ozzy in paniek. Hij zoekt zijn heil bij zijn vriend Eddy en vraagt hem of hij een schuilplaats weet. Eddy kan hem niet helpen. Wel biedt hij hem een pistool aan.

Later op de dag loopt Ozzy de crimineel tegen het lijf in Roy's diner. Ozzy schrikt en trekt zijn pistool. Ferro weet hem van het wapen te ontdoen. Opnieuw bemachtigt Ozzy het wapen en hij richt het op de ex-gevangene. Op dat moment loopt Mac binnen die de moordenaar herkent als zijn vriend Dennis, die acteur is. Mac probeert Ozzy ervan te overtuigen dat er niets aan de hand is en dat hij in de maling is genomen. Ozzy haalt de trekker over. Het blijkt een waterpistool te zijn. De toetsingsresultaten van Astra, Ozzy en Ferro staan in tabel 3.

Astra	Ferro	Ozzy	Ja	Nee	Ja	Nee	Stereotype eigenschap	Vriendelijkheid	V	V	V	Loyaliteit	V	V
VGelovig	V	V	V	Kinderlijk	V	V	V	Onwetend	V	V	V	Muzikaal (Zingen & Dansen)	V	V
V	V	Entertainer	V	V	V	Gebrekkig taalgebruik	V	V	V	Onnozel/ Naïef	V	V	V	Ontevreden over afkomst
V	V	Gestraft voor zwart-zijn	V	V	V	Moederfiguur	V	NVT	NVT	NVT	NVT	Gezellig/ Vrolijk/ Goedgehumd	V	V
V	V	Onbetrouwbaar	V	V	V	Gevaarlijk	V	V	V	Gewelddadig	V	V	V	Begeren van een witte partner
V	V	V	V	V	V	Atletisch	V	V	V	Ontbreken identiteit	V	V	V	V
V	V	V	V	V	V	Ambitieuus	V	V	V	V	V	V	V	V
Tabel 3: Turflijst stereotype eigenschappen														

Westzijde Posse / Aflevering: De bokser en De gevangene, 6-4-1997 en 13-4-1997

Bij het bekijken van het schema viel op dat de stereotype eigenschappen van Astra en Ferro nagenoeg dezelfde waren. Het enige verschil was dat Ferro aanleg had voor sport. Met één rake klap schakelde hij een professionele bokser uit. De reden dat de eigenschappen overeenkwamen had te maken met dat Ferro en Astra beide rationeel nadenkende individuen waren. Ze waren rustig van aard, maar eisten serieus te worden genomen. Alle drie de personages waren loyaal, maar niet in de zin van Bogle. Ze waren loyaal ten opzichte van hun vrienden en stonden altijd voor de anderen klaar. Zowel Astra als Ferro waren niet bang geweld te gebruiken wanneer iemand misbruik maakte van hen of van één van hun vrienden. Hoewel Ozzy ook zijn vrienden zal verdedigen, kwam hij over als een held op sokken. Ozzy was meer een man van woorden dan van daden. Het ontbrak Astra, Ferro en Ozzy aan een gedefinieerde achtergrond, maar dit gold voor alle personages. Door de omvang van de posse kon hier in de serie weinig aandacht aan besteed worden. Dat Astra, Ferro en Ozzy geen baan hadden, kon verklaard worden doordat zij waarschijnlijk schoolgaande jongeren waren. De afwezige ambitieuze drang van de leden van de posse bleek uit dat ze de hele dag op straat rondhingen.

Ozzy voldeed aan meer van Bogle's eigenschappen. Dat zaken als onwetendheid, onnozelheid, ondoordachtheid en onbetrouwbaarheid op hem van toepassing waren, bleek uit verscheidene situaties. Hij stal geld uit de kassa van Bonnie om een weddenschap aan te kunnen gaan en tijdens het bezoekje aan de 'zwarte crimineel' probeerde Ozzy indruk te maken op de anderen door de crimineel een sukkel te noemen. Toen hij er lucht van kreeg dat de crimineel was vrijgekomen, schafte hij een pistool aan zonder over de mogelijke gevolgen na te denken. Van alle personages mocht Ozzy echter zeker de entertainer genoemd worden. Hij neigde ernaar zaken te overdrijven en ze groter te maken dan ze in werkelijkheid waren. Hij hield ervan een showtje op te voeren. Verder sprak Ozzy meestal in een mix van Nederlandse en Surinaamse woorden. Ik heb deze 'taal' niet als gebrekkig beschouwd omdat er genoeg andere scènes zijn waarin Ozzy liet zien de Nederlandse taal uitstekend te beheersen. De stereotype eigenschappen in percentages weergegeven zijn terug te vinden in tabel 4.

%	Ja	Nee	NVT	Astra	25	75	-Ferro	29,17	66,66	4,17	Ozzy	58,33	37,5	4,17
Tabel 4: Percentage														

stereotype eigenschappen Astra, Ferro en Ozzy

Westzijde Posse / Aflevering: *De bokser* en *De gevangene*, 06-04-1997 en 13-4-1997

Astra en Ferro scoorden ongeveer even hoog op de lijst van eigenschappen. Ze waren misschien straatschoffies en zorgden voor de nodige overlast in de buurt, maar alles wat zij deden, stond in het teken van het beschermen van de Westzijde. Of je het nu eens was met wat ze deden of niet, zij waren ervan overtuigd dat ze op de juiste manier het kwaad bestreden. Jong, dom en onbezonnen waren ze echter niet. Ze dachten goed na over hun handelen. Voor Ozzy gold dit in mindere mate. Hij was wel bereid zich in te zetten voor het beschermen van de Westzijde, maar zou hiervoor indien nodig extremere middelen inzetten. Hij handelde voordat hij nadacht. In dit opzicht leek hij meer dan de anderen op Jimmy de Waard. Beide typetjes houden van een lolletje trappen en wilden liever niet nadenken over eventuele gevolgen van hun handelen. Het leven moest een feestje zijn.

Ondanks de scheiding tussen Astra en Ferro én Ozzy en Jimmy leken geen van de personages op de jaren tachtig personages. Het brave aspect was verdwenen en had plaats gemaakt voor opstandigheid en rebellie. De personages deden waar zij zin in hadden, of dit nu maatschappelijk was geaccepteerd of niet. Ze kwamen voor zichzelf op indien hen onrecht was aangedaan. Wat anderen van hen dachten, kon hen minder schelen. De passiviteit was voorbij.

5.4 All Stars

5.4.1 Inleiding

All Stars werd van 1999 tot 2002 door de VARA uitgezonden. De serie werd voor haar aflevering '*Alle Menschen werden Brüder*' onderscheiden met een Emmy-award. Het succes was in navolging van *All Stars*-de film (1997), die in 1998 werd onderscheiden met de publieksprijs. *All Stars*-de serie was het vervolg op de film. *All Stars* werd beschouwd als één van de kwalitatief betere Nederlandse producties en was razendpopulair. Raymi Sambo vertelde dat de cast na het derde seizoen bijna gesmeekt werd aan nog een seizoen mee te werken. Doordat Sambo en acteur Cas Jansen toe waren aan een nieuwe uitdaging, werd het voorstel verder niet uitgewerkt. Ondanks dat *All Stars* een komedieserie was over oer-Hollandse jongens en hun problemen, was Sambo van mening dat de serie door haar scherpe humor Amerikaans aandeed. De reacties die hij op de serie en zijn personage kreeg waren lovend. Het zwarte publiek herkende zich volgens Sambo in zijn personage. Net als Kenneth Herdigein in de jaren tachtig, was Sambo kritisch wanneer het ging om het aanvaarden van rollen in televisieseries. Hij beschouwde zichzelf als een rolmodel en vond het onacceptabel wanneer zwarte acteurs rollen aannamen die de stereotypen omtrent zwarte mensen bevestigden. Als acteur moet je er rekening mee houden dat witte kijkers zich een beeld van je vormen.

5.4.2 Synopsis

All Stars draaide om een stel vrienden die van kleins af aan met elkaar voetbalden. Paul, Peter, Mark, Willem, Hero, Nemo en Johnny vormden al vijftien jaar de Swift Boys 8. Ondanks dat ze nauwelijks nog wedstrijden wonnen, waren ze niet van het veld af te krijgen. Het voetballen op zaterdag was hun manier om aan het gevoel van vroeger en hun vriendschap vast te houden. Dit bleek uit de titelsong, gezongen door Thomas Acda, een van de acteurs en muzikant.

Zaterdag was de mooiste dag van de week

En je wist als je naar je vriendjes keek

Hier gaan we heel wat beleven

We waren groen als gras,

Groen als gras

We waren groen als gras

Pas gemaaid gras

We waren groen als gras.

De Swiftboys realiseerden zich al te goed dat er veel veranderd was sinds ze kleine jongens waren. Iedereen had zijn eigen leven opgebouwd met de daarbij behorende ambities en problemen. *All Stars* was doordrongen van thema's als vriendschap, het leven, de liefde en volwassen worden.

De rol van Paul werd gespeeld door acteur Raymi Sambo. Sambo was een acteur van Antilliaanse afkomst en speelde het enige zwarte personage in de serie. Zelf beschreef Sambo Paul als een dromer, een streber en een fantast. In *All Stars*-de film droomde Paul ervan beroemd te worden en in de serie was hij beroemd. Hij werkte als presentator bij call-tv. Hoewel Paul misschien niet de hoogste status van beroemdheid had behaald, had hij zijn doel bereikt. De rol van Johnny Meeuwissen werd in eerste instantie gespeeld door Daniël Boissevain. Later werd hij vervangen door Kees Boot. Uit de bekeken afleveringen leek Johnny het personage te zijn dat het meeste overhoop lag met Paul. Met betrekking tot niet-witte Nederlanders hield Johnny er soms buitensporige ideeën op na. Hij kon kortzichtig en egoïstisch overkomen. Abraham 'Bram' Jozef Rood werd net als Johnny gespeeld door twee acteurs, namelijk Roelof Fernhout en Dirk Zeelenberg. Bram was een advocaat en had een rationele kijk op zaken. Over zijn achtergrond werd weinig duidelijk in de afleveringen. Cas Jansen speelde de zweverige Nemo. Inhoudelijk stelde zijn leven niet veel voor. Hij rommelde maar wat aan en werd meestal high gesignaleerd. Hero was de broer van Nemo, een rol van Antonie Kamerling. Kamerling speelde in de film en het eerste seizoen van de serie. Net als Nemo was Hero ook tamelijk zweverig. Het verschil tussen de broers was dat Hero nogal filosofisch was. Hij dacht altijd na over de diepere betekenis van het leven. Het personage Willem verdween ook na het eerste seizoen. Willem was een rol van Thomas Acda. Hij was één van de spraakmakende personages. Hoewel zijn vrouw niet zichtbaar was, was bekend dat zij een Surinaamse was. Ze was de baas in huis en Willem zat bij haar onder de plak. Willem's eigen bloemenzaak diende voor hem niet alleen als werkplaats maar ook als toevluchtsoord voor de dagen waarop hij het leven niet meer zag zitten. In de geanalyseerde afleveringen

kwamen de personages van Peter en Mark niet goed uit de verf. De rollen werden vertolkt door Kasper van Kooten en Peter Paul Muller. In het derde seizoen kregen de Swiftboys er een nieuwe speler bij, namelijk Berrie, de rij-instructeur van Nemo. Hij gaf altijd aan wat hij op zijn hart had en was niet bang zijn handen vuil te maken. Een goede knokpartij ging hij niet uit de weg.

5.4.3 De Analyse

De afleveringen van *All Stars* waren terug te vinden op de site van de VARA. De afleveringen die behandeld zijn, zijn de Emmy-winnende *Alle Menschen werden Brüder* en *Nieuwe ballen*. De afleveringen werden respectievelijk op 24 september 1999 (serie 1) en 25 september 2001 (serie 3) uitgezonden. In *Alle Menschen werden Brüder* neemt Bram contact op met het team. Er moet een vriendschappelijke wedstrijd gespeeld worden. Geen van de jongens heeft hier zin en ze verzinnen uitvluchten, totdat ze erachter komen dat ze tegen een Duits team moeten voetballen. Tijdens de training bedenken ze hoe ze onopgemerkt kunnen valsspelen. Op de dag van de wedstrijd zijn de Swiftboys er klaar voor. Met een anti-Duitse houding besluiten ze het team bij de ingang te ontvangen. Tot hun verbazing bestaat het team uit jonge mongoloïde jongens en meisjes. Peter stelt voor niet meer te spelen, maar Johnny wil hen innemen. Het blijven tenslotte Duitsers. De voorzitter deelt de jongens mede: 'Ich habe es nicht gewüßt'. Na de eerste helft is de stand 8-0 voor de Swiftboys. Tijdens de pauze stelt Johnny voor om Paul aan de Duitsers te geven, omdat hij ook geen Nederlander is en dan hebben ze toch nog een goede speler. Paul wordt boos. Johnny wil zijn gelijk aan tonen: 'Je bent zwart'. Paul maakt Johnny uit voor lul en benadrukt dat hij uit Heerhugowaard komt. Uiteindelijk besluiten de Swiftboys de Duitsers een aantal punten te laten scoren. Door onenigheid op het veld winnen de Duitsers uiteindelijk met 9-8. In *Nieuwe ballen* zoeken de Swiftboys een invaller. Dit wordt Berrie, de rij-instructeur van Nemo. Aangekomen op de club baalt de rest van het team onmiddellijk van zijn ongemanierdheid. Luttele seconden later komt het team erachter dat Barry Mens, de broer van zakenman Harry Mens naast de voetbalclub een golfclub wil beginnen. De voorzitter van de voetbalclub en zijn nichtje Nadja (Katja Schuurman) ruiken onmiddellijk geld en sturen aan op een samenwerkingsverband. Het enthousiasme van de jongens over de golfclub leidt ertoe dat ze er een kijkje gaan nemen. Paul ziet in zichzelf onmiddellijk de nieuwe Tiger Woods. Wanneer Barry Mens de jongens vertelt dat hij hen onmogelijk lid kan maken, vertrekken ze beledigd. Later tijdens de voetbalwedstrijd van de jongens raakt de bal op het terrein van de golfers, die weigeren de bal terug te geven. Berrie trotseert de sloot die hun terreinen scheidt, pakt de bal en spuugt één van de golfers in het gezicht, waarna een gevecht ontstaat. De voorzitter besluit na de wedstrijd solidair te zijn met zijn jongens en verscheurt het contract dat hij inmiddels met Mens gesloten had. Na het turven van Paul's stereotypen eigenschappen ziet het toetsingsschema er als volgt uit:

Paul	Ja	Nee	Stereotype eigenschap	Vriendelijkheid	V Loyaliteit	V Gelovig	V Kinderlijk	V Onwetend
VMuzikaal (Zingen & Dansen)			V Ondoordachtheid	V Entertainer	V Gebrekkig taalgebruik		V Onnozel/ Naïef	
V Ontevreden over afkomst			V Gestraft voor zwart-zijn	V Moederfiguur	NVT	NVT	Gezellig/ Vrolijk/ Goedgehumd	V
Onbetrouwbaar			V Gevaarlijk	V Gewelddadig	V Begeren van een witte partner		V Werkloos	V Atletisch
Ontbreken identiteit			V Seksueel/ Exotisch	V Zonder partner	V Ambitieloos			

V Tabel 5: Turflijst stereotype

eigenschappen

All Stars / Aflevering: Alle Menschen werden Brüder en Nieuwe ballen, 24-09-1999 en 25-09-2001

Van de 24 stereotypen eigenschappen voldeed Paul er slechts aan vier. De eigenschap die onmiddellijk opviel, was dat Paul een entertainer was. Aan het begin van iedere aflevering werden alle spelers gebeld in verband met de aankomende voetbalwedstrijd. Paul werd gebeld tijdens zijn werk bij call tv. Duidelijk werd dat zijn baan nogal eens vereiste dat hij gek deed. Hij gaf zijn kijk- en luisterpubliek tijdens zijn programma onnozele raadseltjes op en wie het antwoord wist, won een prijs. In *Nieuwe ballen* zocht het team een invaller. De prijs die hij uitloofde was dat de winnaar van zijn raadsel mocht invallen bij de Swiftboys. Dat Paul werd gestraft voor het feit dat hij zwart was, bleek toen Johnny voorstelde 'buitenlander' Paul uit te besteden aan de Duitse tegenpartij. Paul was beledigd door de opmerking. Over Paul's achtergrond was verder niet veel bekend.

In een interview vertelt Sambo dat Paul zichzelf zag als een snelle jongen en een vrouwenversierder. De reden dat Paul volgens Sambo niet voldeed aan het cliché dat alle zwarte personages gladde vrouwenversierders waren, was dat Paul's gladde praatjes geen indruk maakten op de vrouwen. 'Iedere versierpoging die hij onderneemt mislukt finaal'. Dat de meningen over wat een zwart stereotype is, uiteenlopen, bleek hier meteen. Bogle stelde namelijk dat een personage als Paul bewust gecreëerd was om de witte kijker ervan te overtuigen dat zwarten mislukkelingen waren. Juist omdat hij zwart was, had hij geen topbaan bij de televisie en juist omdat hij zwart was, maakten zijn praatjes geen indruk op vrouwen. Hij mocht in geen enkel opzicht concurrentie zijn voor de witte personages.

Sambo gaf verder zelf aan dat in zijn optiek zwarte acteurs altijd de rol aangeboden kregen van een snelle en gladde jongen. Gelukkig had hij zelf een aanzienlijke bijdrage kunnen leveren aan het vormen van het karakter van Paul. In sommige gevallen kwam het voor dat Paul een aantal afleveringen achter elkaar weinig tekst kreeg. Sambo wees de schrijvers er dan op dat 'de neger ook tekst kan onthouden'. In het laatste seizoen kwam het regelmatig voor dat de schrijvers geen goede grappen meer wisten te bedenken met als gevolg dat 'de neger' het doelwit werd. Zodra Sambo vond dat het te ver ging, gaf hij dit onmiddellijk aan. Door een goede samenwerking met schrijver Jean van der Velde kijkt Sambo tevreden terug op zijn rol als Swiftboy Paul. Tabel 6 geeft de stereotype eigenschappen van Paul percentueel aan.

% Ja Nee NVTPaul 16,67 79,17 4,16

Tabel 6: Percentage stereotype eigenschappen Paul
All Stars / Aflevering: Alle Menschen werden Brüder en Nieuwe ballen, datum onbekend

Paul was misschien niet het type dat snel op de vuist ging in geval van onenigheid, maar kon het beste vergeleken worden met Astra en Ferro. Hij stond stevig in zijn schoenen en weet wie hij was. Toen Johnny hem wilde overdragen het Duitse team, liet hij hem duidelijk merken wie hij voor zich had, namelijk een zwarte Nederlander die was geboren in Heerhugowaard. Paul was niet van plan zich zomaar aan de kant te laten schuiven. Toch had hij wel raakvlakken met Jimmy en Ozzy. Hij was tenslotte entertainer van beroep, wat inhield dat hij zich zo soms van zijn gekste kant moet laten zien.

5.5   *Blauw Blauw*

5.5.1   Inleiding

Blauw Blauw werd in 1999 uitgezonden door RTL4. Volgens de traditie van alle voorgaande serie was ook *Blauw Blauw* een serie en geen serial. Ondanks dat er een aantal verhaallijnen waren die zich in de loop van de serie ontwikkelden, kende iedere aflevering een afgerond einde.

5.5.2   Synopsis

Blauw Blauw was een goed voorbeeld van een Nederlandse politieserie. Het verhaal speelde zich af in de Amsterdamse volkswijk de Pijp, waar de agenten en rechercheurs dagelijks te maken hadden met de heersende problematiek in de binnenstad. Voor iedereen die in een grote stad woonde, zullen de onderwerpen en thema's die in de serie behandeld werden herkenbaar zijn. Iedere aflevering had haar eigen onderwerp, maar er waren verhaallijnen die meerdere afleveringen bestreken. De personages uit de serie kwamen uit verschillende lagen van de bevolking. Naast de perikelen op het werk speelden de verhaallijnen van de privé-levens van de hoofdpersonages een grote rol. Beduidende thema's in *Blauw Blauw* waren liefde en haat, misdaad, discriminatie, vriendschap en collegialiteit.

De personages waar het in *Blauw Blauw* om draaide waren Astrid en Rodney. Astrid was een rol gespeeld door Manoushka Zeegelaar-Breeveld. Ze was een ambitieuze jonge vrouw. Ze hield van haar baan en was bereid hiervoor risico's te nemen. Astrid raakte geregeld emotioneel te betrokken bij haar werk, waardoor ze soms foutieve inschattingen maakte. Rodney (John Williams) was de broer van Astrid. Hij stelde zich beschermend op ten opzichte van zijn zus. Rodney nam het leven en de regels minder serieus dan Astrid, maar net als zijn zus hield hij van zijn werk. Rodney hield ook van mooie vrouwen en stond geregeld bij hen in de belangstelling. Ella van Drumpt speelde inspecteur Henny. Ze was chef van het wijkteam. Haar betrokkenheid bij het team was bewonderenswaardig. Ze had de hoop op een goed privé-leven opgegeven. Wim (Johnny Kraaykamp jr.) was een norse doorgewinterde inspecteur, die het klappen van de zweep kende en niet meer geloofde in wonderen. Rechercheur Paul (Rick Engelkes) werkte nauw samen met Wim. Zijn zoon Casper voedde hij alleen op. Zijn ex-vrouw Karin (Devika Strooker) werkte op hetzelfde bureau. Jaren geleden liet ze Paul en Casper in de steek, maar probeerde opnieuw bij beiden in de gunst te komen. Lottie Hellingman speelde Susan, een vrolijke en spontane meid, die het met iedereen goed kon vinden. Ze liep stage als balie-agent. De rol van agent Stefan werd vervuld door Pim Veth, die nog maar kort in Amsterdam woonde en moest wennen aan de stadsmentaliteit.

5.5.3   Analyse

Nog geen vijf jaar na de uitzendingen waren de afleveringen niet meer verkrijgbaar. Actrice Manoushka Zeegelaar-Breeveld beschikte nog wel over beeldmateriaal en dankzij haar medewerking werd de serie

behandeld. De afleveringen van *Blauw Blauw* die behandeld worden zijn *Zwart* en *Ja, ik wil*. De data van uitzending zijn niet meer te achterhalen. Omdat een aflevering van *Blauw Blauw* veel verschillende verhaallijnen bevat, worden slechts die behandeld die te maken hebben met Astrid en Rodney. *Zwart* opent met een aantal shots van de Amsterdamse straten. Op het bureau luisteren de collega's naar de racistische radiozender 'de witte pijp'. De deejay draait slechts Nederlandse muziek en tussen de songs door verkondigt hij zijn mening over negers. Hij heeft een hekel aan hen. Ze zouden het land uitgezet moet worden. Henny verzoekt Paul de zender uit de lucht te halen.

Rodney probeert intussen Suzanne te versieren bij de servicebalie als er een man binnenkomt die een moord wil bekennen. In de verhoorkamer geeft hij aan dat hij zijn vriendin in twintig stukken heeft gesneden. Paul heeft intussen zijn handen vol aan 'de witte pijp'. De deejay spreekt over de allochtone maffia en klaagt dat allochtone vrouwen constant zwanger zijn. 'S middags posten Astrid en Stefan bij de postbus van 'de witte pijp, terwijl ze praten over racisme. Astrid heeft er zelf weinig last van. Stefan zegt dat het leven als christen ook niet altijd makkelijk is. Wanneer plotseling een jongen van Marokkaanse afkomst op een scooter de postbus leegt, noteren ze het kenteken. Door toeval signaleert Paul de scooter achtervolgt hij de bestuurder, die post afgeeft bij een oude witte man. Dit blijkt de deejay van 'de witte pijp'. De man raakt in discussie met Paul en windt zich zo op dat hij onwel wordt. Als een ambulance hem komt halen, wordt Paul aangesproken door een Turkse man, die aangeeft dat hij het schandalig vindt hoe de politie met ouderen omgaat. Paul attendeert de man erop dat hij zich met zijn eigen zaken moet bemoeien, waarop de Turkse man zich gediscrimineerd voelt. Paul blijft achter in verwarring.

In *Ja, ik wil* krijgt Rodney het aan de stok met de eigenaar van een poelierszaak. De man scheldt twee zwarte jongens, die voor zijn zaak cd's verkopen, uit voor apen, dieven en zakkenrollers. Wanneer Rodney iedereen probeert te kalmeren, noemt de man hem het opperaapje. Later vervolgen Rodney en Stefan hun ronde op de Albert Kuyp. Stefan stort zijn hart uit bij Rodney. Hij moet trouwen met zijn vriendin Eva, omdat ze zwanger is. Rodney verzekert hem dat alles goed komt en heeft intussen de aandacht getrokken van Jackie, een meisje dat rondloopt op de markt. Later op de dag wordt de eigenaar van de poelier binnengebracht. Hij heeft één van de cd-verkopers met een mes gestoken, omdat hij met zijn dochter Jackie is uitgeweest. Als de cd-verkoper op het matje geroepen wordt geroepen schept hij op. Hij kan het immers niet helpen dat alle vrouwen op Surinamers vallen. Rodney weet één ding zeker. Bij Jackie blijft hij uit de buurt. De resultaten staan in tabel 7.

<i>Astrid</i>	<i>Rodney</i>	<i>Ja</i>	<i>Nee</i>	<i>Ja</i>	<i>Nee</i>	<i>Stereotype eigenschap</i>	<i>Vriendelijkheid</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Loyaliteit</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Gelovig</i>	<i>V</i>
<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Muzikaal (Zingen & Dansen)</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Ondoordachtheid</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Entertainer</i>	<i>V</i>
<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Onnozel/ Naïef</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Ontevreden over afkomst</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Gestraft voor zwart-zijn</i>	<i>V</i>
<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Moederfiguur</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>NVT</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Gezellig/ Vrolijk/ Goedgehumd</i>	<i>V</i>
<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Onbetrouwbaar</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Gevaarlijk</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Gewelddadig</i>	<i>V</i>
<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Begeren van een witte partner</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Werkloos</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Atletisch</i>	<i>V</i>
<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Ontbreken identiteit</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Seksueel/ Exotisch</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Zonder partner</i>	<i>V</i>
<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>Ambitieloos</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>	<i>V</i>

Tabel 7: Turflijst stereotype eigenschappen

BlauwBlauw/ Aflevering: Zwart en Ja, ik wil, datum onbekend

De personages van Rodney en Astrid bleken nogal oppervlakkig te zijn. Er werd nauwelijks iets wezenlijks over hen bekend. Het enige dat uit het turven bleek, was dat ze geen partner hadden. Behalve dat zij broer en zus waren, was er niets bekend is over hun achtergrond.

Gebleken is dat Rodney gek was op vrouwen en hen constant probeerde te versieren. De witte vrouwen leken echter onbereikbaar voor hem. Suzanne wees hem af en in het geval van Jackie koos Rodney eieren voor zijn geld. De cd-verkoper had immers de straf die stond op het versieren van een wit meisje aan den lijve ondervonden. Tabel 8 geeft de stereotype eigenschappen percentueel aan.

% Ja Nee NVT
Astrid 8,33 91,67 -Rodney 16,67 79,16 4,17

Tabel 8: Percentage stereotype eigenschappen Astrid en Rodney
Blauw Blauw / Aflevering: *Zwart en Ja, ik wil*, datum onbekend

Door de beroepen die zij uitoefenden leken Astrid en Rodney op de personages uit het vorige hoofdstuk. Ze waren carrièregerichte mensen met een belangrijke maatschappelijke functie. Ze hadden een groot verantwoordelijkheids- en rechtvaardigheidsgevoel. Ze behoorden tot de eerste zwarte politieagenten op televisie. Hiermee werd aangegeven dat het steeds belangrijker werd om op de televisie aan te tonen dat Nederland een multiculturele samenleving was en dit moest ook bij de politie zichtbaar zijn. Raakvlakken met Astra, Ozzy, Ferro, Jimmy en Paul zijn niet overduidelijk aanwezig.

5.6 Spangen

5.6.1 Inleiding

In 1999 werd *Spangen* voor het eerst op de Nederlandse televisie vertoond. De serie werd uitgezonden door de TROS. *Blauw Blauw* en *Spangen* zijn de enige politseries die in dit onderzoek behandeld worden. Net als *Blauw Blauw* valt *Spangen* onder het kopje serie. Hoewel er in ieder seizoen een aantal doorlopende verhaallijnen zijn, heeft iedere aflevering een afgerond einde, waardoor het gemakkelijk is ieder moment op de serie in te haken.

5.6.2 Synopsis

Het verhaal van *Spangen* speelde zich af in de gelijknamige Rotterdamse wijk. De stedelijke problematiek waartegen de agenten en inspecteurs aanliepen was vergelijkbaar met de problematiek in *Blauw Blauw*. Twee teams van rechercheurs onderzochten oplossingen voor de bestaande wijkproblematiek. De teams hadden verschillende onderzoeksmethodes waardoor ze regelmatig met elkaar in conflict raakten. Het eerste team bestond uit de twee sympathieke vrouwen, Nicky Spoor (Linda de Mol) en Sylvia Richter (Monique van de Ven). Hun vrouwelijke intuïtie speelde een aanzienlijke rol in het oplossen van misdaden. Het andere team was het machoteam en bestond

Robin en Thomas, rollen van Ruben Lürsen en Mike Libanon. Thema's waren onder andere collegialiteit, vriendschap, liefde en criminaliteit.

Het onderzoeksobject in *Spangen* was Mike Libanon in de rol van Thomas. Thomas was een mooie en stoere man, die vaak de aandacht trok van vrouwen. Robin was een minder opvallend personage. Net als Thomas kon hij behoorlijk tegendraads te werk gaan en zijn zin doordrijven. Nicky (Linda de Mol) voelde zich erg betrokken bij haar werk. Doordat haar privé-leven niet over rozen ging, had ze vaak de neiging zich volledig op haar werk te storten. Net als Nicky was Sylvia een doorgewinterde agente met veel ervaring. Regelmatig bood ze Nicky een schouder aan om op uit te huilen.

5.6.3 Analyse

Door een technische fout had ik slechts de beschikking over één aflevering. De datum van de uitzending is onbekend. De titel luidde: *Meisjes*. In *Meisjes* werden de teams geacht de moord op een onderwijzeres op te lossen. Zij werd gevonden door Roos en Simone, twee van haar leerlingen. Tijdens het onderzoek ondervroegen de rechercheurs alle leraren en leerlingen op de school waar de vermoordde lerares werkte. Roos had een oogje op Thomas en liet dit duidelijk merken, waardoor Thomas zich zeer ongemakkelijk voelde. Ze verscheen telkens onverwachts op het bureau.

De verdachte in de moordzaak, leerling Mark, bleek bereid mee te werken aan een DNA-test om zijn onschuld te bewijzen. Toen de DNA-test positief bleek te zijn, kreeg Mark het gevoel dat hij erin was geluisd. Thomas was van mening dat hij gelijk had. Hij verdacht Roos van de moord op de lerares. Na het verhoren van Roos en haar vriendin Simone, bekende Simone. Roos had de lerares vermoord en wilde Mark ervoor laten opdraaien. Roos, die woedend was over de bekentenis van Simone, toonde geen berouw. Schema 9 bevat de toetsingsresultaten van Thomas.

Thomas Ja Nee Stereotype eigenschap Vriendelijkheid VLoyaliteit VGelovig VKinderlijk VOnwetend VMuzikaal (Zingen & Dansen) VOndoordachtheid VEntertainer VGebrekkig taalgebruik VOnnozel/ Naïef VOntevreden over afkomst VGestraft voor zwart-zijn VMoederfiguur NVT NVTGezellig/ Vrolijk/ Goedgeluimd VOnbetrouwbaar VGevaarlijk VGewelddadig VBegeren van een witte partner V Werkloos VAtletisch VOntbreken identiteit VSeksueel/ Exotisch VZonder partner V Ambitieloos VTabel 9: Turflijst stereotype eigenschappen
Spangen / Aflevering: *Meisjes*, datum onbekend

Er werd in de aflevering niet veel bekend over Thomas. Hij kwam wel over als een eerlijke en rechtschapen agent. Duidelijk werd ook dat hij goed lag bij de dames, zelfs bij de minderjarige. Roos kon haar ogen niet van hem afhouden. Er werd niet bekend of hij een relatie had en wie hij was buiten het politiebureau. Over de overige personages werd meer bekend. Tabel 10 geeft de stereotype eigenschappen percentueel aan.

% Ja Nee NVT Thomas 12,5 83,33 4,17 Tabel 10: Percentage stereotype eigenschappen Thomas
Spangen / Aflevering: *Meisjes*, datum onbekend

Het personage Thomas lag in het verlengde van Astrid en Rodney. Als rechercheur had hij een zeer verantwoordelijke baan en was hij deskundig. Hij vervulde een functie op televisie waarin de kijkers tegen hem op keken. Voor Thomas gold ook dat hij weinig raakvlakken vertoonde met de personages uit de eerste drie series.

5.7 Deelconclusie

Dit decennium leek in verhouding tot het voorgaande op een aantal punten gunstig te zijn voor de zwarte acteur. Er verschenen meer series op de televisie waardoor ze meer kansen kregen en het aantal series waarin zwarte acteurs en actrices reeds een rol vertolkten had zich verviervoudigd. Waar het echter om ging was hoe het aantal stereotype eigenschappen van zwarte personages op de Nederlandse televisie zich ontwikkelde. Hiertoe is de volgende deelvraag gesteld:

In hoeverre beantwoorden de zwarte personages in de Nederlandse televisieseries aan de door Donald Bogle genoemde stereotypen?

De geturfde resultaten en de resultaten uit het vorige hoofdstuk zijn hieronder in één tabel weergegeven.

Jaren Tachtig	Jaren Negentig	Stereotype eigenschap	Vriendelijkheid	5	1	Loyaliteit	3	4	Gelovig	-								
-Kinderlijk	2	1	Onwetend	1	1	Muzikaal (Zingen & Dansen)	1	1	Ondoordachttheid	1								
2	Entertainer	2	3	Gebrekkig taalgebruik	-	-Onnozel/ Naïef	2	2	Ontevreden over afkomst	1								
-Gestraft voor zwart-zijn	6	1	Moederfiguur	2	-	Gezellig/ Vrolijk/ Goedgeluimd	3											
2	Onbetrouwbaar	1	1	Gevaarlijk	-	-Gewelddadig	1	2	Begeren van een witte partner	4								
2	Werkloos	-	4	Atletisch	-	2	Ontbreken identiteit	3	8	Seksueel/ Exotisch	5	3	Zonder partner	6	8	Ambitieloos	1	4

Tabel 11: Totaal aantal gescoorde eigenschappen in de televisieseries uit de jaren tachtig en jaren negentig.

Uit de tabel blijkt in de jaren negentig een topscore voor de eigenschappen ‘ontbreken identiteit’ en ‘partnerloos’. Alle personages die zijn behandeld voldeden aan beide eigenschappen. Er is dus totaal geen aandacht besteed aan omgevingsfactoren en achtergrondinformatie van de personages. Dit is een achteruitgang ten opzichte van de jaren tachtig. Ook is er vrij hoog gescoord op ‘werkloos’ en ‘ambiteloos’. Wederom is dit een negatieve ontwikkeling ten opzichte van het voorgaande decennium.

Minder dan in de jaren tachtig is er gescoord op bijvoorbeeld de eigenschap ‘vriendelijk’. Niet meer als tevoren poogden de programmamakers een positief beeld te schetsen van de zwarte mannen of vrouwen. De leden van de posse waren niet net zo meegaand en meelevend als Rik Rollinga of Jetty Wijntak. Ze ondernamen harde acties indien nodig. Ook was een daling waarneembaar bij ‘gestraft voor het zwart zijn’. De televisiesamenleving, als in *De familie Wijntak*, stond minder veroordelend ten opzichte van de zwarte mens. Niet langer werd een deel van hun ellende gewijd aan het veroordelende gedrag van de witte mensen. Jimmy de Waard had zijn pech volledig te wijten aan zichzelf. Hij was lui en totaal niet ondernemend en ook de leden van de Westzijde haalden zichzelf een hoop ellende op de hals door zich niet aan de regels te houden. Een daling was ook te zien bij de eigenschap ‘seksueel/exotisch’. Jimmy de Waard, Paul, Astra,

Ferro en Ozzy waren nauwelijks sexy te noemen. Paul kon geen vrouw versieren en Jimmy was niet slim genoeg om zelfs maar te bedenken hoe hij dat moest aanpakken. Bij Astra, Ozzy en Ferro draaide alles om hun imago. Aandacht van het andere geslacht vonden ze leuk, maar een goede reputatie was veel belangrijker.

Het gemiddelde percentage van de stereotype geturfde eigenschappen van alle personages uit hoofdstuk vier was 19,6%. Dit percentage heeft zich negatief ontwikkeld in dit hoofdstuk naar 27, 1%. Er is in de jaren negentig aanzienlijk minder aandacht besteed aan het presenteren van zwarte stereotypevrije personages. Doordat het aantal zwarte acteurs en actrices in dit decennium aanzienlijk was gestegen in vergelijking met het vorige decennium, hoopte ik op betere beeldvorming van zwarte mensen. Echter op basis van bovenstaande gegevens, kwam ik tot de conclusie dat het aantal zwarte uitvoerende artiesten misschien was gestegen, maar dat zij weinig tot geen inspraak hadden in de ontwikkeling van hun personage. Dit natuurlijk met uitzondering van Raymi Sambo. Hij gaf eerder aan inspraak te hebben geëist in het vormen van het karakter van Paul. Sambo wilde pertinent niet dat ‘de neger’ iedere aflevering het slachtoffer zou zijn van oppervlakkige en racistische grappen door een gebrek aan creativiteit bij de schrijvers. Hoewel de zwarte personages van de jaren negentig minder ondernemend en ambitieus waren dan de personages uit de jaren tachtig, waren de personages van de jaren negentig assertiever en minder braaf. Met name Jimmy en de posse haalden zich nogal wat ellende op de hals. Ze hoefden immers geen modelburgers meer te zijn. Of dit een verbetering was ten opzichte van de eerder beschreven personages is een andere discussie. De wijziging in de persoonlijkheden van de personages leidde in ieder geval tot de mogelijkheid van meer diversiteit.

Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum 12-06-2003

Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum 12-06-2003

Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum: 12-06-2003

Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum: 12-06-2003

Aflevering: *Alle Menschen werden Brüder*, <http://cgi.omroep.nl/cgi-bin/streams?vara/tv/allstars/19990924.rm>

Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum 12-06-2003

Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum 12-06-2003

Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum 12-06-2003

Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum 12-06-2003

Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum 12-06-2003

Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum 12-06-2003

Hoofdstuk 6

EEN NIEUW MILLENIUM

6.1 Inleiding

In dit laatste hoofdstuk wordt aandacht besteed aan televisieseries die zijn uitgezonden in de periode van 2000 tot 2004. Ondanks dat dit hoofdstuk geen heel decennium beslaat, trof ik een aantal interessante series aan, die het bestuderen waard waren. Sinds de productie van *De familie Wijntak* uit 1985 werd er voor het eerst weer een serie gemaakt met een vrijwel geheel zwarte cast, namelijk *Bradaz*. Zij onderscheidde zich van *de Familie Wijntak* door ‘zwarte’ onderwerpen op luchtige en komische wijze te behandelen. Interessant was dat zij was bedacht en gedeeltelijk geschreven door hoofdrolspelers John Wijdenbosch en Winston Rodrigues. Bekeken kan worden of zij als makers rekening hebben gehouden met de stereotype beelden van zwarte mensen? Alsof de cirkel rondgemaakt moest worden, keerde Kenneth Herdigein ook terug op de buis. In 2003 speelde hij Ullrich Weltevreden in de NPS-serie *Weltevreden op 10*. Tenslotte leek een nieuwe trend gestart met filmen op de Nederlandse Antillen. Op Curaçao werd *De Erfenis* geproduceerd in een tijd waarin de media veel slechte dingen te melden hadden over Antillianen. Misschien een middel om een positieve bijdrage te leveren aan de beeldvorming van zwarte mensen? Voor de laatste maal staat de tweede deelvraag centraal:

In hoeverre beantwoorden de zwarte personages in de Nederlandse televisieseries aan de door Donald Bogle genoemde stereotypen?

Na het beantwoorden van deze vraag in de deelconclusie worden de resultaten naast elkaar gelegd en wordt er een conclusie getrokken worden over een eventuele ontwikkeling in de stereotype beeldvorming van zwarte mensen in Nederlandse televisieseries van de jaren tachtig tot op heden.

6.2 Bradaz

6.2.1 Inleiding

Volgens scenarist Wijo Koek was de NPS bij aanvang van *Bradaz* op een culturele missie en op zoek naar een serie die leuk moest zijn en niet te beladen. Puur vermaak was de insteek. Het moest een programma zijn naar het idee van de zwarte Amerikaanse komedieseries *The Fresh Prince of Bel-Air* met Will Smith en *Martin* met Martin Lawrence. Hoewel *Bradaz* na twee seizoenen werd stopgezet door slechte kijkcijfers, was de formule razendpopulair onder de jeugd, die zichzelf herkende in de hoofdpersonages.

6.2.3 Synopsis

Bradaz vertelde het verhaal van de broers Ferdi en Virgil, die hun passie voor muziek delen. Samen openden en runden ze de platenzaak Soundcheck. Hun samenwerking leidde geregeld tot grappige situaties. Virgil was een zakelijk brein en wilde zijn zaakjes goed geregeld hebben. Rapper Ferdi had andere dromen. De hoofdrolspelers werden regelmatig vereerd met bezoeken van hun moeder Martha, haar witte vriend Steef, halfzusje Chantousia en Ferdi's boezemvrienden Mo en Ro. Iedere aflevering van *Bradaz* werd afgesloten met een optreden van een nationale - of internationale hiphop- of r&b-artiest. Zoals de titel aangaf, draaide *Bradaz* om de relatie tussen de broers Ferdi en Virgil. Het was een verhaal over vriendschap, liefde, muziek

Gekeken naar de personages viel op dat Ferdi een snelle jongen was. Hij wist wat er zich op straat afspeelde, was op de hoogte van de laatste trends en hield van mooie vrouwen. Ondanks dat hij een slimme jongen was, kwam hij niet als dusdanig over. Qua typetje kon Ferdi als de komiek worden bestempeld. Zijn broer Virgil was de rationele zakenman. Telkens weer had hij er de pest in wanneer Ferdi loze beloften maakte aan zijn zakenrelaties. Angela was Virgil's dominante vriendin. Ze kwam uit een welgestelde familie en werkte voor een gerenommeerd reclamebureau. Martha was een gezellige Surinaamse moeder en gelukkig getrouwd met Steef, de vader van haar dochter, Chantousia. Martha had het er moeilijk mee dat haar zonen het ouderlijk huis hadden verlaten. Tenslotte waren de Antilliaanse Ro en Marokkaanse Mo, Ferdi's jeugdvrienden, altijd in Soundcheck te vinden.

Omdat de titels van de bekeken afleveringen onbekend waren, heb ik ze simpelweg aangeduid met *aflevering 1* en *aflevering 2*. *Aflevering 1* was de eerste aflevering van het eerste seizoen. De kijker ontmoet Virgil, die net is aangesteld als de manager van een platenzaak. Dezelfde dag keert Ferdi onverwachts terug uit Amerika, waar hij werkt aan een platendeal. Wanneer Virgil's vriendin Angela langs komt in zijn nieuwe zaak, wil ze meteen een vinger in de pap. Ze raadt Virgil aan veel reclame te maken en wil hem hierbij helpen. Nadat Steef Ferdi heeft ingelicht over de plannen van zijn broer, besluit Ferdi met Mo en Ro zijn broer op te zoeken. Daar treft hij ook zijn moeder en zusje. Angela is minder enthousiast over de komst van Ferdi. Wanneer Martha Virgil voorstelt met zijn broer samen te werken en Ferdi hem vraagt of hij bij hem mag wonen in de woning boven de platenzaak voelt Virgil zich voor het blok gezet. Zijn plan was met Angela samen te gaan wonen.

Ferdinand *Virgil* *Martha* *Chantousia* *Ro* *Angela* J N J N J N J N J N J N **Stereotype eigenschap** *Vriendelijkheid* V V V V
W *Loyaliteit* V V V V *W* *Gelovig* V V V V *W* *Kinderlijk* V V V *W* *Onwetend* V V V V *W* *Muzikaal (Zingen &*
Dansen) V V V V *W* *Ondoordachtigheid* V V V V *W* *Entertainer* V V V V *W* *Gebrekkig taalgebruik* V V V V *W* *Onnozel/*
Naïef V V V V *W* *Ontevreden over afkomst* V V V V *W* *Gestraft voor zwart-zijn* V V V V *W* *Moederfiguur* Nvt Nvt Nvt Nvt

V NvtNvtNvtNvtVGezellig/ Vrolijk/ Goedgehumd V V V V VVOnbetrouwbaar V V V V VVGevaarlijk V V V V
 VVGewelddadig V V V V VVBegeren van een witte partner V V V V VVWerkloos V V V V VVAtletisch V V V V
 VVOntbreken identiteit V V V V VVSeksueel/ Exotisch V V V V VVZonder partner V V V V VVAmbiteloos V V V V
 VVTabel 1: Turflijst stereotype eigenschappen

Bradaz/ Aflevering 1 en Aflevering 2, datum onbekend

Omdat er in deze serie naar de karaktereigenschappen van zes personages is gekeken, werden er willekeurig een aantal eigenschappen behandeld waarop positief gescoord is. Door Ferdi en Ro werd vaak gescoord op dezelfde eigenschappen. Zo waren kinderlijk, vrolijk, ondoordachtheid, goedgehumdheid en onnozelheid op hen van toepassing. De personages gedroegen zich onvolwassen en hadden de neiging om hun verantwoordelijkheden te ontlopen. Ze dachten weinig na bij hetgeen ze deden en leefden van dag tot dag. Het personage dat de entertainer van de serie probeerde te zijn was Ferdi. Over of hij als dé entertainer geslaagd was, zullen de meningen verdeeld zijn. Net als bij Jimmy in *Sam Sam* ontstond er tijdens het kijken naar Ferdi een gevoel van overacting. In sommige gevallen probeerde hij té grappig te zijn en dit leverde niet altijd het gewenste resultaat op. Zijn gedrag deed denken aan Bogle's typetje 'nikker'. De kenmerken waar Ferdi en Ro op scoorden behoorden in de meeste gevallen ook toe aan de 'nikker'. Ferdi en Virgil scoorden allebei op het muzikaal zijn. Dit kon niet anders, gezien dat zij Soundcheck runden. Het personage dat scoorde op de meeste eigenschappen was Ro. Behalve de eigenschappen die hij met Ferdi deelde, had hij ook nog eens geen baan en ontbrak het hem op alle fronten aan ambitie. Ro was een mislukkeling en niet erg slim. Hij voldeed in alle opzichten aan het stereotype beeld omtrent de luie neger. Over Martha, Angela en Chantousia viel niets schokkend te melden. *Bradaz* was een serie die goed in haar tijd paste. De serie sneed zwarte onderwerpen aan en speelde met de trends binnen de zwarte cultuur. Ik kon me het enthousiasme omtrent het bekijken van de eerste aflevering nog goed herinneren. Met *De familie Wijntak* vaag in het geheugen en het begin van een nieuw millennium, leek de tijd voor een luchtige zwarte serie met scherpe zwarte humor aangebroken. Echter bleek het publiek niet klaar voor een dergelijke serie, omdat *Bradaz* na twee seizoenen al van de buis werd gehaald. Jetty Mathurin, die Martha speelt in de serie vond het onbegrijpelijk. Ze had destijds nog nooit een negatieve reactie gekregen. Met name de jeugd was lyrisch van de serie. Mathurin zette vraagtekens bij de motieven die de NPS aangaf voor het stopzetten van de serie. Tabel 2 geeft in percentages aan in hoeverre de personages uit *Bradaz* Bogle's stereotype eigenschappen bezaten.

%	Ja	Nee	Nvt	Ferdi	33,33	62,50	4,17	Virgil	12,50	83,33	4,17	Martha	8,33	91,67
-Chantousia	4,17	91,66	4,17	Ro	37,50	58,33	4,17	Angela	4,17	95,83	4,17	5,83	91,67	8,33

Tabel 2: Percentage stereotype eigenschappen zwarte personages *Bradaz*

Bradaz/ Aflevering 1 en Aflevering 2, datum onbekend

6.3 Weltevreden op 10

6.3.1 Inleiding

Weltevreden op 10 was gebaseerd op het Engelse hitprogramma *The Kumars at no. 42*. Hierin hadden vader Ashwin en moeder Madhuri voor hun zoon Sanjeev een televisiestudio gebouwd aan de achterzijde van hun huis, waar Sanjeev samen met zijn ouders en gekke oma Sushila bekende Engelse gasten ontving en

ondervroeg. Het programma werd immens populair en verkocht aan de Verenigde Staten, Duitsland en Nederland. *Weltevreden op 10* werd twee jaar na de eerste aflevering van *The Kumars at no. 42* uitgezonden. Bijzonder aan *Weltevreden op 10* was dat het een combinatie was van een komedieserie en een talkshow. De eerste aflevering van de wekelijkse serie werd uitgezonden op 15 oktober 2003. Na *Kon Hesi Baka*, *De familie Wijntak* en *Bradaz* was *Weltevreden op 10* in vijftig jaar Nederlandse televisie de derde serie, waarin de cast (vrijwel) geheel zwart was.

6.3.2 Synopsis

Percy Weltevreden (Roué Verveer) had een visioen. Hij wilde net als Sanjeev een eigen show en haalde zijn vader Ullrich (Kenneth Herdigein) en moeder Joyce (Chris Comvalius) over de garage om te bouwen tot een studio zodat hij Nederlandse beroemdheden kon uitnodigen en interviewen. Ullrich en Joyce gingen akkoord mits zij er deel van mochten uitmaken. Wekelijks ontving Percy bekende Nederlanders als Emile Ratelband, Jomanda, Bridget Maasland en Huub Stapel. Samen met zijn ouders en oma (Marjorie Boston) vroeg hij de sterren het hemd van het lijf.

Doordat de ambitieuze Percy leed aan zelfoverschatting, verliep zijn carrière niet zoals gepland. Hij probeerde trendy op zijn publiek over te komen. Dat hij eigenlijk een beetje een mislukkeling was, wist hij moeilijk te verbergen tijdens de live-uitzendingen. Oma Betje was de gangmaker van de familie. Zij had zij geen vertrouwen in het ‘talent’ haar kleinzoon en beschouwde hem nog steeds als de kleine jongen voor wie ze in Suriname de zorg had toen Ullrich en Joyce hun geluk in Nederland beproefden. Ma Betje nam nooit een blad voor de mond. Haar spontane uitlatingen en scherpe humor leverden de leukste momenten op in Percy’s show.

Ondanks dat Ullrich zijn zoon het succes met zijn talkshow gunde, wil hij een graantje meepikken in het succes. Telkens benadrukte hij dat het niet alleen Percy’s show was, maar die van hun beide. Hij had de boel immers gefinancierd. Ullrich was een Surinaamse man van de oude stempel. Hij was verslaafd aan soulmuziek. Vele van zijn lijfspreuken waren afgeleid van bekende soulnummers. Een aantal voorbeelden waren: “*When I find myself in times of trouble, Mother Mary comes to me*” en “*When the going gets tough, the tough get going*” en “*Big wheel keep on turnin’, proud Mary keep on burnin’*”. Joyce Weltevreden had tenslotte alle vertrouwen in haar zoon en was blij dat Percy nog thuis woonde, zodat ze hem een opstapje kon bieden richting een glansrijke carrière. Ze ontving Percy’s gasten met veel plezier en verwende hen met zelfgemaakte Surinaamse hapjes.

6.3.3 Analyse

De eerste aflevering die behandeld wordt, is de eerste aflevering van het eerste seizoen. Percy en zijn familie ontvangen RTL4-directeur Leo van der Goot, Emile Ratelband en het medium Jomanda. Met Leo van der Goot spreekt Percy over het verloop van zijn carrière. Verder wil Percy weten waar Leo op let bij het zoeken naar RTL4 –talent, zodat hij weet aan welke eisen hij moet voldoen. Percy snijdt ook de discussie aan dat er te weinig zwarte presentatoren zijn. Leo van der Goot geeft aan dat hij zijn personeel niet op kleur werft, maar op talent. Zo is hij laaiend enthousiast over presentatrice Sylvana Simons. Het gesprek met Jomanda en

Emile Ratelband verloopt anders dan gepland. Het is onmogelijk voor Percy met Jomanda te communiceren doordat Jomanda een zwijgplicht is opgelegd door moeder Maria. Zes maanden wordt zij geacht te zwijgen als boetedoening voor de daden van het Nederlandse volk. Jomanda probeert dit Percy uit te leggen door alles voor hem op te schrijven. Emile Ratelband begeleidt haar hierin. Ter afsluiting van de aflevering straalt Jomanda Percy's publiek (waar ik zelf deel van uitmaakte) in met haar helende krachten. In de tweede aflevering ontvangt Percy Tweede Kamerlid Jeltje van Nieuwenhoven en BNN-presentatrice Bridget Maasland. Met Jeltje van Nieuwenhoven spreekt de familie Weltevreden over haar afkomst. Ze is geboren en getogen in Friesland en de Weltevredens beschouwen haar om die reden als een allochtoon. Friezen hebben immers ook een eigen taal, cultuur en vlag. Van Nieuwenhoven's carrière wordt ook besproken en haar gedachtegang dat er meer 'kleur' in de Tweede Kamer moet komen. Wanneer Percy erachter komt dat Van Nieuwenhoven op het gebied van film en televisie nogal wat connecties heeft, probeert hij hier een slaatje uit te slaan. Zijn einddoel is immers het bereiken van het witte doek of zoals hij zelf formuleert: 'Percy, het leukste kado in het donker'. Zodra Bridget Maasland huize Weltevreden betreedt, overvalt Percy haar letterlijk. Hij doet en zegt alles om bij haar in een goed blaadje te komen. Met Maasland bespreken de Weltevredens haar carrière bij BNN en haar ambities. Percy wil ook graag van haar weten wanneer ze in het blad Playboy zal poseren. Maasland geeft aan al eerder voor de eer bedankt te hebben. Percy ziet die als een gemiste kans voor de presentatrice.. Het turfschema ziet er als volgt uit:

Percy Ma Betje Ullrich Joyce J N J N J N J N Stereotype eigenschap Vriendelijkheid V V V V Loyaliteit V V V V Gelovig V V V V Kinderlijk V V V V Onwetend V V V V Muzikaal (Zingen & Dansen) V V V V Ondoordachtheid V V V V Entertainer V V V V Gebrekkig taalgebruik V V V V Onnozel/ Naïef V V V V Ontevreden over afkomst V V V V Gestraft voor zwart-zijn V V V V Moederfiguur Nvt Nvt V Nvt Nvt V Gezellig/ Vrolijk/ Goedgeluimd V V V V Onbetrouwbaar V V V V Gevaarlijk V V V V Gewelddadig V V V V Begeren van een witte partner V V V V Werkloos V V V V Atletisch V V V V Ontbreken identiteit V V V V Seksueel/ Exotisch V V V V Zonder partner V V V V Ambitieloos V V V V

Tabel 1: Turflijst stereotype eigenschappen
Weltevreden op 10/ Aflevering 1 en Aflevering 2, datum 15-10-2003 en 22-10-2003

Bij het kijken naar dit schema viel vrijwel onmiddellijk om dat Percy aan tien van de vierentwintig eigenschappen voldeed. Ook viel op dat de meeste eigenschappen van zijn eigenschappen de 'nikker' toebehoorden. Percy was overdreven vriendelijk tegen zijn gasten en zei alles om bij hen in de smaak te vallen. In de meeste gevallen was hij niet geïnteresseerd in hetgeen zij te vertellen hadden, maar in wat het hem kon opleveren. De eigenschappen onwetend en naïef waren ook op hem van toepassing. Percy gedroeg zich alsof hij een interessante persoonlijkheid was. In werkelijkheid hield hij zich in de gesprekken met zijn gasten nogal aan de oppervlakte en keek hij geïrriteerd wanneer zijn vader, moeder of oma een inhoudelijke vraag stelde.

Uit zowel het leven van Ullrich als Percy was muziek niet weg te denken. Vooral Ullrich beleefde zijn soulmuziek letterlijk. Hoewel de eigenschap van Bogle op beide personages van toepassing was, beschouwde ik het niet als stereotype in de zin van Bogle. *Weltevreden op 10* ging over een Surinaams gezin en het is bekend dat muziek een belangrijk deel uitmaakt van de Surinaamse cultuur. De reden dat Ullrich ook als entertainer wordt gepresenteerd is dat hij het leuk vond zijn gasten te vermaken. Echter wanneer Ullrich ontevreden was, stak hij dit niet onder stoelen of banken. Joyce Weltevreden was misschien geen zwart moederfiguur in de zin van Bogle, maar wel een moederfiguur. Net als Ullrich deed ze haar uiterste

best om het Percy's gasten naar de zin te maken. Joyce wist dat liefde door de maag ging en verwende de gasten met Surinaamse hapjes en drankjes. Ma Betje scoorde tenslotte net als Ullrich en Joyce laag op Bogle's lijst. Hoewel ze viermaal positief scoorde, kon er niet te zwaar getild worden aan deze score. Ma Betje was een oude vrouw en dus was het niet verwonderlijk dat ze geen partner aan haar zijde had. De eigenschap 'werkloos' was gezien haar leeftijd ook niet verwonderlijk. Natuurlijk was Ma Betje net als Joyce een moederfiguur. Ze bemoeide zich met alles dat haar zoon en kleinzoon deden. De echte moederrol was echter Joyce toebedeeld. Tabel 4 bevat percentueel de scores behaald door de Weltevredens.

% Ja Nee Nvt Percy 41,69 54,16 4,17 Ma Betje 16,67 83,33 Ullrich 8,33 87,50 4,17 Joyce 12,50 87,50 - Tabel 3:

Percentage stereotype eigenschappen de Weltevredens

Weltevreden op 10/ Aflevering 1 en Aflevering 2, datum: 15-10-2003 en 22-10-2003

Gekeken naar de personages uit *Bradaz* en *Weltevreden op 10* werd een duidelijke tweedeling aangetroffen. Aan de ene kant stonden de sterke, intelligente en ambitieuze personages en aan de andere zijde passieve personages. De boventoon werd echter gevoerd door de sterke personages. Zodra we even geen aandacht besteden aan Percy, Ferdi en Ro zagen we intelligente, veelzijdige en evenwichtige personages. Virgil en Ullrich hadden een goed zakeninstinct en waren gedreven hun product succesvol te maken met vallen en opstaan. Martha en Joyce vertegenwoordigden 'het rationele'. Ze probeerden hun kinderen te begeleiden in hun carrière. Martha en Joyce waren de sterke Surinaamse vrouwen en moeders. Ondanks dat er gespeeld werd met typische Surinaamse gebruiken en gewoonten, als moeder Joyce die alleen maar lekkere hapjes klaarmaakt, zag ik dit niet als het benadrukken van 'het stereotype', maar het tonen van een essentieel onderdeel van de Surinaamse cultuur. Het risico van het teveel benadrukken van dergelijke aspecten kon echter wel zijn dat de kijker geloofde dat iedere Surinaamse vrouw en moeder niets deed dan lekker koken. Ma Betje was tenslotte een geval apart in *Weltevreden op 10*. Ze vertegenwoordigde de Surinaamse oma in de serie. Deze is meestal nogal aanwezig en bemoeizuchtig. Ze had een uitgesproken mening en was dominant. Ma Betje was als Surinaamse oma eerder herkenbaar dan stereotype. Ze werd als een sterke vrouw beschouwd en was niet op haar mondje gevallen. Tegenover deze krachtige persoonlijkheden troffen we de passieve entertainers Ferdi en Percy aan. Beiden maakten niet de indruk iets te willen doen voor hun eigen succes. Ferdi's droom was een rapper worden in de Verenigde Staten, maar niemand zou hem ooit serieus nemen met zijn instelling. Hij leek te geloven dat zijn succes zou komen aanwaaien. Voor Percy gold hetzelfde. Hij zag Sanjeev op tv en wilde ook zijn eigen talkshow zonder na te denken over welke vaardigheden hij diende te beschikken. Percy kwam als presentator niet goed uit de verf en maakte geen gebruik van zijn voorbeeldfunctie voor de jonge zwarte kijker.

6.4 De Erfenis

6.4.1 Inleiding

De Erfenis ging in januari 2004 van start. Aan de serie hebben scenarist Simone Duwel (*Goede Tijden Slechte Tijden*) en regisseur Johan Nijenhuis (*Costa*) meegewerkt. Ondanks de lange looptijd van de serie,

werd de serie niet als serial bestempeld. Er was in het verhaal een duidelijk begin, midden en eind te onderscheiden. In de serie werden een aantal onbekende zwarte acteurs en actrices geïntroduceerd, waaronder de Antilliaanse talenten Fridi Martina en Everon Jackson Hooi.

6.4.2 Synopsis

Aan het hoofd van de familie Heydecoper stond de machtige Andreas. Omdat hij een ernstige ziekte had, besloot hij een einde te maken aan zijn leven. Om hem bij te staan, nodigde hij al zijn kinderen en kleinkinderen uit in zijn landhuis op Curaçao. Ondanks dat bijna al zijn kinderen hem liever dood dan levend wilden terugzien, besloten ze toch te gaan. Na het overlijden van Andreas ging zoon Stijn ervan uit dat hij het familiebedrijf 'Heydecoper International' zou erven, gezien dat hij het enige kind was dat hun vader niet in de steek had gelaten. Het tegendeel bleek. Via een videoboodschap liet Andreas zijn kinderen weten dat eenieder van hen kans maakte de nieuwe eigenaar van het familiebedrijf te worden, mits ze een aantal opdrachten uitvoerden. Hierdoor ontstond er een strijd tussen de kinderen Elise, Stijn en Rolf en de kleinkinderen Resa en Matthias. Naarmate zij meer opdrachten uitvoerden, leek het geheim van Andreas lastiger te ontrafelen.

In de Erfenis speelden een groot aantal personages een belangrijke rol. Andreas Heydecoper was het mysterie van de serie. Hij had in zijn leven niet veel goeds gedaan met als gevolg dat geen van zijn kinderen van hem hield. Zijn oudste kind is dochter Elise (Manouk van der Meulen). Als jonge vrouw verliet zij Curaçao omdat haar vader haar dwong tot een abortus. In Nederland beviel Elise van Matthias en bouwde zij haar eigen leven op. Haar ambitie was eindeloos, waardoor ze Matthias verwaarloosde en niet beseftte dat hun relatie net zo weinig inhoud had als haar relatie met haar vader. Matthias (Roscoe Leijen) heeft zich neergelegd bij het feit dat hij van zijn moeder niets meer zal krijgen dan een maandelijkse toelage. Hij besloot aan de oproep gehoor te geven omdat hij zijn grootvader wilde ontmoeten. Stijn (Harpert Michielsen) was Andreas' tweede kind. Hij wilde zijn hele leven al een winnaar zijn, maar altijd leek zijn gevoel voor perfectie hem in de weg staan. Hij was getrouwd met Marit (Cynthia Abma). Samen hadden ze een dochter, Resa (Robin Steegman). Stijn wilde zo graag het fortuin erven dat hij uit het oog wat echt belangrijk was, namelijk zijn gezin. Rolf (Michiel de Jong) was de jongste zoon. Ondanks dat hij, Stijn en Elise uit elkaar waren gegroeid in de loop der jaren, droeg hij hen een warm hart toe. Net als Elise woonde hij in Nederland. Na het overlijden van zijn vader hoopte hij dat de band tussen hem, Elise en Stijn verbeterde, maar zij hadden het te druk met de erfenis. Rolf vond steun bij Jo (Sonja Silva) met wie hij een relatie kreeg. De schok was enorm toen na het oplossen van de eerste opdracht bleek dat Jo een dochter van Andreas was. Jo raakte van slag omdat haar leven een leugen leek te zijn geweest. Ze besloot mee te werken aan het uitvoeren van de opdrachten in de hoop iets over haar identiteit te leren en erkend te worden als een Heydecoper. Livia Zandbergen (Fridi Martina) was de moeder van Jo. Ze heeft tot aan zijn dood voor Andreas van gezorgd en hield van hem. Livia heeft door de jaren heen veel gezien en gehoord, maar besloot te zwijgen. Ze hechtte waarde aan respect en eerlijkheid. Tenslotte is er de familie Pieterszoon, die bestond uit Chanella (Shirley Pinedo) en haar zoon Ciro (Everon Jackson Hooi). Chanella haatte alle Heydecopers, omdat Andreas volgens haar Tinito, de vader van Ciro, eigenhandig had vermoord. Wanneer Resa en Ciro verliefd worden zorgt dit

dan ook voor de nodige problemen.

6.4.5 Analyse

Voor het analyseren van *De Erfenis* zijn er twee afleveringen bekeken. De afleveringen zijn titelloos. De data waarop de series zijn uitgezonden zijn respectievelijk 22 maart 2004 en 5 april 2004. De eerste aflevering begint met Stijn die Marit zijn excuses aanbiedt. Hij realiseert zich dat hij zich heeft misdragen en alleen maar met de erfenis bezig is. Hij heeft nauwelijks tijd voor zijn zwangere vrouw. .

Resa voelt zich steeds ongemakkelijker in het bijzijn van Ciro's moeder. Ze stelt veel vragen over haar familie, maar Resa heeft Ciro beloofd hem zelf te laten vertellen dat ze een Heydecoper is. Livia ontdekt intussen dat Jo zich met de zoektocht bemoeit en probeert haar dochter over te halen afstand te nemen van de situatie. Jo is echter vastbesloten meer over Andreas te weten te komen. Later op de dag ziet Chanella Resa en Marit in de stad, Ze ontdekt zich wie Resa is en verbiedt Ciro met haar om te gaan. Ciro wil hier niets van weten. Hij houdt van Resa. Stijn krijgt de schrik van zijn leven als hij ontdekt dat Resa verliefd is op Ciro, de zoon van Tinito, de man die door zijn vader voor zijn ogen is vermoord. In de tweede aflevering besluit Resa bij Ciro in te trekken en zet Jo Elise aan het denken. Misschien heeft haar moeder het antwoord op de tweede opdracht met haar meegenomen in haar graf. Na overleg met de lijkschouwer die voor haar moeder heeft gezorgd, ontdekt Elise dat hij nooit het lijk van haar moeder heeft gezien, maar alleen een overlijdensakte heeft opgesteld in opdracht van haar vader. Wanneer Stijn later op de dag Chanella's restaurant bezoekt op zoek naar Resa wijst zij hem de deur. Later heeft Stijn een droom over Ciro, waarin Ciro dreigt de Heydecopers te vermoorden. Rolf bezoekt intussen Mannie, de voormalige stalknecht van zijn moeder om meer informatie te vergaren over het ongeluk dat zijn moeder ooit fataal werd. Hij hoopt dat Mannie's informatie zal leiden tot het antwoord op de tweede opdracht.

De volgende ochtend tijdens het ontbijt wordt er gediscussieerd of Andreas Ciro's vader nu wel of niet vermoord heeft. Jo nodigt haar moeder uit aan tafel plaats te nemen en mee te ontbijten. Livia voelt zich in verlegenheid gebracht en Marit wijst Jo om deze reden terecht. Livia spreekt Jo later aan op haar gedrag. Ze is tevreden met haar leven. Ze houdt van het landhuis en de mensen die erin wonen. Ze houdt ervan om te dienen. Dat is wie ze is. Jo is het er niet mee eens. Livia wijst Jo er vervolgens op dat Elise, Stijn en Rolf haar nooit zullen accepteren als hun zus. Ze is geen echte Heydecoper. Andreas was haar verwekker, maar haar vader heette Zandbergen. Jo besluit terug te gaan naar eigen huis om rust te vinden. Na het toetsen van de personages Livia, Jo, Chanella en Ciro ziet het schema er als volgt uit:

Livia	Jo	Chanella	Ciro	J	N	J	N	J	N	J	N	Stereotype eigenschap	Vriendelijkheid	V	V	V	Loyaliteit	V	V	V			
VGelovig	V	V	V	V	Kinderlijk	V	V	V	V	Onwetend	V	V	V	V	Muzikaal (Zingen & Dansen)	V	V	V	V	Ondoordachtheid	V	V	V
VEntertainer	V	V	V	V	Gebrekkelijk taalgebruik	V	V	V	V	Onnozel/Naïef	V	V	V	V	Ontevreden over afkomst	V	V	V	V	Gestraft voor zwart-zijn	V	V	V
VMoederfiguur	V	V	V	V	NVTNVT	Gezellig/Vrolijk/Goedgeluimd	V	V	V	V	V	V	V	V	Onbetrouwbaar	V	V	V	V	V	V	V	
VGevaarlijk	V	V	V	V	Gewelddadig	V	V	V	V	Begeren van een witte partner	V	V	V	V	Werkloos	V	V	V	V	V	V	V	
VOntbreken identiteit	V	V	V	V	Seksueel/Exotisch	V	V	V	V	Zonder partner	V	V	V	V	Ambitieloos	V	V	V	V	V	V	V	

stereotype eigenschappen

De Erfenis/ Aflevering 1 en Aflevering 2, datum 22-03-2004 en 05-04-2004

In *De Erfenis* waren Chanella en Livia duidelijke moederfiguren. Ze maakten zich zorgen om hun kinderen. Chanella wilde Ciro beschermen tegen de Heydecopers en was fel gekant tegen de relatie die haar zoon had met Resa. Livia was een moederfiguur in een ruimere zin. Ze was zowel beschermend ten opzichte van Jo als Elise, Rolf en Stijn, de kinderen van haar minnaar.

Livia, Jo en Ciro waren de drie personages die een witte partner begeerden. Livia's liefde voor Andreas was al jaren haar een geheim en Jo werd verliefd op Rolf Heydecoper, die haar broer bleek te zijn. Ciro's liefde voor Resa werd wel door haar beantwoord maar zij liepen tegen weerstand aan van hun families. Van alle personages bezat Livia de meeste stereotype eigenschappen. Dit waren vooral de eigenschappen die een *zwarte huismeid* toebehoorden. Livia was een vriendelijke, maar vooral loyale vrouw. Ze werkte al jaren voor de familie Heydecoper en beschouwde de kinderen van Andreas als haar eigen. Daarnaast verwekte Andreas bij haar een kind. Dit moest echter een groot geheim blijven, omdat het een schandaal geweest zou zijn. Ondanks deze benarde situatie hield Livia van Andreas. Ze haalde plezier uit het dienen van de familie Heydecoper. Tenslotte werd er voor het eerst in dit onderzoek er een personage aangetroffen dat te vergelijken was met de Amerikaanse *mulat*.. Toen Jo ontdekte wie haar vader was, belandde ze in een identiteitscrisis. Ze wist niet meer wie ze was. Om het leed te verzachten dat ze niet erkend was als een Heydecoper, liet Andreas haar twee waardevolle diamanten na en stond hij haar toe een gooi te doen naar zijn vermogen door de opdrachten te vervullen. Jo werd geportretteerd als een knappe, exotische eilandbewoonster. De gescoorde percentages staan in tabel 6 weergegeven.

%	Ja	Nee	Nvt	Livia Zandbergen	29,1770,83	Jo Zandbergen	16,6783,33	Chanella Pieterszoon	8,3391,67	Ciro Pieterszoon	4,1791,664,17
---	----	-----	-----	------------------	------------	---------------	------------	----------------------	-----------	------------------	---------------

Tabel 6: Percentage stereotype eigenschappen personages *De Erfenis*

De Erfenis, Aflevering 1 en Aflevering 2, datum: 22-03-2004 en 05-04-2004

In *De Erfenis* werd de traditie van de introductie van intelligente en ambitieuze personages voortgezet. Ondanks dat Livia aan veel van de stereotype eigenschappen voldeed, was zij geen onevenwichtig of ondergeschikt persoon. Ze had een hele sterke persoonlijkheid en was een sterke vrouw. Ze heeft haar hele leven gewerkt voor de Heydecopers en ernaast haar dochter alleen opgevoed. Haar man was geruime tijd geleden overleden. Ze heeft altijd haar grote geheim alleen moeten dragen. Ook Chanella heeft was een sterke vrouw. Ze runde haar restaurant alleen, omdat haar man was vermoord. Ze voedde Ciro alleen op. Als moederfiguur konden Chanella en Livia gelijk gesteld worden aan Martha en Joyce. Ook Jo was een sterke vrouw. Haar leven was overhoop gegoooid door Andreas en op eigen wijze probeerde zij opnieuw structuur in haar leven aan te brengen. Tenslotte kon Ciro vergeleken worden met Virgil. Hij wilde ondernemer worden en zijn eigen restaurant bouwen op het mooiste punt van het eiland. Ondanks dat Stijn op alle mogelijk manieren probeerde zijn leven te ruïneren, bleef hij geloven zichzelf. *De Erfenis* bevatte geen personage dat vergelijkbaar was met Percy of Virgil. Deze positieve trend wordt hopelijk doorgezet.

6.5 Deelconclusie

Een nieuw millennium was een mooie start voor een nieuw begin, maar gold dit ook voor de zwarte acteurs in televisieland? Voor het eerst werd er een televisieserie uitgezonden die was geschreven en bedacht door de zwarte acteurs die de hoofdrollen vertolkten (*Bradaz*). In navolging hiervan volgde *Weltevreden op 10*, overgenomen uit Engeland en bewerkt door een zwart schrijversduo. Of de input van de zwarte schrijvers positieve gevolgen had voor de beeldvorming van zwarte personages in dramaserieën, zal hier blijken. De tweede deelvraag wordt voor de laatste maal gesteld:

In hoeverre beantwoorden de zwarte personages in de Nederlandse televisieseries aan de door Donald Bogle genoemde stereotypen?

De geturfde resultaten van dit hoofdstuk zijn in tabel 7 samengevoegd.

Jaren Tachtig	Jaren Negentig	Nieuwe Millennium	Stereotype eigenschap	Vriendelijkheid	5	1	3	Loyaliteit	3
4	2	Gelovig	-	-	1	Kinderlijk	2	1	3
Dansen)	1	1	4	Ondoordachttheid	1	2	3	Entertainer	2
-	-	-	Onnozel/ Naïef	2	2	3	Ontevreden over afkomst	1	-
6	1	1	Moederfiguur	2	-	5	Gezellig/ Vrolijk/ Goedgehumd	3	2
1	-	Gevaarlijk	-	-	-	Gewelddadig	1	2	-
4	Werkloos	-	4	4	Atletisch	-	2	-	Ontbreken identiteit
5	3	2	Zonder partner	6	8	8	Ambitieloos	1	4
1 Tabel 7: Totaal aantal gescoorde eigenschappen van de jaren tachtig, de jaren negentig en het nieuwe millennium.									

Uit de laatste kolom van bovenstaande tabel is te zien dat de eigenschap ‘zonder partner’ het hoogste scoort. Hieraan voldeden acht van de dertien personages. Een duidelijke verklaring voor deze hoge waarde was niet gemakkelijk te geven. De personages in dit hoofdstuk waren immers vrijwel allemaal intelligente aantrekkelijke mensen. Verder leken moeders in dit hoofdstuk de boventoon te voeren. Vijfmaal werd er gescoord op ‘moederfiguur’. Dit was een hoog aantal vergeleken met de vorige hoofdstukken. Een eigenschap die onlosmakelijk verbonden was met dit kenmerk was ‘goedgehumdheid’. Alle personages die scoorden op ‘moederfiguur’, scoorden ook op ‘goedgehumdheid’. Waarom de moeder zo populair waren, bleef onduidelijk. Het was wel voor het eerst dat de Surinaamse en Antilliaanse gezinslevens duidelijk naar voren werden geschoven. Sinds *De familie Wijntak* was hier geen aandacht meer aan besteed. In *Bradaz* leerde de kijker dat je altijd goed voor je familie moest zorgen, in *Weltevreden op 10* werd de nadruk gelegd op aspecten van de Surinaamse cultuur als lekker eten, muziek en het gezinsleven en in *de Erfenis* liepen we aan tegen stereotype problematiek als het opgroeien zonder vader en de problematiek die interracial relaties opleverden. De laatste kenmerken waarop hoog werd gescoord, waren ‘muzikaal’, entertainer, ‘begeren van een witte partner’ en ‘werkloos’. De opwaartse trend was ook te zien bij ‘entertainer’. Er was echter een steeds duidelijker tweedeling te zien tussen de grappenmakers en de intellectuelen. De entertainers leken steeds meer als een duidelijk typetje terug te komen.

Het ultieme typetje herkende ik in *De Erfenis*. De verbazing sloeg vrijwel onmiddellijk toe bij het verschijnen van Livia Zandbergen. Niet eerder kwam ik een personage tegen dat zo deed denken aan één van

de typetjes van Bogle. In een fractie van een seconde herkende ik in Livia de ultieme *zwarte huismeid*. Verder leken duistere geheimen en mystiek een belangrijke rol te spelen. Wanneer er onverklaarbare zaken voorvielen en de witte personages én Jo naar antwoorden zochten, leken Livia, Chanella en Manny altijd meer te weten. Regelmatig werd de suggestie gewekt dat zij kennis van zaken hadden over de bestaande geheimen. Dit deed denken aan vroegere tijden waarin de witte mensen geloofden dat de zwarten zich met duistere zaken als voodoo bezig hielden en dat zij een ziend oog hadden ten aanzien van de toekomst.

Tegenover de hoge scores stond dat er in tegenstelling tot de voorgaande decennia niet of lager werd gescoord op kenmerken als ‘gewelddadig’, ‘onbetrouwbaar’ en ‘ambiteloos’. Dit betekende dat de zwarte personages minder op een negatieve manier werden geportretteerd. De grootste daling was zichtbaar bij het ‘ontbreken van de identiteit’. Deze positieve ontwikkeling is ondermeer het gevolg van het eerder genoemde aspect dat er meer aandacht werd besteed aan het familieleven van de personages. De kijker wist wie de personages waren, waar ze vandaan kwamen en in welke omgeving ze waren opgegroeid.

Ondanks dat er altijd uitzonderingen waren, was het een gegeven dat de personages in dit hoofdstuk over het algemeen een positieve uitstraling hadden. Ze waren intelligent, ambitieus en ontwikkelden zich zichtbaar doordat ze veelzijdige personages speelden. Ondanks dat ze niet allemaal even geslaagd waren, konden Virgil, Ferdi, Percy, Ullrich en Ciro als (toekomstige) ondernemers worden beschouwd. Allemaal hadden ze een achterban van krachtige vrouwen, die hen ondersteunden. Het belangrijkste was echter dat ze een duidelijke persoonlijkheid hadden. In de laatste jaren zijn zwarte personages zichtbaar toegankelijker gemaakt voor het witte publiek. De personages uit *Bradaz*, *Weltevreden op 10* en *De Erfenis* lieten het publiek toe in hun leven als niet tevoren en gaven de kijker de kans te begrijpen wie zij waren. Jo en Ciro waren niet zomaar twee zwarte jongeren die zonder vader zijn opgegroeid. Waarom zij zonder vader waren opgegroeid werd duidelijk verteld.

Het gemiddelde percentage van de geturfde stereotype eigenschappen van de personages van *Bradaz*, *Weltevreden op 10* en *De Erfenis* was 16,67 procent. Dit is een zeer positieve ontwikkeling ten opzichte van 19,6 procent in de jaren tachtig en 27,1 in de jaren negentig. Bogle zou een tevreden man zijn met dit resultaat. De score geeft aan dat televisiemakers en programmamakers steeds meer hebben geprobeerd rekening te houden met de wijze waarop zwarte personages in Nederlandse televisieseries werden afgebeeld. Natuurlijk bestaat de mogelijkheid dat de ontwikkeling toeval is, maar of deze daling toeval is kan helaas voorlopig nog niet beoordeeld worden. Vooralsnog zijn de vooruitzichten op een verdere positieve ontwikkeling hoopvol.

Interview Wijo Koek door Denise Zending, 23-05-2003

Interview Jetty Mathurin door Denise Zending, 25-10-2003

www.thecustard.tv/shows/thekumarsatno42, p.1, bezoek op 16-03-2004

Weltevreden op 10, Seizoen 1, aflevering 2, 22-10-2003

De Erfenis, Aflevering 2, 05-04-2004

Hoofdstuk 7

CONCLUSIE

Voor vele Afro-Surinamers en -Antillianen was en is Nederland het land van de ongekennde mogelijkheden. Nederland werd sinds de koloniale periode op een voetstuk geplaatst waar het ging om onderwijs en sociale voorzieningen. Als je voor een betere toekomst voor jezelf, je kinderen en je familie in Suriname of op de Antillen wilde zorgen moest je een diploma behalen in Nederland. Een afgeronde opleiding in Nederland betekende dat je werd gerespecteerd en het vergrootte de kansen op de arbeidsmarkt in eigen land. Ook was Nederland voor Afro-Surinamers en -Antillianen het land bij uitstek voor verdere ontwikkeling, omdat het deel uitmaakte van het Koninkrijk der Nederlanden. De inwoners beheersten de Nederlandse taal en wisten veel van het land af doordat zowel het Surinaamse als Antilliaanse onderwijs op Nederlandse beginselen was gebaseerd en alle eerder behaalde diploma's geldig waren. Ondanks de glorieuze verhalen over Nederland en de Nederlanders moesten velen nog aan den lijve ondervinden wat het precies betekende om een zwarte in het witte Nederland te zijn. In het begin van dit onderzoek gaf ik aan dat het mij van kleins af aan was opgevallen dat witte mensen vaak negatief en met enige angst spraken over hun zwarte medemens. Verwacht werd dat ze zich volgens bepaalde normen gedroegen en al het overige gedrag werd als afwijkend beschouwd. Er gold een standaardnorm, waarvan niet afgeweken mocht worden. Het probleem zat hem niet in het gedrag, maar in het uiterlijk. Zwart zijn werd geassocieerd met donker, duister, onbeschaafd en primitief gedrag. Negatieve beelden die waren ontstaan voor - en tijdens de koloniale tijd waren in stand gehouden. Ondanks de afschaffing van de slavernij in 1863 en het passeren van bijna anderhalve eeuw, bleven stereotype beelden over zwarte mensen bestaan. Het medium televisie heeft hier een belangrijke rol in gespeeld.

Dit onderzoek heeft zich gericht op de stereotype beeldvorming van zwarte Afro-Surinamers en -Antillianen in Nederland. Van belang was hierbij welk beeld de witte Nederlanders hadden van zwarte Afro-Surinamers en -Antillianen door de jaren heen en in hoeverre het medium televisie een bijdrage heeft geleverd aan het instandhouden van deze beelden. De probleemstelling die voor dit onderzoek was geformuleerd luidde:

In hoeverre is er sprake van een ontwikkeling in de 'stereotype' beeldvorming van zwarte mensen in Nederlandse televisieseries sinds de jaren vijftig en past deze zich aan aan de veranderende samenleving?

Deze hypothese moest beantwoord worden aan de hand van twee vragen:

Welke maatschappelijke veranderingen vinden er plaats die de stereotypen ten aanzien van zwarte mensen in de witte Nederlandse samenleving kunnen beïnvloeden?

In hoeverre voldoen de zwarte personages in de Nederlandse televisieseries aan de door Donald Bogle genoemde stereotypen?

De eerste vraag was van belang om te kunnen begrijpen welk idee witte Nederlanders zich door de jaren heen hadden gevormd van zwarte mensen en hoe dit beeld ontstaan was. De opkomst, populariteit en invloed van de televisie speelde hier een belangrijke rol in. Het doel van de tweede vraag was het gericht zoeken naar stereotypetjes, zoals Donald Bogle deze had beschreven in zijn boek. Waren er stereotypetjes aan te wijzen in Nederlandse series zoals die zichtbaar waren in de Amerikaanse televisieseries?

Al voor de koloniale periode circuleerden er negatieve verhalen over de primitieve zwarte bewoners op het continent Afrika. De zwarten die daar woonden hielden zich bezig met duistere krachten en waren onbetrouwbare schepselen. Dat ze niet veel kleding droegen en op blote voeten liepen wees er volgens de witten op dat zij geen beschaving kende. De witte kolonisten die later de ‘donkere’ gebieden betraden bevestigden menig vermoeden. De zwarten waren heidenen en het was hun christelijke plicht de zielen van deze ‘mensen’ te redden. Het verhaal van Cham uit de bijbel zou deze gedachte later bovendien bevestigen. Tijdens de slavernij was de gedachte dat witte mensen hiërarchisch gezien ‘beter’ waren dan zwarten en dit was de ultieme rechtvaardiging voor slavernij. Zwarten waren de ondergeschikten in het menselijk ras en dus was het niet meer dan normaal dat zij de witte mensen dienden. Daarnaast wisten ze niet veel en waren ze lui. Dit waren goede redenen om hen erop te voeden. Na het afschaffen van de slavernij bleven de beelden over de luie, primitieve zwarten bestaan. Ondanks dat witte Nederlanders 350 jaar lang zwarten hadden kunnen observeren, hadden zij vrijwel niets mee gekregen van hun cultuur en hun gewoonten.

De boeken *De eerste neger* en *In het land van de Overheerser* beschreven verhalen van de eerste zwarten die voet op Nederlandse bodem zetten. Ze waren met een gering aantal en werden waarschijnlijk om die reden met open armen ontvangen. Ze voelden zich welkom. Vlak na de Tweede Wereldoorlog veranderde de situatie langzaam. In eerste instantie zagen witte Nederlanders de zwarten nog steeds als een leuke attractie. Voetballer Darius Domo en nieuwslezeres Noraly Beyer bevestigden dit ‘attractiegevoel’. Hun omgeving zag hen als bijzonder en vroeg zich af of deze zwarte verschijningen dezelfde gewoonten hadden als zij. Wisten zij zich en zo ja, gaf hun huidskleur dan niet af? Poetsten ze hun parelwitte tanden en kamden ze dat kroeshaar? Domo en Beyer lachten achteraf om de naïviteit van deze mensen. Ze wisten niet beter en dus was het vaak ook geen aandacht waard. Naarmate de tijd vorderde werd de sfeer binnen de Nederlandse samenleving grimmiger. De in 2004 overleden acteur Donald Jones gaf aan: *Wat ik duidelijk heb gemerkt is dat blanken één neger in hun midden geweldig leuk vinden. Tien – dat gaat nog. Als het er honderd worden begint men voor moeilijkheden te vrezen*. Door de slechte economische situatie in Suriname en later op de Nederlandse Antillen kwam er een ware exodus op gang richting Nederland. Door de combinatie van de slechte werkgelegenheid, de macabere economische situatie en de enorme immigratie van zwarten sloeg de angst toe bij de witte Nederlanders. Ze waren bang dat de zwarte immigranten hun banen zouden afpakken. Langzaam ontwikkelde deze onzekerheid zich in

vijandig gedrag ten opzichte van de zwarten.

In een onderzoek naar de belevingen van zwarte Afro-Surinamers in Nederland gaven de Afro-Surinamers een aantal voorbeelden van vragen die witte Nederlanders stelden en vervelende opmerkingen die zij maakten. Zo waren sommige Afro-Surinamers van mening dat zij betutteld werden: *'Het meest irriterende wat je hier ervaart, is het betuttelende optreden. Zelfs door de groenteboer op de hoek. Bij de eenvoudigste dingen vond men het nodig om uitleg te geven. Soms was het goed bedoeld, maar toch was het wel eens hinderlijk. Ik dacht dan bij mijzelf "Ik ben toch niet achterlijk? Ik begrijp het toch wel?"*'. Ook vonden ze witte Nederlanders onbeschoft: *'Waarom ben je hier gekomen en wanneer ga je weer weg? Ik vind het zulke onbeschofte vragen. Zeker als het gaat om iemand die ik nauwelijks ken. In Suriname worden dit soort vragen nooit gesteld aan Nederlanders'.....Ook irriterend is dat sommige mensen overdreven leuk en vriendelijk tegen je zijn. Vooral kantoormeisjes ervaren dat sterk. Meestal wordt hen niets gevraagd, behalve wanneer het over drugs en dat soort dingen gaat*'. De media droegen hun steentje meer dan bij daar waar het ging om het verspreiden van negatieve verhalen over zwarte mensen. In de meeste nieuwsitems werden zwarte mensen geassocieerd met drugs, drank, werkloosheid en misdaad. De problematiek in de Bijlmer en het beroep dat zwarten deden op de sociale voorzieningen werden breed uitgemeten in de pers. Zwarte mensen werden gezien als klaplopers zonder baan en zonder carrière. Ze werden bekeken als mensen, die niet de ambitie hadden iets te bereiken in het leven en die het prima vonden met tien man op één kamer te wonen. Kortom, het beeld werd gepresenteerd via de diverse kanalen was zeer negatief.

Omdat televisieseries zich niet bezighielden met het 'werkelijke' leven leek dit de ideale setting om te bestuderen. Indien de media bewust een zwart personage neer moesten zetten, zouden ze dit dan doen zonder vooroordelen en zwarte stereotypen te tonen? De Amerikaanse media hadden al bewezen dat zij hiertoe niet in staat was. Bogle's boek had dit uitgebreid beschreven aan de hand van vijf typetjes.

Zwarte (hoofd)personages trokken in iedere serie aan het kortste eind. Zwarten werden gecast voor rollen die de witte hoofdrollen ondersteunden (*I Spy*) of rollen waarin ze overkwamen als niet al te slimme, naïeve zwarten die het achter hun ellebogen hadden (*Sambo*). Eén de meest schadelijke typetjes was die waarin zwarten werden geportretteerd als gevaarlijke, achterbakse criminelen (*Birth of a Nation*). Hoewel de zwarte stereotypetjes niet zo duidelijk en veelvoudig aanwezig waren in (het geringe aantal) Nederlandse series als in de Amerikaanse, bleken ze wél aanwezig te zijn. *Pension Hommeles* was hier een goed voorbeeld, waarin Donald Jones werkstudent Dinky Henderson speelde. De dansende huisbediende deed zijn best om het de gasten in het pension naar de zin te maken. Hij was degene die het pension een levende en vrolijke plek maakte. Hij zong, danste, vermaakte het publiek en voldeed zo aan veel van de kenmerken die Bogle had benoemd bij zijn typetjes. Hij was een personage naar Amerikaans model. Dinky Henderson paste in zijn tijd, omdat hij als één van de weinige zwarten in Nederland was. Zijn omgeving hield van zichtbaar van hem en hij werd geaccepteerd, mede dankzij zijn 'wonderlijke' verschijning.

Kon Hesi Baka was lastiger te beoordelen vanwege het ontbreken van het beeldmateriaal. Over deze serie kon op basis van de informatie slechts beoordeeld worden dat het verhaal inhoudelijk goed in het tijdsbeeld paste, namelijk zwarte Afro-Surinamers die naar Nederland reisden om de toekomst van hun kinderen te verzorgen. *Kon Hesi Baka* was belangrijk voor haar tijd omdat het de eerste dramaserie was waarin een omroep probeerde de Nederlandse witte kijker kennis te laten maken met zwarte Afro-Surinamers. Het punt waar ik kanttekeningen bij plaatste was de kennismaking van de kijker met bovennatuurlijke verschijnselen en voodoo. De indruk zou gewekt kunnen worden dat alle zwarten zich bezighielden met geesten en medicijnmannen. Een positief gevolg van de serie was dat witte Nederlanders door deze ‘kennismaking’ minder snel vreemd opkeken van een nieuwe zwarte buurman of collega en open stonden voor een eerste contact.

De doorbraak van de zwarte acteur in Nederland vond plaats in de jaren tachtig in de gedaante van Kenneth Herdigein. In de periode waarin zwarte (met name Afro-Surinamers) door de media bestempeld werden als profiteurs en herrieschoppers, besloot Herdigein zijn beroep met een doel uit te oefenen. Hij had een missie. Hij vertelde dat Afro-Surinamers in die tijd vaak in opspraak waren en betrokken bij protestacties en rellen. Waar problemen waren, waren Afro-Surinamers. Pertinent wilde Herdigein niet gezien worden als een van hen. Hij wilde dat mensen zich realiseerden dat er zich onder iedere groep mensen een aantal herrieschoppers bevond en wilde een bijdrage leveren aan de positieve beeldvorming van zwarte mensen in het land waar hij woonde. Dat hij achter zijn idealen stond, bleek veelal uit de keuze voor zijn rollen in diverse televisieseries. Dat hij de enige populaire en bekende zwarte van dat moment was, versterkte zijn positie. Hij weigerde rollen die de stereotypen van zwarten bevestigden. Ondanks dat de witte kijker zwarten niet zag als een arts of een ambitieuze fotograaf of ondernemer waren dit juist de rollen die Herdigein aanvaardde.

De intentie van de serie *De familie Wijntak* was om de witte Nederlander in een roerige tijd iets positiefs mee te geven. Het educatieve gehalte van deze serie moest meer wederzijds begrip kweken en gunde de witte Nederlander een kijkje in het leven van de ‘vreemde’ zwarte Surinamer. De jaren tachtig waren een bijzonder decennium qua beeldvorming van zwarte mensen omdat dit het enige decennium was waarin de witte media krampachtig poogden een positief beeld te schetsen van zwarten. Zo waren de persoonlijkheden van de leden van de familie Wijntak bijna te mooi om waar te zijn. Ze waren de goedheid zelve en een slachtoffer van hun omgeving. Niets dan negatieve zaken overkwamen hen. Positieve aspecten werden onderbelicht. Over het geheel bekeken waren het met name de eigenschappen waaruit een vorm van nederigheid bleek, waarop de jaren tachtig personages scoorden. Dit was het gevolg van het streven naar een positieve en misschien zelfs ideale weergave van de zwarte mannen en vrouwen in Nederland. Echter kon een poging tot een ideale weergave van zwarte mensen als in *De Familie Wijntak* averechts werken. Het beeld van de goede en nederige zwarte was immers ook een stereotype. Hieruit bleek hoe moeilijk het was een realistisch zwart personage te vormen.

Feitelijk stond het beeld van zwarten dat in de jaren tachtig werd gepresenteerd in dramaseries haaks op het beeld dat de nieuwsitems verschaften van zwarten als relschoppers. Een kentering hierin vond plaats in de jaren negentig. Niet langer bestond er een zichtbare drang zwarten als alleen vredelievende mensen af te schilderen. Veel meer maakten zij deel uit van het straatbeeld en de maatschappij. Deze diversiteit bleek ook uit de verschillende soorten series waarin zwarten speelden en de rollen die zij toebedeeld kregen. Ze handhaafden de wet in *Blauw Blauw* en *Spangen*, maar braken haar in *Westzijde Posse* en *Sam Sam*. De modelburgers hadden plaats gemaakt voor politieagenten, schoffies en zelfs een aantal jeugddelinquenten. Hoewel het een goed teken was dat er meer zwarte acteurs zichtbaar werden gemaakt en de personages niet telkens dezelfde soort rol speelden, bleek deze ontwikkeling negatief voor de beeldvorming van de zwarten. Daar waar er in de jaren tachtig teveel aandacht werd besteed aan welke eigenschappen een zwart personage moest hebben ten behoeve van positieve beeldvorming, werd er te weinig aandacht aan besteed in de jaren negentig. Het gemiddelde percentage stereotype eigenschappen ontwikkelde zich van 19,6% naar 27,1%. Deze ontwikkeling duidde op een onzorgvuldigheid in het proces van het creëren van zwarte personage voor televisieseries. Het belang van het ontwikkelen van een realistisch zwart personage werd onderschat evenals de gevolgen van het presenteren van een negatief personage. Ondanks dat zwarten steeds meer werden geaccepteerd in de witte samenleving, bleef voorlichting over zwarten in Nederland belangrijk. Dit belang werd onderstreept in enkele afleveringen van *Met Vlag en Rimpel*. Met weinig respect werd de Antilliaanse Jolanda Richardson behandeld tijdens haar studie in Nederland. Op de Nederlandse Antillen werden de grootheid van Nederland onderstreept in het onderwijs en werden witte Nederlanders altijd gepresenteerd als toegankelijke mensen, goede gesprekspartners, die open en begripvol waren. Richardson's ervaringen stonden echter haaks op haar verwachtingen. Doordat de witte Nederlanders niets afwisten van hun Antilliaanse landgenoten neigden ze ertoe hen te domineren en hen te vertellen hoe invulling te geven aan hun leven in Nederland. Het deed haar verdriet. Richardson herinnerde zich de dag waarop ze als een 'echte' Antilliaan harde salsamuziek draaide in haar kamer en haar huismeester op de deur bonsde en riep: 'Kun je je kokosnootmuziek wat zachter zetten?'. Richardson betreurde de arrogantie en het gebrek aan het empathisch vermogen bij de witte Nederlander. Het had haar beeld voorgoed veranderd. Blijkbaar wisten de witte Nederlanders nog steeds niets of te weinig over de gewoonten en cultuur van de zwarten in hun land en was wederzijds respect ver te zoeken. Zelf had zij naar haar mening haar uiterste best gedaan om Nederlanders te leren kennen en bij zichzelf het gevoel te creëren dat zij thuis was. Zo had zij besloten een baan te zoeken om onder de mensen te komen en nodigde zij medestudenten en collega's uit om bij haar te komen eten. 'Het zoeken van contact heb ik ook met vallen en opstaan geleerd. Bijvoorbeeld de ene keer dat ik in een collegezaal een medestudent, die honger had, mij appel gaf. Hij zei: 'Ik heb honger', ik draaide me om en gaf hem zonder erbij na te denken mijn eigen lunch, een appel. Dat was voor mij een toenadering, weet je, van: let's be friends! Die jongen heeft mijn appel opgegeten en daarna zag hij mij tussen de vele medestudenten niet eens staan. ...En dat heeft mij wel pijn gedaan. Toen dacht ik: nee, je moet het anders doen, je moet mensen uitkiezen die je interessant vindt of die heel dicht bij je komen qua achtergrond, interesse en cultuur'.

Uit mijn gesprek met Raymi Sambo bleek dat hij als acteur dezelfde idealen nastreefde als Kenneth Herdigein tien jaar eerder. Het neerzetten van een positief zwart personage bleef blijkbaar een aantal acteurs aan het hart gaan. Sambo was van mening dat hij als zwarte acteur een voorbeeldfunctie had en dat hij vond dat andere zwarte acteurs zich moesten realiseren dat zij dit ook waren. Volgens Sambo was het van belang je standpunt kenbaar te maken door bepaalde rollen te weigeren. Dit was van belang om serieus genomen te worden. Uit zijn rol in *All Stars* bleek dat hij goede keuzes wist te maken. Hierin speelde Sambo een ambitieuze presentator en voetballer. Hij heeft een grote rol gespeeld in het vormen van dit personage. Pertinent wilde hij niet dat de ‘neger’ te vaak het slachtoffer zou worden van oppervlakkige en racistische grappen. Met het veranderen van de samenleving, begin jaren negentig, door de deelname van steeds meer zwarte mensen uit verschillende landen in de Nederlandse maatschappij, veranderde de wijze waarop de media zwarte mensen afbeeldde. Het aantal stereotypetjes nam toe.

Deze negatieve ontwikkeling werd opgevolgd door een zeer positieve een decennium later. Het gemiddelde percentage stereotype eigenschappen daalde namelijk van de jaren negentig naar de eerste helft van het volgende millennium toe met meer dan 10%, namelijk van 27,1% naar 16,67%. Doordat twee van de drie series die in het laatste hoofdstuk zijn behandeld zijn geschreven door of de hoofdrolspelers zelf (*Bradaz*) of scenarioschrijvers met dezelfde etnische achtergrond als de hoofdrolspelers (*Weltevreden op Tien*) werd er meer aandacht besteed aan het verstrekken van achtergrondinformatie over de personages. Zowel *Bradaz* als *Weltevreden op Tien* hebben het Surinaamse familieleven op komische wijze breed in de afleveringen uitgemeten. Hoewel overdrijven vaak tot een sport verheven werd, zat er altijd een kern van waarheid in en een punt van herkenning voor, in dit geval, de Surinaamse Nederlanders. Een positieve ontwikkeling bleek ook dat er minder vaak werd gescoord werd in deze series op de meest schadelijke eigenschappen als onbetrouwbaar, gewelddadig en gevaarlijk. Dit hing echter samen met de inmenging en opkomst van zwarte professionals in het vak. Net als ten tijde van *Op zoek naar Yolanda* en *Medisch Centrum West* werd er meer zorg besteed aan de ontwikkeling van een personage. Het verschil was dat de personages geloofwaardiger overkwamen. Ze kwamen uit de tijd, waarin de kijker leefde. Niemand keek nog op van twee zwarte jongens die de eigenaars waren van een platenzaak of een ambitieuze jongeman die vanuit de garage van zijn ouders een talkshow wilde presenteren. In deze tijd was het allemaal mogelijk. Zelfs Livia als de ultieme zwarte huismeid was in *De Erfenis* een realistisch personage en een vrouw van haar tijd. Vandaag de dag oefent een groot deel van de Antilliaanse vrouwen op eilanden als Curaçao dit beroep uit, in de vorm zoals gepresenteerd in *De Erfenis*. Deze vrouwen zijn écht de huishoudster van de rijkere families en dragen nog steeds de zorg voor hun kinderen. Zij zijn hiertoe genoodzaakt doordat ze geen opleiding hebben genoten en nooit ander werk hebben verricht. Het is de realiteit op eilanden als Curaçao. De vraag is wat het beeld van een personage als Livia doet met de beeldvorming van witte Nederlandse kijkers die verder niets afweten van de leefcultuur en –vormen op Curaçao. Zien zij gewoon een zwarte huismeid of realiseren zij zich hoe reëel haar personage is?

Gekeken naar de opkomst van de zwarte acteurs in Nederland is er in ieder geval een positieve ontwikkeling zichtbaar. In de jaren tachtig waren de zwarte acteurs op twee handen te tellen. Kenneth Herdigein was als enige zeer bekend in medialand omdat hij de toneelschool had afgerond en hierdoor een netwerk had opgebouwd. Tot vandaag de dag heeft hij niet stilgezeten en is een drukbezette acteur. Van Gerda Cronie is na *Medisch Centrum West* op een aantal kleine rollen na nauwelijks nog iets vernomen. Wellicht is zij teruggekeerd naar Suriname. Hetzelfde geldt voor de acteurs van *De Familie Wijntak*. De acteurs van de jaren negentig hebben meer voet aan wal kunnen krijgen. Het aantal acteurs was ten opzichte van de jaren tachtig verviervoudigd. De meeste televisiekijkers weten over wie er gesproken wordt als er namen als John Jones, Raymi Sambo, Jetty Mathurin en John Williams vallen. Tenslotte maakte de kijker na 2000 niet alleen kennis met nog meer nieuwe acteurs, maar verschenen er meer zwarte vakmensen achter de schermen. Scenarioschrijvers als Jenny Mijnhijmer en Maarten van Hinte waren verbonden aan producties als *Bradaz* en *Weltevreden op Tien*. Hoewel de ontwikkelingen niet in een razend tempo plaatsvonden, waren ze gunstig voor de zwarte vakmensen in Nederland. Ze worden meer geaccepteerd.

Wanneer gekeken wordt naar de series in hun tijd kan geconcludeerd worden dat in tegenstelling tot *Pension Hommeles* en *Kon Hesi Baka Zeg 'ns AAA*, *Op zoek naar Yolanda*, *We zijn weer thuis*, *Medisch Centrum West* en *De familie Wijntak* niet allemaal goed in hun tijd pasten. In de jaren tachtig werden zwarten gezien als oproerkraaiers en de media bevestigden dit. Buiten het kleinschalige criminele gedrag van Brian kon geen van de personages bestempeld worden als een oproerkraaiër of profiteur. In de televisieseries werd niets dan een rooskleurig beeld geschetst van het leven van een gemiddelde Afro-Surinamer. Op televisie waren zij geslaagde en succesvolle mensen. Als enige serie probeerde *De familie Wijntak* de bestaande problematiek en het racisme te benoemen, maar sloeg hierin enigszins door. Natuurlijk waren niet alle zwarten criminelen en was racisme een probleem dat benoemd moest worden, maar het was zeker ook niet zo dat alle Afro-Surinamers modelburgers waren. De IKON bracht wel als eerste delicate onderwerpen als discriminatie en racisme onder de aandacht, maar had meer aandacht kunnen besteden aan de mooie aspecten van het leven van een zwarte Afro-Surinamer in Nederland (want die waren er wel degelijk). De jaren negentig-series toonden meer de diversiteit die de Nederlandse samenleving steeds meer eigen werd. Door het veranderen van de tijd werd het aannemelijker voor mensen om op televisie een zwarte televisiepresentator of politieagent te zien, omdat die in het dagelijks leven ook meer zichtbaar werden. Ondanks dat er diversiteit ontstond in het soort rollen die zwarte acteurs toebedeeld kregen, waren zij in de meeste series niet of ondervertegenwoordigd. Dit gold overigens ook voor andere bevolkingsgroepen die zich op dat moment in Nederland bevonden. De hoeveelheid acteurs in Nederlandse televisieseries in het algemeen gaven de kijker niet het idee dat zij deel uitmaakten van een multiculturele samenleving. Raymi Sambo wijdde dit probleem voor een groot deel aan de selectie die castingbureaus maakten. Indien zij een acteur moesten zoeken voor een serie of commercial benaderden zij geen zwarte acteur of actrice als daar niet specifiek om werd gevraagd. Zelfs niet als de betreffende acteur perfect aan de eisen voldeed. Hierdoor missen veel zwarte getalenteerde acteurs en actrices goede kansen. Dat de meningen over dit onderwerp verdeeld zijn merkte ik bij de opnames van de serie *Hartslag* waar ik aanwezig was om Kenneth Herdigein te interviewen. In een

gesprek met de witte acteur Edo Brunner gaf ik aan dat ik van mening was dat er te weinig 'zwart' op televisie was. Ondanks dat hij zijn mening nauwelijks onderbouwde gaf hij aan dat hij het hier absoluut mee oneens was. Toen ik hem vroeg of hij een aantal televisieseries kon opnoemen waarin zwarte acteurs de hoofdrol hadden of een zeer grote rol in speelde kwam hij niet verder dan *Bradaz* en *Westzijde Posse*.

Uiteindelijk is gebleken dat er wel degelijk een ontwikkeling was in de stereotype beeldvorming van zwarte mensen in Nederlandse televisieseries. Na bijna dertig jaar televisie was het moment aangebroken waarop zwarte mensen met regelmaat in Nederlandse televisieseries te zien waren. Het proces verliep langzaam en voorzichtigheid werd hierbij geboden. Programmamakers probeerden goodwill te kweken bij de witte kijkers voor de zwarte artiesten door hen geleidelijk aan te introduceren. De veel gecaste Herdigein liet zien dat zwarten in diverse rollen en beroepen werkzaam konden zijn. Hij speelde een dokter, een fotograaf en een ambitieuze ondernemer in een aantal van zijn eerste televisieseries. Zijn opzet was om voor vele zwarte kijkers een rolmodel te zijn en het negatieve beeld dat de media had gecreëerd om zwarte mensen heen te corrigeren. Ondanks dat Herdigein in *Zeg 'ns AAA* een goedwillende dokter speelde waren niet alle witte kijkers voorbereid op zijn introductie. Op de set van *Zeg 'ns AAA* kwamen regelmatig dreigbrieven binnen. Blijkbaar hadden vele kijkers moeite met zijn aanwezigheid en met het gegeven dat hij als dokter John (en als Kenneth Herdigein) een (televisie)relatie had met Wieb (Kiki Classen). Ondanks de vele vormen van kritiek waren Herdigein en zijn collega-acteurs uit de jaren tachtig in hun opzet geslaagd en hadden zij de witte kijkers duidelijk gemaakt dat zij deel uitmaakten van de Nederlandse samenleving. Het enige punt van kritiek was alleen dat zij misschien té perfect aangepast waren waardoor zij alsnog vervielen in het stereotype van de 'nederige neger'.

In de jaren negentig ontwikkelde het beeld van de zwarten op televisie zich. Niet alleen was er meer zwart op de televisie te zien in de vorm van nieuwe acteurs en actrices, maar de personages veranderden van beleefde, welgemanierde en aangepaste zwarte mannen en vrouwen in eigenzinnige, brutale en soms criminele personages. Raymi Sambo probeerde zijn stempel te drukken op het personage Paul, net als Herdigein eerder had gedaan. Hij gaf aan dat hij niets dan lovende reacties had gekregen op zijn personage. Blijkbaar hadden vele zwarten zichzelf herkend in zijn personage. In *Ferro*, *Astra* en *Ozzy* zullen vele jongeren zichzelf ook herkend hebben. De personages gedroegen zich zoals verwacht kon worden van een straatschoffie. Het was een goede zaak dat het aantal zwarte personages op te televisie toenam. Hierdoor werd de multiculturaliteit die in de samenleving een steeds belangrijker rol ging spelen zichtbaar. Een negatief gevolg van het massaler presenteren van zwarte acteurs en actrices was dat er minder tijd en aandacht werd besteed aan het vormen van de zwarte karakters en het uitdiepen van hun achtergrond, waardoor het aantal stereotypetjes in de televisieseries toenam.

Met name de ontwikkelingen in televisieseries in de laatste vijf jaar hebben mij als onderzoekster optimistisch gestemd ten aanzien van de toekomst. Het aantal stereotype eigenschappen van de zwarte personages nam percentueel met meer dan tien procent af. De programmamakers leken meer oog voor detail

te krijgen bij het ontwikkelen van een zwarte serie of een zwart personage. Deze ontwikkeling in televisieland is vrij gemakkelijk te verklaren door ontwikkelingen in de maatschappij. De tweede generatie (Afro)-Surinamers en –Antillianen hadden opleidingen gevolgd en bekleedden hogere functies in verschillende bedrijven, instanties én televisieland. Ondanks dat zij nog steeds geconfronteerd werden met racisme, stonden er meer deuren voor hen open dan tevoren, werd er meer naar hen geluisterd en werden hun input en ideeën meer gewaardeerd. Zo kregen John Wijdenbosch en Winston Rodriguez (de *bradaz*) de kans om hun ideeën verder uit te werken met een succesvolle jeugdserie tot gevolg. Dat er meer zwarte televisiemakers in opkomst zijn (Maarten Hinte en Jenny Mijnheimer van *Bradaz*) en meer zwarte acteurs en actrices inspraak krijgen bij het ontwikkelen van hun personage (Raymi Sambo) betekent dat zwarte artiesten in de toekomst vaker hun stempel kunnen plaatsen op een televisieprogramma waaraan zij hebben meegewerkt. Ze worden in staat gesteld hun culturele kennis en bagage te delen met de witte programmamakers om een televisieprogramma eigentijds en waarheidsgetrouw te maken. Zwarte televisiepersonages moeten personages zijn als ieder ander televisiepersonage. Castingbureaus moeten niet alleen een zwarte acteur aanleveren als er in het scenario staat dat de rol voor een zwarte bestemd is. Zij moeten meer initiatief tonen en zich realiseren dat een goede acteur niet per definitie wit is. Raymi Sambo gaf aan dat hij het voor de toekomst van de zwarte acteurs van belang vond dat zij zich lieten scholen op het gebied van acteren. Hij ergerde zich aan de acteurs die de stereotypering van zwarten in de hand werkten. Indien je series genomen wilde worden, moest je je wel professioneel opstellen. In de ideale setting worden zwarte acteurs en actrices in diverse rollen gecast. Niet altijd hoeft een personage dat niet wit is een uitgebreide culturele bagage te hebben of te maken hebben gehad met discriminatie en racisme. Hun dagelijks leven bestaat niet alleen uit zaken die daarmee te maken hebben. Van belang is alleen dat op het moment dat de culturele achtergrond van een personage wél van belang is er hier zorgvuldig mee wordt omgegaan en het realistisch overkomt. Programmamakers moeten zich laten informeren door ervaringsdeskundigen. Ondanks dat het niet gemakkelijk zal zijn alle kijkers, wit en zwart, te plezieren, kan in ieder geval het genomen initiatief en de tijd en energie die is gestoken in het proces gewaardeerd worden.

Hoewel Bogle in zijn boek bijna honderd jaar zwart in films en op televisie beschrijft en ik slechts vijftig jaar zwart op televisie in dit onderzoek, lijken de Nederlandse en Amerikaanse situaties toch een aantal overeenkomsten te vertonen en zijn Bogle en ikzelf aan het eind van deze rit beiden enigszins hoopvol ten aanzien van de toekomst (ik iets meer dan hij). Dinky uit *Pension Hommeles* was het klassieke voorbeeld van een zwart typetje uit een Amerikaanse film. Hij was vriendelijk, nederig, vrolijk en een entertainer. Hij was het eerste zwarte personage in een Nederlandse televisieserie. Tot de eerste zwarte personages op het witte doek behoorden volgens Bogle de typetjes als Dinky. Al zingend en dansend vermaakten zijn hun publiek. Op *Kon Hesi Baka* na verscheen het eerste zwarte personage pas weer na dertig jaar op de televisie, ondanks zwarte Surinamers en – Antillianen op dat moment een groot deel uitmaakten van de Nederlandse samenleving. In de Verenigde Staten was dit geenszins het geval. Zwarte artiesten moesten misschien hard werken om hun plek op te eisen, kregen alleen stereotype rollen aangeboden en waren gedwongen deze te aanvaarden indien ze wilden werken, maar waren door de jaren heen altijd zichtbaar geweest. Door de

maatschappelijke ontwikkelingen in de Verenigde Staten als de rassenscheiding, de opkomst van de burgerrechtenbeweging en andere zwarte bewegingen én de strijd die zij voerden heeft het lang geduurd voordat hen een luisterend oor en een aantal kansen om zichzelf te bewijzen werden geboden. In de samenleving ontstond een roep om de raciale spanningen tussen zwarten en witten in het dagelijks leven te benoemen en dit uitte zich onder andere in films. Hoewel de zwarten in Nederland in de jaren zeventig ook de nodige problemen hadden ervaren, werden hun ervaringen niet geuit via films en de televisie. Alleen *Kon Hesi Baka* deed een poging witte mensen de levensstijl van zwarte Surinamers kenbaar te maken. Het verschil tussen de Nederlandse en de Amerikaanse maatschappij was dat de (Afro)-Surinamers en –Antillianen de nieuwe bewoners van Nederland waren en dat de zwarte Amerikanen al eeuwen in de Verenigde Staten wonen en deel uitmaakten van de Amerikaanse cultuur als Amerikanen. Voor hen was het gemakkelijker massaal hun protest te laten horen tegen het onrecht dat hen werd aangedaan. Bogle's boek eindigt ongeveer halverwege de jaren negentig met de beschrijving van veel nieuwe opkomende zwarte artiesten. In de conclusie van *Toms, Coons, Mulattoes, Mammies, and Bucks* had Bogle geen uitgesproken mening over de toekomst van de stereotypetjes in zwarte films. Hij gaf nogmaals aan dat de opkomst van zwarte professionals enorm was geweest in het laatste decennium van de vorige eeuw en dat de inzet van nieuwe zwarte acteurs, regisseurs, producers, technici en vele anderen een bijdrage leken te leveren aan nieuwe ontwikkelingen in de zwarte film. In het verleden hadden (witte) filmmakers onvoldoende aandacht besteed aan de achtergronden van zwarte typetjes en de beweegredenen van hun handelen. Hopelijk zou dit met de komst van de nieuwe zwarte professionals veranderd worden. Hij gaf aan het moeilijk te vinden in welke richting de zwarte film zich zou begeven, maar met de kennis van het verleden zouden zwarte professionals zich in ieder geval realiseren hoe het niet moest. Hij sloot zijn conclusie af met onderstaande zinnen, waaruit bleek dat hij wel vertrouwen had in de nieuwe zwarte professionals en hoop koesterde voor de toekomst net als ikzelf. Ik kan dan ook niets anders dan mij volledig bij zijn woorden aansluiten.

'Yesterday may not have been great. But the talents of some extraordinary past black film artists make us believe that tomorrow has to be better'.

Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers, Jonge Surinamers in Nederland, p.13
 Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers, Jonge Surinamers in Nederland, p.13
 Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers, Jonge Surinamers in Nederland, p.14
 Herdigein, Kenneth, Interview Denise Zending, 25-10-2003
 Sambo, uit televisieprogramma: Met vlag en Rimpel, aflevering 1
 Romondt, Met vlag en rimpel, p. 57-58
 Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum 12-06-2003
 Herdigein, Kenneth, Interview Denise Zending, 25-10-2003
 Herdigein, Kenneth, Interview Denise Zending, 25-10-2003
 Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum 12-06-2003
 Interview Raymi Sambo door Denise Zending, datum 12-06-2003
 Bogle, *Toms, Coons, Mulattoes, Mammies, and Bucks*, p. 367

Personage1Personage2Personage3Personage4 J N J N J N J N
 Stereotype
 eigenschapVriendelijkheidLoyaliteitGelovigKinderlijkOnwetendMuzikaal (Zingen &
 Dansen)OndoordachtheidEntertainerGebrekkig taalgebruikOnnozel/ NaïefOntevreden over afkomstGestraft
 voor zwart-zijnMoederfiguurGezellig/ Vrolijk/ GoedgeluimdOnbetrouwbaarGevaarlijkGewelddadigBegeren
 van een witte partnerWerkloosAtletischOntbreken identiteitSeksueel/ ExotischZonder partnerAmbitieloos

Bijlage 1

Tabel Stereotype Kenmerken

%	Ja	Nee	Nvt	Personage 1	Personage 2	Personage 3	Personage 4
---	----	-----	-----	-------------	-------------	-------------	-------------

Bijlage 2

Stereotype kenmerken in percentages

Literatuur

Akkermans, Leo, *Televisie: beginjaren van een nieuw beroep* (Amsterdam 2003)

Aller, Hendrina Bernarda van, *Van kolonie tot koninkrijksdeel: de staatkundige geschiedenis van de Nederlandse Antillen en Aruba van 1634 tot 1994* (Groningen 1994)

Amersfoort, van, Hans., *Migratie, bevolking en politiek: Nederland als immigratieland in een Westeuropese context* (Amsterdam 1993)

Amersfoort, van J.M.M., *Surinamers in de lage landen: de ontwikkeling van de Surinaamse migratie naar Nederland* ('s Gravenhage 1968)

Ang, Ien, *Het geval Dallas: populaire cultuur, ideologie en plezier* (Amsterdam 1982)

Becker, H.M., *Een proefonderzoek naar de factoren die de vraag naar migranten op de arbeidsmarkt bepalen: periode van onderzoek 4-3-1982 t/m 20-4-1982: Gebied Groot-Rijnmond* (Rotterdam 1982)

Berends, Bianca, *Zwarte Piet en witte klaas: een onderzoek naar de beeldvorming in de sinterklaastraditie* (Rotterdam 2000)

Blakely, Alison., *Blacks in the Dutch world. The evolution of racial imagery in a modern society* (Bloomington 1993)

Blakely, Alison, *Blacks in the Dutch world. The evolution of racial imagery in a modern society* (Bloomington 1993)

Bogle, Donald, *Toms, Coons, Mammies, Mulattoes and Bucks. An interpretive History of Blacks in American Cinema* (New York 1995)

Booy, Frits, *Op zoek naar zwarte piet: een speurtocht naar de herkomst, de ontwikkeling en de betekenis van de dienaar van Sinterklaas* (Eindhoven 2003)

Bovenkerk, Frank, *Emigratie uit Suriname* (Amsterdam 1975)

Bovenkerk, Frank, *Wie gaat er terug naar Suriname?* (Amsterdam 1976)

Corbey, Raymond, *Wildheid en beschaving* (Baarn 1989)

Cripps, Thomas, *Black Film as Genre* (1979)

Grossey, Ronald, *Groot Lexicon van de T.V series uit de fabuleuze jaren 50-60* (Antwerpen 1995)

Grossey, Ronald, *Groot Lexicon van de T.V series uit de fabuleuze jaren 70* (Antwerpen 1997)

Heelsum, van A.J., *De etnisch-culturele positie van de tweede generatie Surinamers* (Amsterdam 1997)

Jones, Sam, *Met vlag en rimpel. Surinamers over Nederland* (Hilversum 2004)

Jong, Lammert., *De werkvloer van het koninkrijk: over de samenwerking van Nederland met de Nederlandse Antillen en Aruba* (Amsterdam 2002)

- Kagie, Rudie, *De eerste neger: herinneringen aan de komst van een nieuwe bevolkingsgroep* (Houten 1989)
- Kolfin, Elmer, *Van de slavenzweep en de muze: twee eeuwen verbeelding van slavernij in Suriname* (Leiden 1997)
- Konter, N.G. en Megen, van, M., *De arbeidsmarkt- en huisvestingspositie van Surinamers in Hellevoetsluis: een case-study* (Rotterdam 1988)
- Koot, Willem en Ringeling, Anco, *De Antillianen* (Muiderberg 1984)
- Koster, Gerard, *Zwarte topsporters, integratie of discriminatie* (Lelystad 1990)
- Langbroek, Joke, Eekert, van, Peter, Hooghiemstra, Erna, *De Surinaamse beroepsbevolking in Nederland: resultaten van een secundair bronnenonderzoek* ('s Gravenhage 1991)
- Lagerberg, Kees., *Onvoltooid Verleden: De dekolonisatie van Suriname en de Nederlandse Antillen* (Tilburg, 1989)
- Leurdijk, Andra, *Televisiejournalistiek over de multiculturele samenleving* (Amsterdam 1999)
- Linde, Jan M., *Over Noach en zijn zonen: de Cham-ideologie en de leugens tegen Cham tot vandaag* (Utrecht 1993)
- Manschot, Bernardus Anthonius Maria., *Het zijn de programma's die het hem doen: normen en feiten over de televisie-programmering in Nederland, 1972-1992* (Amsterdam 1993)
- Markerink, Cary, *Jonge Surinamers in Nederland: meningen en ervaringen* (Utrecht 1983)
- Martens, E.P., *Antillianen en Arubanen in Nederland. Kerncijfers 1996* (Rotterdam 1998)
- Martens, E.P. en Vewei, A.O., *Surinamers in Nederland. Kerncijfers 1996* (Rotterdam 1998)
- Muus, Ph. J., *Overzichtsstudie arbeidsmarktpositie minderheden* (Den Haag 1984)
- Nederveen Pieterse, Jan., *Wit over Zwart. Beelden van Afrika en zwarten in de westerse populaire cultuur* (Amsterdam 1990)
- Nederveen Pieterse, Jan, *Racisme en Beeldvorming. Afrika door Westerse ogen* ('s Hertogenbosch 1994)
- Nestey, James R., *Black images in American Films, 1896-1954. The Interplay between Civil Rights and Film Culture* (Washington D.C 1982)
- Noordegraaf, Wim en Grunsven, van, Marie-Annet, *Suriname* (Amsterdam 1993)
- Oosthoek, Eric en Revoort, Ab, *Basisboek televisie maken: handboek voor het regisseren en produceren van videoprogramma's* (Groningen 1995)
- Oostindie, Gert., *Het paradijs overzee. De "Nederlandse" Caraïben en Nederland* (Amsterdam 1997)
- Oostindie, Gert en Maduro, Emy, *In het land van de overheerser: *II*Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986)
- Roemer, R.A., *25 jaar dekolonisatie* (Groningen 1996)
- Romondt, van, Alice, *Met vlag en rimpel: Antillianen en Arubanen over Nederland* (Utrecht 2003)
- Schipper, Mineke, *De boomstam en de Krokodil: kwesties van ras, cultuur en wetenschap* (1995 Amsterdam)

Snel, Erik, *Reader Beleidssociologie* (Rotterdam 2003)

Swaan, de, Abraham, *Zorg en de staat: welzijn, onderwijs en gezondheidszorg in Europa en de Verenigde Staten in de nieuwe tijd* (Amsterdam 1996)

Trommel, Willem en Veen, Romke van., *De herverdeelde samenleving: de ontwikkeling en herziening van de Nederlandse verzorgingsstaat* (Amsterdam 1999)

Vergeer, Maurice Rene Mary., *Een gekleurde blik op de wereld: een studie naar de relatie tussen blootstelling aan media en opvattingen over etnische minderheden* (Nijmegen 2000)

Waltmans, Henk, *Een koninkrijk met de West: hoofdstukken uit de politieke geschiedenis van de Nederlandse Antillen en Aruba 1634-2000* (Oosterhout 2003)

Wiche, Rob, *Maar...men moet toch iets wezen: secularisatie en haar maatschappelijke betekenis* (Leiden 1988)

Willemsen, Glenn, *Suriname: de schele onafhankelijkheid* (Amsterdam 1983)